

WWW.UNIBE.GR

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 12

ДЕЦЕМБАР 1921

ГОД. XXXVIII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

ми

АЛЕКСАНДАР

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 3 новембра ове године, постављамо:

у Државној Штампарији у Београду:

- за помоћника благајника, са платом од 2000 динара годишње, Михаила Живковића, званичника Управе Државне Штампарије; и
- за писара са платом од 2000 динара годишње, Хермину Сичеву, помоћника руковооца стоваришта књига и монополисанних образаца.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 7 новембра ове године, постављамо:

у Министарству Просвете:

за писара I класе, Зорку Бугарчић, писара II класе истог Министарства, и Милицу Радишићеву, апсолвираног филозофа.

Заступник нашег Министра Просвете, Наш Министар Унутрашњих Дела нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1237 редовни састанак 16 јуна 1921 године —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић; ипредседник, г. Лазар Кнежевић; чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Александар Белић, Д-р Лаза Ненадовић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лепосава Бошковићева, Косара Цветковићева, Савка Радичевићева, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић.
Секретар, Сл. Миловановић.

I. Прочитан је и примљен, с мањим примедбама, записник претходног састанка.

II. Председник саопштава, да је г. Вранко Таназевић поднео свој други реферат о Великој Школи за примењене уметности (в. 1228 записник, под VII). Реферат гласи:

Прегледао сам преглед уредбе „Велике Школе примењених уметности“ и налазим да се овакав може примити и ако би га требало у неколико попунити.

За наставнике и ученике и административно особље треба прописати дисциплинарну уредбу, која може доћи и у правилнику, али то треба овде у уредби поменути. Како је овом уредбом (у чл. 25) предвиђено евентуалне измене, то ће се све што се буде у току рада показало као потребно или нејасно моћи накнадно унети.

Нејасно је, зашто ће ученици за чисту уметност и за наставнике морати проћи кроз одељење за примењену уметност, ако ти наставници буду на пр. само наставници цртања (чл. 5)?

Што се тиче назива школе, остајем при своме ранијем реферату који сам имао част поднети Главном Просветном Савету.

Саслушавши реферат, као и мишљење присутног члана г. Д-р Белића, Савет, после дуже расправе, одлучује да решење треба оставити за један од наредних састанака док чланови не разгледју уредбу.

Ш. Г. г. Љуб. Протић и Дим. Соколовић усмено реферирше о молбама учитеља основних школа за пензију и пензионисаних учитеља за реактивирање, као и нових кандидата за службу.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Вукосаву Максимовићеву, Загорку Стојановићку, Драгу Тодоровићку и Арпада Балоча, а тако исто и Зорку Валић и Милену Ђирилову, ако имају прописани број година службе, иначе им одредити 30% издржавања;

да Марију Милер треба поново подвргнути прегледу комисије од три државна лекара; да се Даринка Бокман може реактивирати, ако докаже да је свршила учитељску школу и положила учитељски испит;

да се Латинка Плићка, учитељица у пензији, не може реактивирати, јер је дуго ван службе;

да се Стевану Урику, учитељу у Старој Пазови, може допустити да полаже допунски испит за учитељско оспособљење, из српског језика, српске историје и земљописа Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца;

да сестра Илуната Гасо треба да се подвргне допунском испиту као и Урик, а према распису Господина Министра Просвете о учитељима који познају српски; и

да се о молби Семена Штејна не може донети одлука док не поднесе доказе о својим квалификацијама.

IV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете који шаље нацрт закона о народним школама израђен од комисије у Министарству Просвете.

Савет одлучује, да се образује комисија за израду овог законског нацрта у коју ће ући: г. г. Владимир Радојевић, Лазар Кнежевић, Д-р Душан Рајић, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић и којој се има предати и нацрт израђен у Министарству.

Овим је састанак завршен.

— 1238 РЕДОВНИ САСТАНАК 24 ЈУНА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Милан Карић, Делосава Бошковићева, Дим Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловаковић.

I. Прочитан је и примљен, с мањим примедбама, записник претходног састанка.

II. Председник саопштава, да је на дневном реду претрес нацрта Уредбе за Велику Школу примењених уметности (в. 1237 записник под II).

Саслушавши поново мишљење члана г. Д-р Белића, који је у споразуму са г. Бранком Таназевићем детаљно разгледао нацрт Уредбе, Савет одлучује:

да се нацрт упути г. г. Лазару Кнежевићу и Таназевићу на реферат, нарочито с обзиром на предвиђене квалификације и плате наставника те школе, које треба изједначити с квалификацијама и платама наставника средњих школа.

III. Г. Д-р Влад. Ђоровић саопштава, да је г. Д-р Виктор Новак, доцент Загребачког Универзитета, упутио преко њега молбу Главном Просветном Савету, да се његова палеографска студија *Scriptura Beneventana*, откупи и препоручи за школе.

Саслушавши усмен врло новојни реферат г. Д-р Ђоровића, Савет је мишљења, да се ова књига може откупљивати за књижнице средњих и стручних школа.

IV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНВр. 15047 од 14 пр. мес. с предлогом школског надзорника за срезове јабланички и лесковачки о издвајању тежих места по чл. 40 закона о средњим школама.

Савет одлучује, да као тежа места треба огласити ове школе: Туларе, Гајтан и Реткоцер (I категорија), а Вугумет, Клајић, Смшане и Сијарину као тежа места II категорије.

V. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете којим спроводи на мишљење предлог Покрајинске Владе за Хрватску и Славонију, да се положаји и плате тамошњих школских надзорника изједначе према њиховим колегама у Србији.

Савет одлучује, да се предлог упути на оцену г. г. Д-р Чед. Митровићу и Милутину Станковићу.

VI. Чита се реферат г. г. Душана Стојићевића и Д-р Данила Катића о прештампавању државног издања *Зоологије* за ниже разреде од проф. Ник. Рапојевића (в. 1229 записник под III). Реферат гласи:

Прегледали смо измене и допуне, које је учинио г. Никола Рапојевић, професор, у III издању своје *Зоологије* за ниже разреде, рађене по Шмајлу, спремајући ново државно издање. Поред тога прегледали смо и све, што је остало неуромењено из III издања, и о свему томе част нам је поднети Савету следећи извештај:

Учињена је у главноме једна крупнија измена: органи за осећање, који су у III издању били пре органа за варење хране у одељку о човеку дошли су сада после њих. Ова је измена на своме месту, јер органи за осећање имају јачу везе са органима за кретање, него са органима за варење.

Главна допуна у томе је, што је међ сисаре унесен и ред кљунара, кога у ранијим издањима није било. Налазимо да је ово добро урађено, јер се ученици, упознавајући овај прелазни ред сисарски ка птицама, постепено навикавају, да животињски свет схватају као једну органску целину, а не као скуп различитих група, без јачих међусобних веза. По себи је јасно, да се у једном уџбенику за ниже гимназијске разреде не могу наводити сви прелазни облици који постоје, али је потпуно оправдано, што је за пример наведен ред кљунара, који је као прелазни најдоступнији схватају ученика I разреда гимназије.

Поред тога унесени су у извесне редове и неколики нови представници, који су од значаја било са практичног гледишта било као карактеристични за извесне нове крајеве проширене отаџбине,

Извршене су и извесне промене у терминологији и поменклатури, као и у склопу реченица, да би се постигла већа јасноћа и олакшало ученицима регулисање извесних градива.

У колико смо нашли, да је што-шта ваљало изменити, споразумели смо се о томе са писцем, и он је био предусретљив да прими и унесе неколико ситнијих измена према нашим предлозима.

При оваквом стању, немамо ништа више речи до то, да ће овако поправљено IV. издање подмиривати потребу зоолошког уџбеника за ниже гимназијске разреде још боље, него раније издање. Стога част нам је предложити Савету, да изволи донети одлуку, да се овај уџбеник може оштампати, са учињеним изменама и допунама, као IV. државно издање, а да писцу изволи одредити хонорар за труд око припремања овог издања и држања коректура.

У прилогу :). враћамо књигу.

Савет усваја реферат и одлучује, да се овај уџбеник може штампати као IV државно издање, пошто писац учини потребне измене према примедбама у реферату

VII. Чита се реферат г. г. Миливоја Башића и Живка Н. Стефановића, о *српској Граматизици*, за I и II разред средњих школа од г. Д-р Душана Радића, (в. 1207 записник под IX). Реферат гласи:

Прегледали смо две књиге „Српске граматике“ (за први и други разред средњих школа, Сремски Карловци, 1920) од Д-р Душана Радића, директора гимназије, и подносимо овај свој извештај:

Мишљења смо да је једини правилан и користан пут да се дође до добрих сталних уџбеника за наше средње школе претходно извршити корениту реформу целокупне наставе у

средњој школи на основу захтева нове педагогике и методологије, које постављају као главни циљ срење наставе васпитање, а знање које пружа настава, треба да се прилагоди формирању свесних и активних мисаоних духових и практичних потребама живота. Ученици не треба да буде само предаваоница, већ и *радионица*, где се сви ученички мозгови држе у запетој пажњи и стављају у покрет све њихове моћи, да би се оспособили за самостално мишљење и лично усавршавање. Само таква настава спремаће духовно и вољно јаке, радљиве и истрајне честите и родољубиве, разумне и просвећене будуће грађане наше државне и народне заједнице. Ово се може постићи, нарочито у настави матерњег језика, савршеним кидањем с искључиво дедуктивним, пасивним методом предавања, већ граматiku треба предавати директном методом, после које долази дедукција као систематизовање знања добијеног самосталним опажањем и размишљањем, увек под руководством наставничковим. Због тога, граматiku треба увек везивати за конкретну садржину (усмени говор, читалачко градиво и писмене саставе) и њеном анализом долазити до апстракција, норми, закона. Само тако, ученици ће бити упућени да сви мисле и учествују у раду, да развијају своје духовне способности и теже за личном саморађом. После извршене реформе наставе у средњој школи, треба расписати стечај за израду нових сталних уџбеника у истом духу.

Обе граматике г. Радића писане су у традиционалном, искључиво дедуктивном духу: прво правила и дефиниције, а затим примери! И — што је највећа за жаљење — г. Радић изгледа да није довољно упознат с циљем наставе матерњег језика у средњој школи, који је врло обиман. Он се не састоји само у учењу граматике, већ и у логичком и естетичком читању (не само школске, већ и домаће лектире), дидактичкој обради чланака у читанци, објашњавању тешких места и израза, развијању језичког осећања, увођењу у књижевност и њену теорију, развијању књижевно-уметничког осећања, правилном усменом и писменом изражавању и др. Да г. Радић све ово зна, не би смео ни помислити да скоро целу описну и добрим делом научну морфолошко-синтактичку грађу да само у два разреда ниже срење школе! Грађа је тако обимна да, ако се хоће да пређе темељно на „штиви или, примерима“, потпуно је немогуће савладати је, баш и да се занемаре остали циљеви наставе матерњег језика у нижој средњој школи.

Како је конкретна садржина главно, а језик њен спољашњи израз; како се граматика учи помоћу језика, а не језик помоћу граматике (Хердер): јасно је да се граматика у нижој средњој школи не може изучавати одвојено од своје садржине, већ напротив на самој садржини. Зато граматика не може бити везана за ову или ону групу појава, већ мора бити узредна, *ad hoc*, користећи се датим случајем и надовезујући га на остале случајеве који стоје с њим у органској целини. Само, ради систематизовања и утврђивања знања добијеног директним методом, потребан је један подсетник за ученике, кућевна књига, штампана или рукописна граматика, која се неби кретала даље од стварних потреба у говору и писању.

О томе, да граматика српског језика за сва 4 разреда ниже срење школе треба да буде у *једној* књизи (с приближно одређеним деловима за поједине разреде, али с остављеном слободом наставницима да могу чинити и потребне диверсије, увек у оквиру знања обухваћеног целокупном граматиком), види мишљење г. г. Ж. Стефановића и М. Московљевића у реферату о „Српској граматизи за ниже разреде средњих школа. I део“ од М. Шенића.

Већ и самим склопом граматике г. Радића не одговарају горе истакнутим захтевима, те су не савремене и неупотребљиве у средњој школи.

Али, и кад апстрахујемо све ово, ипак граматике г. Радића ни мало не задовољавају наша очекивања.

Колико су ове књиге недовољно стручно и савесно рађене, од многобројних недостатака, изнећемо само неколико најкарактеристичнијих (детаљнији суд даћемо на другом месту):

1. Претпостављајући да су темељно пређене врсте речи у основној школи — што је неопходно потребно због правописа — требало је одмах почети с реченицом, као основним елементом логичког мишљења: дати *најошишије појмове* о простој и сложеној реченици на практичан начин; затим прећи на врсте речи (именичка, заменичка и глаголска промена; распознавање и практично категорисање непроменљивих речи); слогове и гласове (најосновније напомене). Пре граматике треба дати опште појмове о језику (књижевни и народни језик, дијалекти, где се говори српским језиком, кратка историја азбуке и др.), чега ни у једној нашој граматизи на ни у Радићевој, нема. Затим је требало прећи, поред интерпункције, и најосновнија правила о правопису, јер се у писменим задацима највише у томе греша. — Све ово разрађивати, по методу концентричних кругова, у остала 3 разреда срење школе.

Г. Радић говори у I књизи прво о гласовима, затим о реченици, о речима и најзад о интерпункцији (укратко); а у II књизи прво о реченици, а затим о речима и облицима, најзад о гласовима.

2. Г. Радић дели именице на *три* групе: именице мушког, женског и средњег рода.

Именице мушког рода деле се опет на 2 подгрупе: а) с основом на сугласник и б) с основом на —о и —е. Именице с основом на сугласник деле се опет на 2 раздела:

а) с основом на ненепчан (зуб) и б) с основом на непчан сугласник. Исто тако, основе на —о и —е дели се на два раздела: а) с основом на ненепчан (Марко) и б) с основом на непчан сугласник (Милоје) књ. I страна 23.

Именице средњег рода деле се на две подгрупе: а) с једнаким бројем слогова (село, поље) и б) с неједнаким бројем слогова (племе, уже) [стр. 25.—26].

Именице женског рода деле се такође на две подгрупе: а) с наставком —а (жена) и б) без наставка (ствар) [стр. 27]. Али затим додаје: „Има именица и мушког рода које се мењају по овој промени“ (слуга), за које вели да су „по своме значењу мушког, а по граматичи су женског рода“!

Затим се даје преглед именичке промене, по коме се све именице деле на *три промене* или *врсте* („Свега дакле имамо три промене о—, а— и и— врсту“), према наставку за 2. пад. једине (стр. 28)! Ни сами наставници неће умети да се нађу лако у овом галиматијасу од „група“, „подгрупа“, „раздела“ и „врста“; а како ће умети да то схвати и научи ученик I разреда гимназије, чији је ум још доста неразвијен за овакве компликоване врсте апстракција?!

Место свега тога, најбоље је остати при опште познатој деоби именица на пет врста, која је и врло прегледна и врло лака; јер, у самој ствари, по г. Радићевој подели, немамо 3 групе (одн. врсте), већ 7 врста [1. именице мушког рода на сугласник, 2. именице мушког рода с наставком —о и —е, 3. именице средњег рода с једнаким бројем слогова, 4. именице средњег рода с неједнаким бројем слогова, 5.) именице женског рода с наставком —а, 6. именице женског рода на сугласник и 7. именице мушког рода с наставком —а, које г. Радић не зна управо куда да их метне, јер их убраја у а— врсту, а род смета да уђу у трећу групу. Сем тога, у I врсти (II књига) именице без наставка у 1. пад. једине разликују неколико парадигма: 1. „Основе на грлене сугласнике и основе на 2 сугласника“, 2. „Основе с непостојаним а уз даље гласовне промене“; 3. „Основе на л, без и са непостојаним а“ — Именице с наставком —о и —е имају такође 2 парадигме: 1. Основе на ненепчан и 2. основе на непчан сугласник (стр. 31)!

3. Г. Радић дели заменице на *именичке* и *придевне*. Прве се деле на *одречне*, *упитне* и *неодређене заменице*. Одмах затим дели их опет на: а) *личне* (ја, ти, он, себе), б) *упитне* (ко, што, шта), в) *неодређене заменице* (неко, нешто; нико, ништа (sic); свако, свашта, којеко, којешта (sic); ико, ишта ма ко, ма шта, (sic); когод, што-год) Придевне се заменице опет деле на *присвојне* и *показне*, које се опет деле на: *одређене* и *повратне*, *упитне* и *неодређене заменице* (стр. 34). Затим у придевне заменице убраја и „заменичке придеве“, тј. придевне заменице за каквоћу и за меру и количину.

Да би збрка била већа, писац у I књизи сматра *он —а —о* као личну, а у II књизи као придевну заменицу („Лична заменица трећег лица: *он она оно* није именичка, него је придевна“) [стр. 48]!

Зашто је било потребно одступити од уобичајене поделе заменица на *личне* (именичке) и *придевне*, а придевних на 4 групе (за присвајање, показивање, каквоћу и „меру и количину“), која је много прегледнија и лакша!?

4. Одељак о глаголима такође није прегледно израђен. По нашем мишљењу, требало је одмах поделити глаголске облике на чисто глаголске и глаголско-именичке, изнети у схематском прегледу наставке за просте облике и које од њих примају које глаголске основе. Затим је требало рећи који облици постају од презенске, а који од инфинитивне основе; јер је то врло потребно ради контролисања правилности облика који се чују у дијалектима и на које су неки ученици већ навикли. Ни наставци ни свршци се не одвајају пртипом, што је неоправдано. Напротив, најпрактичније је изнети, у табеларном прегледу, све *свршешке*, као и то који облици постају од које основе. При том, г. Радић опет није без недостатака и погрешака.

Тако, није тачно да се време прошло и будуће граде само помоћу краћих, већ и помоћу дужих облика помоћних глагола (стр. 50, 51).

Тврђење пишчево да прилог времена прошлог имају *само штренишн глаголи* (кад мења трајне глаголе, надокнађују их тренутним глаголима од исте основе) и да аорист „постаје наставком —х или *ох*“, показује уникум пишчева непознавања најосновније структуре нашег књижевног језика!

5. Наводе се само мала ћириловска и латинска слова, а велика — од којих су многа различна од малих — изостављају се! Сем тога, у напомени о слову *џ*, које је писац и употребио у азбуци, не вели ко је ово слово увео и начинио хрватско латиницу фонетичком, и не изражава се категорички за ово слово, које је у употреби истисло *dj*, јер вели да „многи у латиници пишу *gj* место слово *dj*“, само осуђује писање *dj* (стр. 3). О еквивалентним Дачичићевим словима *ǰ*, *Ǳ* и *ǣ* — која се стално употребљују у издањима *Jugoslovenske Akademije* — виде се и не помиње!

6. Г. Радић показује слабо познавање основа физиологије гласова нашега језика, кад у „бевзучне“ (мукле) сугласнике рачуна и *б, д, ј, ђ, џ* и *џ*, а у „звучне“ (јасне) рачуна и

Ф, м, с, н, л, р, њ, љ, ш (стр. 5). Сем тога, нетачно је и тврђење пишево да се „безвучни“ сугласници зову и *шренушницама*, а „звучни“ трајницама. Деоба „већне“ сугласника још на *шврде* и *меке* такође није оправдана и за ученике I разр. гимназије сасвим непотребна. Занимљиво је да се писац изучава у коју групу да метне сугласнике *л, р, н, м, ј, љ, њ*; на вели да „нису ни тврди ни меки“ (ib). А у схеми (кв. II), сугласнике *з, с, н, л, р*, назива *звучно-зубницама*; *ф, в, м*, — *звучно-уснецима*; *љ, њ, ж, ш*, — *звучно-непчаницама*; *г, к, х*, — *безвучно-грленима*; *д, ш, ц, gs(!)* — *безвучно-зубницама*; *б, а*, — *безвучно-уснецима*, *ј, ђ, ћ, џ, ч*, — безвучно непчаницама (стр. 88). — Ово су основи описне граматике у нижој средњој школи!

7. Одредници (адвербијали) се, по г. Радићу, деле на три групе: а) за место, б) за време, в) за „разне односе“. Ови последњи се деле на 3 подврсте: а) одредници за начин [питања: *како?*, *на који начин* (sic)?]; б) одредници за узрок [питања: *зашто?*, *због чега* (sic)?] и в) одредници за сврху и намеру [питања: *ради чега* (sic)?]. И одредници за начин имају подврсте: „у ширем смислу“ долазе „одредници за оруђе или средство“ и „одредници за друштво“.

Сем тога, писац дели одреднике, по значењу, на нове три групе: а) одредници који показују „мировну тачку радње глаголске“ (где нешто бива, кад и како се врши радња глаголска); б) одредници који показују „исходште радње глаголске“ [одакле потиче, откад и због чега (sic) бива радња глаголска] и в) одредници који показују „крајњу тачку радње глаголске“ [како се креће радња глаголска, докле и докак (sic) траје, или ради чега (sic) се она врши]. За „крајњу тачку“, у схеми свих одредника, долазе и питања: *закад* (за време) и *зашто*, *ради чега* (за начин, узрок и сврху) [стр. 13]! Сем тога, у одреднике „за начин“ уврштаје и одреднике за поређење (стр. 9) за меру и количину и за тачнију одредбу (ib); а у одреднике „за узрок“ рачуна и одреднике за погодбу (sic) „противног узрока или допуштања“ „порекло или грађу“ (sic), за „радно лице или ствар од којих радња полази“ и др. (стр. 8)!

Може ли све ово стати у још недовољно развијене ученичке мозгове; и чему све ово служи, ако не томе да ученици озрну и иначе озлоглашану граматичку нашег језика?!

8. Писац не стоји боље ни са синтаксом. Тако:

а) По њему је реченица „мисао речима исказане“ (кв. II, стр. 3)! А зар она не може бити и написана?!

б) У реченици „Сит гладну не верује“, он мисли да је *сита* подмет! Међутим, овде је подмет изостављен (човек), а сит је његов *ашрибуш*.

в) По њему „просте су реченице оне којима се казује једна мисао. У тим реченицама има само један подмет и прирок“. А зар проста реченица може имати и додатака?!

г) Он вели: „У једној слојеној реченици има онолико простих (sic) реченица, колико у њој има личних глаголских облика“ (кв. II стр. 12). А зар нема реченица с једним подметом и више прирока?!

д) Г. Радић вели: „Реченица која другу допуњаје, зове се главна; а она која допуњаје главну реченицу, зове се споредна или подређена реченица (кв. II, стр. 13)! Право противречење! И др.

9. Г. Радић не располаже ни с довољно познавања фонетичких, етимолошких и морфолошких појава у нашем језику. Да поменемо само неколико најтипичнијих примера:

а) Писац вели: „Основе које се свршују на *л* у номинативу јединице на крају речи и у генитиву множине на крају слога (sic) претварају сугласник *л* у самогласник *о*“ (кв. II, стр. 28)! Зар је *л* у 2. пад. множине на крају слога?!

б) У погледу квантитета и акцента г. Радић показује савршено непознавање наше акцентације. Од многобројних погрешака, којима кишти скоро свака страна, наведимо само ове: *дѣца* (II; 36,41); *прича* — 2. пад. јед. приче (ib); *звѣзда* (II, 37), *дѣте* (III, 41, 35. I 19, 20); *гѣст* — 2. пад. множине *гѣсти* (ib); *жѣна* — 2. пад. јединице *жѣне* и *жѣна* — *жѣне* (II, 36); *крѣпце* (II, 34); *збѣг*; *није* (I, 49); *неђу* (I, 50 bis); *јѣ јѣј* (I, 50); *слѣга* (I, 27); *миљѣвити* (I, 52); *пѣшем* (I, 57, 60); *забаѣам*, *облаѣнем* (II, 57); *баѣим* (II, 76); *купѣвати* — *купѣвах* — *кѣпѣовао* (II, 38); *хѣћеш* (II, 84); *донѣсен* — *донѣсења* — *донѣсењо* и *дѣнет* — *донѣга* — *донѣто* (II, 86); *вѣнац* — *вѣнце* (II, 97) и т. д.

в) Писац сматра да је *чужен* основа *чув* (чув-ен, чув-ена, чув-енио [стр. 63, ц]).

г) По њему је *постанац* трпниг *придева виђен* и сл. „врло лако протумачити“ у јужном и западном говору и да је из њих *ђ* ушло и у источни говор аналогично (II, 76)!

д) У глагола *јесити* сматра да је презентска основа *јед* — (II, 85); а одмах затим вели: „Глагол *јесити*, поред правилних облика од инфинитивне основе *јед* — и презентске основе *јѣде*, — сад. време твори....“

ђ) За в. л. множ. *вени* да су наставци — у (-е) [II, 61]!

е) За имперфекат наводе се само два наставка: — *ах* и *јах* (II, 61)!

ж) Прилог времена прошлог, по г. Радићу, постаје наставницима — *виши* и *авиши* (II, 63).

А *писац*, *видев* и т. сл.?!

а) За облике *почеши* — *почнем*, *узеши* — *узнем* тврди да су постали од *почешни* — *поченем*, *узешни* — *узнемем*, кад је коренити самогласник *e* у презенсу испало, а *n* и *m* у инфинитиву такође испало. (II, 69, 70). Као директан доказ томе наводи, као образац, глагол „мрети од мер-ти-мрем и изводи презенс од мер-е-м (II, 70)! Ну круна непознавања постанка нашега језика јесте тврђење пиначево да се „у старо доба *em*, и *en* изговарало кроз нос као *e-n*, које се у старом писму писало са *я*“ место *ь* (стр. 70)!!

и) Писац чини капиталне погрешке у приказивању старе промене заменице и (же) — *ла (же)*! — *ле (же)*. Тако: 1) 6. пад. јед. муш. и сред. рода, по г. Рарићу, гласи *им* место *имь* (читај *јим*!); — 2) 1. и 4. пад. мнж. средњег рода гласи *је* место *ја*; — 3) 2. падеж множине за сва 3 рода гласи *их* место *ихъ* (читај *јих*); 4) 6. пад. мнж. за сва 3 рода гласи *нѣм* место *ими* (читај *јими*!); 5) 3. пад. мнж. за сва три рода гласи *им* место *имъ* (читај *јим*!) и 6) 7. пад. мнж. за сва три рода гласи *их* место *ихъ* (читај *јих*!)(

ј) Писац разликује три степена поређења, а сам вели: „Придеви стоје у првом степену, када показују каквоћу неког лица или ствари без икаква поређења“ (I, 30) (итд.

У књизи има и доста доброга, с погледом на оно што је добро у џибеницима који су писцу служили за „углед (Маретић, Љукић, др) и на самосталну прераду познатих дефиниција и правила; али све то ишчезава пред многобројним, врло често најелементарнијим погрешкама и недостацима којима књиги скоро сваки параграф у обема књигама. Сем тога, и једна и друга књига су, нарочито друга, и сувише обимне и пуне непотребнога и несавладљивог баласта за ученике I и II разреда гимназије. И распоред градива није бољи од распореда у осталим граматикама. У тумачењима има много нетачности, које су, према садашњем стању науке о језику и његовој историје, не могу допустити. Дефиниције су често непотпуне, нетачне и нејасне; систематизовање је језичких појава скоро редовно веома компликовано; никаквих упуштава нема о композицији, стилу и правопису; нема никаквих текстова за граматичку анализу.

На основу свега овога, мишљења смо: да се обе *граматике г. Душана Радића* *не могу примени* за *џбенике* *ни државног* *ни приватног издања*, да се оне, у почетку нове школске године, не смеју употребљавати, па ни у Војводини (и ако су одлуком Министарства Просвете — Одсека за Вацку, Банат и Барићу, Бр. 11166 у 1919 год., одобрене и прописане за џбенике у I и II раз. средњих школа), јер су сви досадашњи џбеници бољи, као краћи, тачнији и подеснији.

Писцу се ипак може допустити да обе књиге, према изнетим напоменама и нашим напоменама које евентуално буду другде објављене, *из основа* преради; али да их не може штампати, докле их, у *рукопису*, не поднесе Министарству Просвете на поновни преглед и одобрење.

Савет усваја реферат и одлучује, да се ова граматика не може одобрити као џбеник за средње школе.

VIII. Чита се молба г. Дамјана Божића, наставника Лозничке гимназије, да се ослободи полагања скраћеног професорског испита.

Савет одлучује, да се молба упути сталној комисији за полагање професорског испита.

IX. Чита се молба г-ђе Милице Дедијер, за откуп заосталих примерака *Карше Југословенских Земаља* од пок. Д-р Јевте Дедијера, на којима су сада убележене државне границе.

Савет у вези с ранијим својим одлукама о овој карти, а према повољном мишљењу г. Д-р Јована Пвијића, — одлучује: да карту треба откупити, по могућству у што већем броју примерака.

X. Прочитана су писма Господина Министра Просвете ОНБр. 23013, 23040, с којима шаље акте кривике Михаила Дривљановића, учитеља основне школе у Петковици (подриски), и Душана Криваје, учитеља у Потпоруњу (Банат), и тражи мишљење да ли ови учитељи могу и даље остати у служби.

Савет одлучује, да се акта упуте на преглед и реферат г.г. Д-р Чед. Митровићу и Дим. Соколовићу.

XI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 25054 од 11. пр мес., с молбом г. Александра Јорговића, инспектора Министарства Просвете, да се његова књига *Hilfsbuch für den deutschen Unterricht für die Zweite Classe der Elementar-Schulen*, одобрити као помоћна књига за основне школе с немачким наставним језиком.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену рукописа умоле г.г. Мирко Поповић, Д-р Душан Рајић и Михаило Станојевић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

XII. Чита се молба г. Д-р Ђоке Богојевића, да се на место г. Јована Ђ. Јовановића, који је одређен од Савета за преглед и оцену његове *Рачуналке десетног система* (в. 1224 записник, под X) одреди други референт, пошто г. Јовановић има такође свој изум рачуналке.

Савет остаје при својој ранијој одлуци.

XIII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 25250 од 13. ов. мес. с молбом, Д-р Јована Пискулева, секретара Министарства Просвете, да се његове *Рачунице за I и II разред основних школа* (издање ћирилицом, латиницом, немачки и мађарски) одобре као уџбеници за школе у Краљевини.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Милан Карић, Сава Максић и Јован Ђ. Јовановић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

XIV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете УБр. 1345 од 18. ов. мес., с молбом уметника г. Т. Кривмана, да се његове слике Њ. В. Александра, Наследника Престола, откупе и препоруче за све школе и просветне установе у Краљевини.

Савет је мишљења, да ову молбу треба у свему усвојити, а г. Кривману препоручити да приреди једно издање мање величине, како би слика могла dospети и у сеоске основне школе.

XV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 8365 од 14. ов. мес., с представком просветног Повереништва у Загребу, да се *Priručnik nautike* и *Astronomске tablice*, од професора Драгутина Шуљака, одобре као уџбеници за наше поморске школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену ових уџбеника умоле: Д-р Влад. Варићак, професор загребачког Универзитета, Д-р Милутин Милаковић, проф. београдског Универзитета, и Јеремија Живановић, професор Више Педагошке школе, којима ће се по поднетом реферату издати 1500 динара, хонорара из државне касе.

XVI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 25496. од 14. ов. мес. с молбом г. Стевана А. Обрадовића, учитеља основне школе у Бајевцу (ваљевски) да се његова *Рачуналка за I разред* одобри као учио у основним школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Јован Ђ. Јовановић, школски надзорник за град Београд, и Јован Јанковић учитељ из Београда, пошто аутор претходно положи 100 дин. за хонорар.

XVII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 25064 од 14. овога месеца, с молбом г. Милоша Попаре, учитеља у Сусеку (Срем), да се његово дело *Посишуак у рачунској насшави*, препоручи за школске књижнице.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Милан Карић, Сава Максић и Јован Ђ. Јовановић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

XVIII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 8431 од 16. ов. м., с молбом књижаре Д. Пуљо у Земуну, да се његово издање Мочникове *Аришмешике* за I и II разред средњих школа (прерада Д-р К. Захрадника) одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Сретен Стојковић, Петар Типа и Милан Карић, пошто издавач положи 600 динара за хонорар.

XIX. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1906 од 11. ов. месеца, с молбом књижаре Ст. Кугли у Загребу, да се ручна *Карша Краљевине Срба, Хрваша и Словенаца*, њиховог издања препоручи ученицима свих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Т. Радивојевић, Бор. Милојевић и Влад. Маринковић, пошто издавач положи 300 динара за хонорар.

Овим је састанак завршен.

ВИША НАСТАВА

ми

АЛЕКСАНДАР

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 20 новембра ове године, постављамо :

На Филозофском Факултету Универсиитета у Београду :

за доцента Зоологије, Д-р Боривоја Милојевића, досадашњег асистента на истом факултету ;

за асистента, у рангу суплента средње школе, Радомира Вељковића, дипломираног студента филозофије а досадашњег асистента.

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 20 новембра ове године, решили смо и решавамо :

да се Д-р Светомиру Ристићу, ванредном професору филозофског факултета у Скопљу, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

Заступник Нашег Министра Просвете, Наш Министар Унутрашњих Дела нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Заступник Министра Просвете

Министар Унутрашњих Дела,

Св. Прибићевић с. р.

СРЕДЊА НАСТАВА

ми

АЛЕКСАНДАР

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 7. новембра ове године, постављамо :

у II Београдској мушкој гимназији :

за професоре: Милана Дукића, Саву Музикравића, Милана Луковића и Љубишу Глишића, професоре I београдске мушке гимназије; Светозара Матића и Јована Ђорђевића, професоре IV београдске гимназије и Михаила Лукића, професора београдске Реалке — све по службеној потреби;

у III београдској мушкој гимназији :

за професоре: Миодрага Ристића и Емила Цветића, професоре I београдске гимназије и Боривоја Дробњаковића, професора IV београдске гимназије — све по службеној потреби;

у IV београдској мушкој гимназији :

за професоре: Михаила Градојевића, професора I београдске мушке гимназије; Јована Миленковића, професора београдске Реалке и Михаила Ивковића, професора III београдске женске гимназије, све по службеној потреби;

у београдској Реалци:

за професора, Јована Томића, професора I београдске мушке гимназије — по службеној потреби;

у I београдској женској гимназији:

за професора, Надежду Милић, професора III београдске гимназије — по службеној потреби;

у II београдској женској гимназији:

за професора; Милциу Маруцић, професора I београдске женске гимназије: за сунпенте: Милеву Богдановић, сунпента III београдске гимназије; Љубицу Јанковић, Милциу Топаловић, сунпенте IV београдске гимназије, Зорку Нешковић и Љубицу Лукић, сунпенте I женске гимназије и Милену Петровић, сунпента III београдске женске гимназије, — све по службеној потреби;

у III београдској женској гимназији:

за сунпента, Даринку Стојановић, сунпента I београдске женске гимназије, — по потреби службе.

у гимназији у Пећи:

за предметног учитеља, Стану В. Нешковићку, предметног учитеља гимназије у Плевљима, — по службеној потреби.

у Вишој Трговачкој школи у Новом Саду:

за сунпента, Радована Калуђерчића, пређашњег сунпента.

На предлог Заступника Нашег Министра, Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 9. новембра ове године, постављамо:

у гимназији у Параћину:

за учитеље вештина: Ивана Пијука и Косару Пијук, учитеље вештина гимназије у Бевђелији, — по службеној потреби;

у гимназији у Жомбољу:

за директора и професора, Драгомира Шишковића, професора III београдске мушке гимназије, по службеној потреби; и за професора Анту Јагића, професора Учитељске Школе из Далмације, — по службеној потреби.

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 10 новембра ове године, постављамо:

у женској гимназији у Крагујевцу:

за учитеља вештина по чл. 17 Уредбе о регулисавању положаја наставницима и наставницама средњих школа, ратом ометеним у полагању државног испита, Лепосаву Петровић учитељицу вештина исте школе;

у другој женској гимназији у Београду:

за учитеља вештина по чл. 17 исте уредбе, Милциу Ивановић, учитељицу вештина исте школе;

у гимназији у Прилепу:

за професора, Мирка Конца, сунпента исте школе и испитаног професорског кандидата;

у Вишој Трговачкој школи у Суботици:

за професора, Војислава Реша, хонорарног наставника исте школе и бившег професора Мађарске Трговачке Школе у Суботици, и за сунпента, Људевита Коњу, хонорарног наставника исте школе и бившег сунпента Мађарске Трговачке Школе у Суботици;

у гимназији у Србобрану.

за професора по чл. 1, 4 и 6 поменуте уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године) са годишњом платом од 3000 динара, Већеслава Степанека, сунпента исте школе;

у гимназији у Белој Цркви:

за професора по чл. 1, 4 и 6 поменуте уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године) са годишњом платом од 3000 динара, Винка Лујака, сунпента исте школе;

у гимназији у Пирошту:

за професора по чл. 1, 4 и 6 поменуће уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године) са годишњом платом од 3000 динара, Ђорђа Ђарића, суплента исте школе;

у гимназији у Сомбору:

за професора по чл. 1, 4 и 6 исте уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године), с годишњом платом од 3000 динара, Младена Кемфа, суплента исте школе;

у гимназији у Сенти:

за професора по чл. 1, 4 и 6 исте уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године), са годишњом платом од 3000 динара, Јосифа Освалда, суплента исте школе;

у гимназији у Бевђелији:

за професора по чл. 1, 4 и 6 исте уредбе (измене и допуне од 12 априла 1921 године), са годишњом платом од 3000 динара, Драгутина Цветковића, суплента исте школе;

у гимназији у Приштини:

за суплента, Светомира Тадића, суплента гимназије у Чачку — по потреби службе;

у гимназији у Јагодини:

за суплента, Јелену Франићевићеву, суплента гимназије у Зајечару, — по потреби службе;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Драгомира Симића, суплента гимназије у Врању, — по потреби службе;

у реалци у Вршцу:

за суплента под уговором, Василија Гурјанова, суплента под уговором гимназије у Гњилану, по молби;

у III мушкој гимназији у Београду:

за учитеља вештина, Антона Браздила, учитеља вештина II мушке гимназије у Крагујевцу, — по молби;

у гимназији у Аранђеловцу:

за суплента, Јеремију Марковића, суплента мушке учитељске школе у Неготину, — по молби;

у I мушкој гимназији у Београду:

за професора, Дамњана Вожића, професора гимназије у Вел. Кикинди, по молби, — и за учитеља вештина, са годишњом платом од 3000 динара, Владислава Новосела, учитеља вештина у оставци;

у гимназији у Зајечару:

за професора, Светолика Поповића, професора гимназије у Јагодини, — по молби;

у гимназији у Куманову:

за суплента, Ангу Тадића, привременог предметног учитеља исте школе и испитаног професорског кандидата;

у гимназији у Великој Кикинди:

за суплента под уговором, Едгара Гросмана, пређашњег наставника у Русији;

у гимназији на Даниловом Граду:

за суплента под уговором, Бориса Тизенгаузена, пређашњег наставника гимназије у Русији;

у женској гимназији у Нишу:

за суплента, Веру Грујићеву, доктора философије;

у гимназији у Ужицу:

за суплента, Миодрага Кондића, дипломираног студента философије;

у II мушкој гимназији у Београду:

за суплента, Александра Окановића, дипломираног студента философије;

у I мушкој гимназији у Београду:

за суплента, Д-р Ранка Младеновића, доктора философије;

у гимназији у Скопљу:
за суплента, Војислава С. Радовановића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Подгорици:
за суплента, Михаила Делибашића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије; за суплента под уговором Данила Михљевића, привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Великом Бечкереку:
за суплента, Александра Перића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Ужицу:
за суплента, Милуна Радовића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте школе;

у гимназији у Куманову:
за супленте: Сретена Гајића и Александра Лазаревића, дипломиране студенте философије и привремене предметне учитеље исте школе;

у женској гимназији у Крагујевцу:
за суплента, Зорку Димитријевићеву, дипломираног студента философије и привремену предметну учитељицу исте школе;

у гимназији у Сомбору:
за суплента, Божицара Масларића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у мушкој гимназији на Цетињу:
за супленте под уговором, Николу Вережникову и Бориса Јарха, привремене предметне учитеље исте гимназије;

у гимназији у Прилепу:
за суплента под уговором, Карла Бенеберга, сталног хонорарног наставника исте гимназије;

у гимназији у Жомбољу:
за суплента под уговором, Ивана Подгорног, привременог предметног учитеља исте гимназије;

у I мушкој гимназији у Београду:
за суплента, Момчила Настасијевића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у IV гимназији у Београду:
за суплента, Милоша Митића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Књажевцу:
за суплента, Павла Аниччића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Подгорици:
за суплента, Ђорђа Киселиновића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Куманову:
за суплента, Наду Љ. Станимировићеву, дипломираног студента философије и привремену предметну учитељицу исте гимназије;

у II мушкој гимназији у Београду:
за суплента, Тадију Пејовића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије.

WWW.UNILIB.RS

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 16 новембра ове године, постављамо:

у гимназији у Бару:

за директора и професора, Д-р Јована Суђића, професора исте гимназије по службеној потреби;

у III мушкој гимназији у Београду:

за професора музике, Владислава Николајевића-Штирског, професора музике гимназије у Шапцу, по молби;

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за директора I класе, Васу Т. Даниловића, професора I мушке гимназије у Београду:

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 20 новембра ове године, постављамо:

у II мушкој гимназији у Београду:

за професора, Милорада Ваплића, професора I мушке гимназије у Крагујевцу, по молби;

у III мушкој гимназији у Београду:

за сунлента, Драгомира Симића, сунлента I мушке гимназије у Крагујевцу, по молби;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за сунлента, Љубицу Аранђеловић, дипломираног студента философије и привремену предметну учитељицу исте гимназије;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за сунлента Илију Мајсторовића, дипломираног студента философије и привременог предметног учитеља исте гимназије;

у реалци у Лесковцу:

са сунлента, Јована Стојановића, дипломираног студента философије.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела од 7 новембра ове године, решили смо и решавамо:

да се Стевану Кедровићу, сунленту под уговором гимназије у Крушевцу уважи оставка коју је поднео на државну службу;

да се Д-р Александру Вилкову, професору под уговором у Трговачкој Школи у Сомбору уважи оставка коју је поднео на државну службу;

да се Доминику Чеку, професору Више Трговачке Школе у Суботици уважи оставка коју је поднео на државну службу;

да се Браниславу Поволном, сунленту под уговором гимназије у Белој Цркви уважи оставка коју је поднео на државну службу.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 10 новембра ове године, а по саслушању Нашег Министарског Савета, решили смо и решавамо:

да се Светозару Петровићу, сунленту гимназије у Никшићу уважи оставка коју је поднео на државну службу.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 10 новембра ове године, решили смо и решавамо:

да се Јелици Цветковићевој, учитељу вештина гимназије у Бевђелији уважи оставка коју је поднела на државну службу.

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 9 новембра ове године, а по саслушању Нашег Министарског Савета, решили смо и решавамо:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да се Д-р Јосип Поседел, надзорник средњих школа у Далмацији и Д-р Антун Приможић, надзорник пучких школа у Далмацији ставе у стање покоја с пензијом према годинама службе;

да се Зорка Ађимовић, предметни учитељ I женске гимназије у Београду, по молби и на основи § 69 закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом, која јој према годинама службе припада.

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, а по саслушању Нашег Министарског Савета, од 16 новембра ове године, решили смо и решавамо:

да се Мировслага Димитријевићева, професор гимназије у Смедереву, по молби и на основи § 69 Закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом која јој припада према годинама службе;

да се Зорка Жугићка, професор II женске гимназије у Београду, по молби и на основи § 69 Закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом, која јој припада према годинама службе.

Заступник Нашег Министра Просвете, Наш Министар Унутрашњих Дела нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ОСНОВНА НАСТАВА

МИ
АЛЕКСАНДАР

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 30 септембра ове године, постављамо:

у женској учитељској школи у Љубљани:
за директора, Д-р Орела Ивана, професора државне учитељске школе у Љубљани;

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 7 новембра ове године, постављамо;

у женској учитељској школи у Новом Саду:
за сунплента, Драгољуба Бранковића, сунплента учитељске школе на Даниловом Граду, по молби;

у учитељској школи на Даниловом Граду:
за професора, Вука Пулевића, предметног наставника учитељске школе у Јагодини, и испитаног професорског кандидата, по службеној потреби;

у учитељској школи у Вршцу:
за професора, Д-р Живана Ивановића, професора учитељске школе у Новом Саду, по службеној потреби;

у учитељској школи у Јагодини:
за професора, Петра В. Поповића, професора учитељске школе у Алексинцу, по молби.

WWW.UNILIB.RS На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 28. новембра ове године, постављамо:

у I гимназији у Крагујевцу:

у педагошком одељењу, за професора са годишњом платом од 6000 динара, по његовој молби и пристојанку, Александра Марића, управитеља учитељске школе у Вршцу;

у женској учитељској школи у Крагујевцу:

за професора, Вука Пулевића, професора мушке учитељске школе на Даниловом Граду, по молби;

у мушкој учитељској школи у Скопљу:

за професора по чл. 1. Уредбе од 14. фебруара 1920 год. (измене и допуне), Душана Ивановића, суплента исте школе.

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Нашег Министра Унутрашњих Дела од 23 новембра ове године, уважавамо оставку на државну службу, Витору Јелисијевићу, професору Женске Учитељске школе у Крагујевцу, и Д-р Марку Малетину, професору Женске Учитељске школе у Новом Саду.

На предлог Нашег Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 10 новембра ове године, одликујемо:

Орденом Светиог Саве V реда:

Гавру Грбића, учитеља у пензији из Новог Сада, и Милеву Антоновићеву, учитељицу у пензији из Београда.

Заступник Нашег Министра Просвете, Наш Министар Унутрашњих Дела нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Заступник Министра Просвете

Министар Унутрашњих Дела,

Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ПОСТАВЉЕЊА

Одлуком Господина Министра премештени су ови учитељи и учитељице народних школа:

Витомир Богдановић из Каменице окр. ужички у Годечево окр. ужички ОНБр. 46359 14 окт. 1921 г. по потреби;

Роксандра Лазаревићева из Мајдана окр. руднички у Остру окр. руднички ОНБр. 46361 14 окт. 1921 г. по потреби;

Стана Т. Мићић рођ. Крстић из Шиклоша окр. барањски у Драгинац окр. подрински ОНБр. 40887 16 септ. 1921 г. по молби;

Михаило Миличић из Орешке окр. скопски у Теово окр. скопски ОНБр. 44691 14 окт. 1921 г. по молби;

Андон Божиновић из Липца окр. брегалички у Блатац окр. брегалички ОНБр. 44918 12 окт. 1921 г. по молби;

Боривоје М. Ацић из Бучја окр. тимочки у Рготину окр. тимочки ОНБр. 45826 12 окт. 1921 г. по молби;

Ђорђе Радонић из Бранеловице — Дан. Град окр. подгорички да ради у Дом. Сирот. Деце у Бранеловица окр. подгорички ОНБр. 42405 2 окт. 1921 г. по молби;

- Боко Мартиновић из Бранеловице — Дан. Град окр. подгорички да ради у Дом. Спирот. Дече у Бранеловици окр. подгорички ОНБр. 42405 2 окт. 1921 г. по молби;
- Саво Ђуровић из Бранеловице — Дан. Град окр. подгорички да ради у Дом. Спирот. Дече у Бранеловици окр. подгорички ОНБр. 42405 2 окт. 1921 г. по молби;
- Божин Золовић из Ковача окр. плеваљски у Шлав окр. андријевачки ОНБр. 44314 10 окт. 1921 г. по молби;
- Славка Ристићева из Дебра окр. охридски у Кнез-Село округ нишки ОНБр. 36268 13 окт. 1921 г. по потреби;
- Десанка Јовановићева из Слатине окр. крајински у Сараново окр. крагујевачки ОНБр. 45657 12 окт. 1921 г. по молби;
- Драгомир Димић из Лепчинаца окр. врањски у Првоне окр. врањски ОНБр. 46015 13 окт. 1921 г. по молби;
- Милоје В. Веселиновић из Орловата окр. банат. у Штип окр. брегалички ОНБр. 46037 11 окт. 1921 г. по молби;
- Теодосије С. Тошић из Макреша окр. кумановски у Угриновце окр. руднички ОНБр. 46021 13 окт. 1921 г. по молби;
- Косара Ранчића из Кнез-Села окр. нишки у Владичин Хан окр. врањски ОНБр. 46020 13 окт. 1921 г. по молби;
- Бранислав Бошковић из Гара окр. врањски у Првоне окр. врањски ОНБр. 46016 13 окт. 1921 г. по молби;
- Адамка Карићева из Сушице окр. крушевачи у Овсните окр. крагујевачки ОНБр. 45167 12 окт. 1921 г. по молби;
- Радисав Ђорђевић из Слатине окр. моравски у Лоћнику окр. моравски ОНБр. 44398 12 окт. 1921 г. по молби;
- Рајко Недић из Сиркова окр. тиквешки у Негбине окр. ужички ОНБр. 43955 3 окт. 1921 г. по молби;
- Милица Ј. Јовановићева из Бунарлика окр. скопски у Ораховицу окр. кумановски ОНБр. 46017 13 окт. 1921 г. по молби;
- Душан Живојиновић из Новог Врбаса окр. Бачка у Суботицу окр. Бачка ОНБр. 46309 19 окт. 1921 г. по молби;
- Драгослав Алексић из Затоња окр. пожаревачки у Сип окр. крајински ОНБр. 44924 18 окт. 1921 г. по молби;
- Веселина Андовићева врш. дужн. из Гор. Оризара окр. скопски у Гор. Оризаре окр. скопски за привремену ОНБр. 46059 18 окт. 1921 г. по молби;
- Милорад Маријевић из Вел. Радобиља окр. тиквешки у Водно окр. скопски ОНБр. 45245 17 окт. 1921 г. по молби;
- Анка Петровићка из Доње Комарице окр. крагујевачки у Метовницу окр. тимочки ОНБр. 46022 13 окт. 1921 г. по молби;
- Радован Б. Радловић из Вреоца окр. београдски у Трбушницу окр. београдски ОНБр. 46012 15 окт. 1921 г. по молби;
- Олга М. Здравковићева из Рожанаца окр. београдски у Трбушницу окр. београдски ОНБр. 46012 15 окт. 1921 г. по молби;
- Милосав Михаиловић из Крајева окр. чачански у Грачац окр. чачански ОНБр. 45127 17 окт. 1921 г. по потреби;
- Владимир Пантић из Чемерског окр. тиквешки у Кавадар окр. тиквешки ОНБр. 47307 17 окт. 1921 г. по молби;
- Лазар Кеслер из Дража окр. барањски у Дарду окр. барањски ОНБр. 47388 20 окт. 1921 г. по потреби;
- Василије Дугачек из Новог Села окр. торонталски у Сеџкерин окр. торонталски ОНБр. 47519 19 окт. 1921 г. по молби;
- Милић Поповић из Премћана окр. плеваљског у Ђаковицу окр. метохијски ОНБр. 45488 17 окт. 1921 г. по молби;

- Петар Маринковић из Келебије (срп. шк. код Суботице) окр. на сал. шк. Верушић-Бикова Нова, код Суботице Бачка ОНБр. 47390 20 окт. 1921 г. по потреби;
- Емилија Барбујева из Орловата окр. торонталски у Стару Паланку окр. Бачка ОНБр. 44554 21 окт. 1921 г. по молби;
- Лука Милачић из Новог Села окр. звечански у Јунаке окр. рашки ОНБр. 45111 7 окт. 1921 г. по потреби;
- Војислав Милановић из Новог Села окр. звечански у Штаваљ окр. рашки ОНБр. 45111 7 окт. 1921 г. по потреби;
- Војислав Илић из Капилова окр. скопски у Нежилово окр. скопски ОНБр. 45111 7 окт. 1921 г. по потреби;
- Атавасија Дичовићка из Подве окр. битољски у Прострање окр. битољски ОНБр. 45111 7 окт. 1921 г. по потреби;
- Милан Благојевић из Стрижевца окр. пиротски у Злетово окр. кумановски ОНБр. 43453 11 окт. 1921 г. по молби;
- Борђе Јовановић из Лисичина окр. битољски у Другово окр. битољски ОНБр. 45113 7 окт. 1921 г. по молби;
- Љубомир Делетић из Велике окр. андријевички у Ријеку Марсенића окр. андријевички ОНБр. 45231 13 окт. 1921 г. по молби;
- Павле Кнежевић из Велике окр. андријевички у Велику окр. андријевички ОНБр. 45231 13 окт. 1921 г. по молби;
- Густав Јурави из Елизенхајма окр. Банат у Ковачицу окр. Бачка ОНБр. 45444 18 окт. 1921 г. по молби;
- Илија Михаљевић из Озринића окр. никшићски у Грађане окр. цетињски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Томо Лопичић из Прилепа окр. метохиски на Ријеку Црнојевића окр. цетињски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Јован Крушкић из Ријеке Црнојевића окр. цетињски у Добреско Село окр. цетињски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Ралоје Ђуришић из Трешњева окр. цетињски у Жупу Добреску окр. цетињски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Милош Грујић из Штитарице окр. колашински у Хан Гаранчића окр. андријевички ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Милан Обрадовић из Тепце окр. никшићски у Тепце окр. никшићски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Светозар Лекић из Жабљака окр. никшићски у Шавник окр. никшићски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Блажо Радуловић из Сеоца окр. барски у Сеоце окр. барски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Павло Драговић из Приете окр. подгорички у Затријепчу окр. подгорички ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Ђуро Мијушковић из Трепче окр. никшићски у Боготиче окр. никшићски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Блажо Вујисић из Липова окр. колашински у Речине окр. колашински ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Вуксан Пејовић из Кута окр. андријевички у Салчу окр. барски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Мира Д. Пантелићка из Бадовинаца окр. подрински у Богатић окр. подрински ОНБр. 41092 23 септ. по молби;
- Милорад Гојковић из Рабровице окр. ваљевски да ради привр. у Ваљеву окр. ваљевски ОНБр. 43949 1 окт. 1921 г. по молби;
- Чедомир Илић из Ласца окр. чачански у Докмир окр. ваљевски ОНБр. 43953 1 окт. 1921 г. по молби;

- Милева Јојићка из Пилице окр. ужички у Бајину Башту окр. ужички ОНБр. 42448
1 окт. 1921 г. по молби;
- Надежда Поповићка из Суботице окр. Бачка у Београд окр. београдски ОНБр. 42254
5 окт. 1921 г. по молби;
- Михајло Богдановић из Злетова окр. кумановски у Биљачу окр. кумановски ОНБр. 43954
1 окт. 1921 г. по молби;
- Зорка Убавкићева из Митровице окр. косовски у Скопље окр. скопски ОНБр. 42115
1 окт. 1921 г. по молби;
- Александар Катих из Паљува окр. ваљевски у Рађево окр. ваљевски ОНБр. 44253
1 окт. 1921 г. по молби;
- Милоје Арсић из Тараша окр. торонталски у Меленце окр. торонталски ОНБр. 43958
30 септ. 1921 г. по молби;
- Радоје Р. Булафић из Јасеновца окр. крајински у Радужевац окр. крајински ОНБр. 42041
23 септ. 1921 г. по молби;
- Даринка М. Вукосављевићева из Ратарја окр. крушевачки у Лапово окр. крагујевачки ОНБр. 43957
3 окт. 1921 г. по молби;
- Никола Зелих из Пиromана окр. ваљевски у Обреновац окр. ваљевски ОНБр. 43950
1 окт. 1921 г. по молби;
- Иван Херман из Жаркова окр. београдски у Калуђерицу окр. београдски ОНБр. 43951
3 окт. 1921 г. по потреби;
- Фрања Валк из Сантова окр. Бачка у Стари Леџ окр. торонталски ОНБр. 42050
3 окт. 1921 г. по потреби;
- Флора Михаиловић из Сига окр. пожаревачки у Сиљевац окр. моравски ОНБр. 43446
1 окт. 1921 г. по молби;
- Јосип Михаљи из Фелдварца окр. Бачка у Сајан окр. торонталски ОНБр. 40485
28 септ. 1921 г. по казни;
- Видосава Баљићева из Темске окр. пиротски у Бујановац окр. кумановски ОНБр. 43944
29 септ. 1921 г. по молби;
- Милева Поповићка, из Буковче окр. крајински у Неготин окр. крајински ОНБр. 44255
27 септ. 1921 г. по молби;
- Александар Новоградић из Брајдафелда окр. Барања у Кишфалубу окр. Барања ОНБр. 29878
28 септ. 1921 г. по казни;
- Пандора Јаковљевићка из Приштине окр. косовски у Скопље окр. скопски ОНБр. 42084
30 септ. 1921 г. по молби;
- Гојко Ацкета из Д. Чичева окр. скопски у Бресницу окр. врањски ОНБр. 44103
4 окт. 1921 г. по молби;
- Гордана Ацкета из Д. Чичева окр. скопски у Бресницу окр. врањски ОНБр. 44103
4 окт. 1921 г. по молби;
- Славка Томовићева нераспоређена учитељица у Подгорици окр. подгорички ОНБр. 42294
4 окт. 1921 г. по молби;
- Вукосава Поповићева из Вира окр. барски у Подгорицу окр. подгорички ОНБр. 42294
4 окт. 1921 г. по молби;
- Секула Пандуровић из Прилика окр. чачански у Милећевце окр. руднички ОНБр. 43912
8 окт. 1921 г. по молби;
- Филип М. Шпадијер из Улциња окр. барски у Бајине окр. детињски ОНБр. 43439
5 окт. 1921 г. по молби;
- Ана Дошен из Велеса окр. скопски у Битољ окр. битолски ОНБр. 44172
6 окт. 1921 г. по молби;
- Драгољуб М. Миловановић из Рудара окр. кумановски у Св. Петку окр. кумановски ОНБр. 43476
6 окт. 1921 г. по молби;
- Милица Дурковић из Високих Дечана окр. метохијски у Владимирово окр. брегалички ОНБр. 42036
23 септ. 1921 г. по молби;

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

- Ника Стефановић из Приште окр. подгорички у Кориље окр. звечански ОНБр. 43547
4 окт. 1921 г. по молби;
- Илија Батрићевић из Д. Брвенице окр. плеваљски у Матаруге окр. плеваљски ОНБр. 43685
3 окт. 1921 г. по потреби;
- Видоје Солуновић из Брајковца окр. пиротски у Каменицу окр. пиротски ОНБр. 42821
2 окт. 1921 г. по потреби;
- Даница З. Јовановићка из Ваљева окр. ваљевски у Звечку окр. ваљевски ОНБр. 43961
3 окт. 1921 г. по молби;
- Никола Милић из Влаховића окр. колашински у Горњу Бјелицу окр. четњински ОНБр. 43960
3 окт. 1921 г. по молби;
- Роса Ташевићева из Немањине окр. брегалички у Велес окр. скопски ОНБр. 42275
3 окт. 1921 г. по молби;
- Миодраг Тополчевић из Вучја окр. врањски у Грделицу окр. врањски ОНБр. 42572
27 септ. 1921 г. по молби;
- Јован Радовић из Поља окр. колашински у Сутиван окр. бијелопољски ОНБр. 43947
30 септ. 1921 г. по молби;
- Стеван Папрић из Бремена окр. Барања у Арнајево окр. београдски ОНБр. 42894
4 окт. 1921 г. по молби;
- Михаило Шејбок из Рибара окр. крушевачки у Медвеђу окр. моравски ОНБр. 43945
1 окт. 1921 г. по потреби;
- Смиља Маринковић удата Липиј из Ботоша окр. торонталски у Томашевац окр. торонталски ОНБр. 44340
6 окт. 1921 г. по потреби;
- Радоје Ђулавић из Јасеновца окр. крајински у Радујевац окр. крајински ОНБр. 42041
4 окт. 1921 г. по молби;
- Матија Балтазар из Тервара окр. торонталски у Српску Неузину окр. торонталски ОНБр. 41757
20 септ. 1921 г. по потреби;
- Стојан Ђуришић нераспоређени учитељ у Подгорици окр. подгорички ОНБр. 42394
3 окт. 1921 г. по молби;
- Милица Спасојевићка из Жупе Никшићске окр. никшићски у Никшић окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Марија Грбовићева из Жупе Никшићске окр. никшићски у Никшић окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Радоје Радојевић из Борка окр. никшићски у Никшић окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Јелена Вукотићка забавиља из Никшића окр. никшићски у Никшић окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Цвјетка Милетићка из Никшића окр. никшићки у Никшић за забавиљу окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Драгиша Шарановић из Врела окр. никшићски у Жупу Никшићску окр. никшићски ОНБр. 42688
4 окт. 1921 г. по молби;
- Живана Милићевићка из Барича окр. београдски у Београд да ради у Мин. Просвете ОНБр. 46010
10 окт. 1921 г. по молби;
- Радмила Д. Ивановић из Митровице окр. косовски у Скопље окр. скопски ОНБр. 42081
26 септ. 1921 г. по молби;
- Јован О. Вуковић из Буковице окр. никшићски у Жабљак окр. никшићски ОНБр. 42395
25 септ. 1921 г. по молби;
- Илија Гордашевић из Жабљака окр. никшићски у Буковицу окр. никшићски ОНБр. 42395
25 септ. 1921 г. по молби;
- Сретен Грујић из Радојина окр. пријепољски у Бистрицу окр. пријепољски ОНБр. 42569
28 септ. 1921 г. по молби;
- Милован Љ. Маричић из Грлена окр. крушевачки у Косовицу окр. чајански ОНБр. 43136
29 септ. 1921 г. по молби;

- У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
- Станојка Маричић (Радосављевић) из Плеша окр. крушевачки у Косовицу окр. чачански
ОНБр. 43136 29 септ. 1921 г. по молби;
- Бранислав Англин из Стојакова окр. тиквешки у Дедели окр. тиквешки ОНБр. 43077
29 септ. 1921 г. по потреби;
- Сава П. Вукчевић из Вистрице окр. пријеполски у Повишетоње окр. бијелопољски
ОНБр. 42571 28 септ. 1921 г. по потреби;
- Милана М. Алићка из Приштине окр. косовски у Скопље окр. скопски ОНБр. 42815
30 септ. 1921 г. по молби;
- Рајна Јовичићева из Течића окр. моравски у Гњилане окр. тетовски ОНБр. 43153
28 септ. 1921 г. по молби;
- Величко Марковић из Вистрице окр. пријеполски у Нову Варош окр. пријеполски
ОНБр. 42570 28 септ. 1921 г. по молби;
- Милева Стокићка из Србице окр. битолски у Барич окр. пожаревачки ОНБр. 41571
29 септ. 1921 г. по молби;
- Драгомир Х. Ценић из Ђелија окр. нишки у Вучје окр. врањски ОНБр. 42565 27 септ
1921 г. по молби;
- Марија Кицевићева из Фурке окр. тиквешки у Ђокчин-Дојран окр. тиквешки ОНБр.
42574 28 септ. по потреби;
- Јулијана Петровићка из Тетова окр. тетовски да ради у Љубљани у Осн. Шк. срп.
језик ОНБр. 43156 22 септ. 1921 г. по потреби;
- Вићентије Станић из Уба окр. ваљевски у Врело окр. ваљевски ОНБр. 39662 14 септ.
1921 г. по потреби;
- Наталија Станићка из Уба окр. ваљевски у Врело окр. ваљевски ОНБр. 39662 14 септ.
1921 г. по потреби;
- Томанија Перуничкићка из Уба окр. ваљевски у Тврдојевац окр. ваљевски ОНБр. 39662
14 септ. 1921 г. по потреби;
- Владимир Филиповић из Уба окр. ваљевски у Паљуге окр. ваљевски ОНБр. 39662
14 септ. 1921 г. по молби;
- Милева Филиповићка из Уба окр. ваљевски у Паљуге окр. ваљевски ОНБр. 39662 14
септ. 1921 г. по потреби;
- Александра Недељковић-Ђорђевић из Сирига окр. торонталски у Фаркашдин окр. торон-
талски ОНБр. 41234 3 окт. 1921 г. по потреби;
- Милојка Радојевићева из Лука окр. крајински у Маскар окр. крагујевачки ОНБр. 43948
3 окт. 1921 г. по молби;
- Добрица Гојковићева из Островице окр. нишки у Дражевац окр. нишки ОНБр. 42714
1 окт. 1921 г. по молби;
- Душан Шпадијер из Цетиња окр. цетињски у Цетиње да врши дужн. г. Јована Дацчевића
в. д. просв. инспект. ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Милутин Поповић из Добрске окр. цетињски у Бајице окр. цетињски ОНБр. 42619
29 септ. 1921 г. по молби;
- Милутин Вучинић из Бајица окр. цетињски у Озриниће окр. никшићки ОНБр. 42619
29 септ. 1921 г. по молби;
- Душан Калуђеровић из Прекобрђа окр. колашински у Цеклине окр. цетињски ОНБр.
42619 29 септ. 1921 г. по молби;
- Филип Рајковић из Бољевића окр. барски у Трешњево окр. цетињски ОНБр. 42619
29 септ. 1921 г. по молби;
- Никола Мраковић из Бољевића окр. барски у Бривску Гору окр. барски ОНБр. 42619
29 септ. 1921 г. по потреби;
- Радоња Лакић из Бривске Горе окр. барски у Бољевиће окр. барски ОНБр. 42619
29 септ. 1921 г. по молби;
- Ново Лакић из Међуречја окр. колашински у Бољевиће окр. барски ОНБр. 42619 29
септ. 1921 г. по молби;

- Јован Велимировић из Доњег Загарча окр. цетињски у Г. Загарчу окр. цетињски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
 Стеван Кнежевић из Салче окр. барски у Бар окр. барски ОНБр. 42619 29 септ. 1921 г. по молби;
 Зорка Новаковићева из Медвеђе окр. моравски у Рибаре окр. моравски ОНБр. 43544 1 окт. 1921 г. по молби;
 Миодраг Плазина из Богutowца окр. чачански у Брајиће окр. руднички ОНБр. 45194 12 акт. 1921 г. по молби;
 Викторија Гржетићева из Гостивара окр. тетовски у Прилеп окр. битољски ОНБр. 45112 8 окт. 1921 г. по молби;
 Иван Лучић из Срп. Неузине окр. торонталски у Драж окр. барањски ОНБр. 46048 18 окт. 1921 г. по молби;
 Славољуб Срећковић из Криве Крушке окр. скопски у Прилеп окр. битољски ОНБр. 45114 8 окт. 1921 г. по молби;
 Босиљка Пуркарчевић из Срп. Ченија окр. (Румунија) у Жомбољ окр. торонталски ОНБр. 44330 18 окт. 1921 г. по молби;
 Славо Рајин из Плоче окр. крушевачки у Опово окр. Банат ОНБр. 46470 14 окт. 1921 г. по молби;
 Самуило Шишка из Соленче окр. Бачка у Петровац окр. Бачка ОНБр. 43987 10 окт. 1921 г. по молби;
 Јордан Божовић из Рујишта окр. звечански у Дубоки Поток окр. звечански ОНБр. 46364 13 окт. 1921 г. по молби;
 Бранислав Антић из Чедопека окр. кумановски у Сиге окр. пожаревачки ОНБр. 44517 7 окт. 1921 г. по молби;
 Софроније Славковић из Зркуље окр. тетовски у Батушје окр. тетовски ОНБр. 45112 8 окт. 1921 г. по потреби;
 Тома Поповић из Бенче окр. тетовски у Брезницу окр. тетовски ОНБр. 45112 8 окт. 1921 г. по потреби;
 Борислав Илић из Новог Села окр. тившевски у Стругу окр. охридски ОНБр. 46363 15 окт. 1921 г. по молби;
 Милан Љ. Јоргович сан. шк. из Бекова (Суботница) окр. Банат у трахомашку школу. Суботница Банат ОНБр. 40178 18 окт. 1921 г. по молби.
 Сретен Грујић из Бистрице окр. пријепољски у Радојиње окр. пријепољски ОНБр. 46365 14 окт. 1921 г. по молби.
 Херменгида Цар из Дарде окр. барањски у Драж окр. барањски ОНБр. 46049 18 окт. 1921 г. по молби.
 Чедомир Милосављевић из Бистрице окр. пожаревачки у Десковац окр. пожаревачки ОНБр. 42724 13 окт. 1921 г. по потреби.
 Митар Милатовић из Брњака окр. звечански у Вучитри окр. звечански ОНБр. 46366 13 окт. 1921 г. по молби.
 Милан С. Богдановић из Трстенице окр. ваљевски у Стублине окр. ваљевски ОНБр. 46313 15 окт. 1921 г. по молби.
 Марија Миловановић из Стублина окр. ваљевски у Вел. Извор окр. тимочки ОНБр. 46312 15 окт. 1921 г. по молби.
 Драгиња Јовановић из Кочетина окр. пожаревачки у Породин окр. пожаревачки ОНБр. ОНБ 45814 15 окт. 1921 г. по молби.
 Милан Мајсторовић из Азање окр. смедеревски у Влашки До окр. смедеревски ОНБр. 45627 15 окт. 1921 г. по потреби.
 Душанка Радосављевићева из Остре окр. руднички у Тићевац окр. крушевачки ОНБр. 44692 12 окт. 1921 г. по молби.
 Радосава Ј. Јанчића из Битоља окр. битољски у Битољ окр. битољски ОНБр. 45138 13 окт. 1921 г. по молби.

Мита Нотарош из Надаља окр. Бачка у Србобран окр. Бачка ОНБ. 46159 12 окт. 1921 по молбт.

Ђорђе Т. Ачпаловић из Рупља окр. врањски у Крушевицу окр. врањски ОНБр. 47512 19 окт. 1921 г. по молби.

Томанија Перуничихева из Тврдојевца окр. ваљевски на Уб окр. ваљевски ОНБр. 47509 19 окт. 1921 г. по молби.

Стеван Ђуровић из Војиновца окр. косовски у Цернику окр. косовски ОНБр. 47555 20 окт. 1921 г. по потреби.

Стеван Алексић из Чашке окр. скопски у Мажушиште окр. битолски ОНБр. 47192 21 окт. 1921 по молби.

Надежда Ђорђевићева учит. певања у Београду окр. београдски у Београд (Дечи Дом) окр. београдски ОНБр. 41821 20 окт. 1921 г. по молби.

Винко Виловић, из Поповца окр. битолски у Премку окр. битолски ОНБр. 47155 21 окт. 1921 г. по потреби;

Мило Лекић из Сеоца окр. андријевички у Кути окр. андријевички ОНБр. 46513 19 окт. 1921 г. по потреби;

Пијада Буџек из Тешице окр. нишки у Моравац окр. нишки ОНБр. 46310 14 окт. 1921 г. по молби;

Чедомир Јовановић из Иванковца окр. моравски у Омашинцу окр. крушевачки ОНБр. 46956 17 окт. 1921 г. по молби;

Наталија Ђорђевићка из Суводола окр. пиротски у Белу Паланку окр. пиротски ОНБр. 47106 17 окт. 1921 г. по молби;

Зора Н. Ивановићева из Бегалице окр. београдски у Пударце окр. београдски ОНБр. 45407 12 окт. 1921 г. по молби;

Десанка Кимпановићева из Вел. Црнића окр. пожаревачки у Призрен окр. призренски ОНБр. 44380 17 окт. 1921 г. по молби;

Лазар Максимовић из Жељезне Реке окр. тетовски у Зубовце окр. тетовски ОНБр. 44896 17 окт. 1921 г. по молби;

Младраг Јовановић из Дабеле окр. тиквешки у Стругу окр. охридски ОНБр. 46362 15 окт. 1921 г. по молби;

Панта Стефановић из Жабља окр. бачка у Нови Сад окр. бачка ОНБр. 46131 18 окт. 1921 г. по молби;

Живан О. Ђорђевић из Рогендорфа окр. Банат у Кочане окр. брегалнички ОНБр. 44990 12 окт. 1921 г. по молби;

Косара Александровићева из Годачице окр. крагујевачки у Грошницу окр. грагујевачки ОНБр. 47510 19 окт. 1921 г. по молби;

Јагош Калезић из Дедине окр. брегалнички у Ракљиште окр. брегалнички ОНБр. 47550 21 окт. по молби;

Зорка Јањић из Орашја окр. смедеревски у Ритонек окр. београдски ОНБр. 45239 21 окт. 1921 г. по молби;

Младен Мијатовић из Глоговца окр. подрински у Драгојевац окр. подрински ОНБр. 47548 21 окт. 1921 по потреби;

Лазар Јовановић из Враговца окр. метохијски у В. Дечане окр. метохијски ОНБр. 47114 17 окт. 1921 по потреби;

Јелица Петковићева из Вел. Градишта окр. пожаревачки у Вел. Извор окр. тимочки ОНБр. 47337 20 окт. 1921 г. по молби.

Милојко Ђосић из Трнаве окр. чабански у Паковраћу окр. чабански ОНБр. 47558 20 окт. 1921 г. по молби.

Катарина С. Поповићка из Бачине окр. моравски у Зеленик окр. пожаревачки ОНБр. 44204 17 окт. 1921 г. по казни.

Даринка А. Васиљевићка из Бачине окр. моравски у Плеш окр. крушевачки ОНБр. 44201 17 окт. 1921 г. по казни.

WWW.UNILIB.RS

- Светолик Ђорђевић из Суводола окр. пиротски у Беду Паланку у Вишу Осн. Школу окр. пиротски ОНБ. 47104 21 окт. 1921 г.
- Петар Ранчић из Сукова окр. пиротски у Беду Паланку у Вишу Основну Школу окр. пиротски ОНБр. 47104 21 окт. 1921 г.
- Вукашин Драгићевић из Прекобрђа окр. колашински у Плав окр. андријевички ОНБр. 47141 21 окт. 1921 г. по молби.
- Братислав Бјелић из Готовуше окр. плевалски у Бољаниће окр. плевалски ОНБр. 46766 20 окт. 1921 г. по потреби.
- Миленко Ђабовић из Плешине окр. косовски у Заград окр. берански ОНБр. 46485 20 окт. 1921 г. по молби.
- Ђорђе Стојановић, из Лебана окр. врањски у Лесковац окр. врањски ОНБ. 45126 21 окт. 1921. г. по молби.
- Милета Јелић из В. Јасеновца окр. крајински у Луњевац окр. смедеревски ОНБр. 48160 24 окт. 1921 г. по молби.
- Ђорђе Ј. Ранчић из Стрелца окр. пиротски у Расницу окр. пиротски ОНБр. 45439 12 окт. 1921. г. 1921 г. по молби.
- Радош Вујошевић из Истока окр. метохиски у Ђураковац окр. метохиски ОНБр. 46476 20 окт. 1921 г. по потреби.
- Каталдина Кел из Мадарас-Чарде код Хоргоша Бачка у Пачир окр. Бачка ОНБр. 47215 22 окт. 1921 г. по молби.
- Добросав Милорадовић из Челопека окр. тетовски у Брезно окр. тетовски ОНБр. 48159 24 окт. 1921 г. по молби.
- Јелена Гледићева из Селевца окр. смедеревски у Министарство Просвете ОНБр. 47547 20 окт. 1921 г. по молби.
- Јован Блаум из Регендорфа окр. торонталски у Жомбољ окр. торонталски ОНБр. 35885 26 окт. 1921 г. по молби.
- Стјепан Видалина из Кајтасова окр. Банат у Паланку окр. Банат ОНБр. 46994 23 окт. 1921 г. по потреби;
- Милета Поповић из Брестовика окр. метохиски у Ђураковац окр. метохиски ОНБр. 47556 20 окт. 1921 г. по потреби;
- Божа Кукуљина из Јабуковца окр. крајински у Малајцину окр. крајински ОНБр. 43030 22 окт. 1921 г. по молби;
- Радмила Новаковићева из Лесковца окр. пожаревачки у Бачину окр. моравски ОНБр. 47287 24 окт. 1921 г. по молби;
- Гордана Новаковићева из Долова окр. торонталски у Алибунар окр. торонталски ОНБр. 47238 22 окт. 1921 г. по молби;
- Михаило Лазаревић из Босиљ-Града окр. врањски у Сејаницу окр. врањски ОНБр. 47511 19. окт. 1921 г. по молби;
- Михајило Оберцијан из Падине окр. торонталски у Ковачицу окр. торонталски ОНБр. 47157 22 окт. 1921 г. по молби;
- Михајло Сег из суботичких салаша „Лудаш Чтрго“ окр. Бачка на салашку шк. Лудаш Носа код Суботице окр. Бачка ОНБр. 41595 22 окт. 1921 г. по молби;
- Милана Бачић из сомборск. салаша Ранчево окр. Бачка у сомборски салаш Вилић окр. Бачка ОНБр. 46903 22 окт. 1921 г. по молби;
- Александар Јоцић из Злетова окр. кумановски у Јагличје окр. нишки ОНБр. 47552 21 окт. 1921 г. по молби;
- Радомир Живановић из Дојкинца окр. пиротски у Бабушницу окр. пиротски ОНБр. 47144 20 окт. 1921 г. по потреби;
- Стојна Вељановићева из Слепче окр. битољски у Буково окр. битољски ОНБр. 46318 18 окт. 1921 г. по молби;
- Милутин Ј. Поповић из Петровца окр. пожаревачки у Вел. Градиште окр. пожаревачки ОНБр. 48010 22 окт. 1921 г. по потреби;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Даница В. Цековићева из Рођевића окр. чачански у Подунавце окр. чачански ОНБр 48238 22 окт. 1921 г. по молби;

Зорка Росићка из Младеновца окр. београдски у Наталинце окр. крагујевачки ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Драгиња Обрадовићева из Рожанца окр. београдски у Вел. Иванчи окр. београдски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

Босиљка Павловићева из Пођуте окр. ваљевски у Паљубе окр. ваљевски ОНБр. 47086 18 окт. 1921 г. по потреби;

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

МИ
АЛЕКСАНДАР

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Нашег Министра Просвете, Нашег Министра Унутрашњих Дела, од 16 новембра 1921 године, одликујемо:

Орденом Свештог Саве III степена

Ива Ђипиќа, књижевника — ослобођавајући га плаћања таксе.

Орденом Свештог Саве III степена

Заставу Хрватског Певачког Друштва „Коло“ из Загреба.

Орденом Свештог Саве IV степена

Професора, Ивана Гринвалда, председника Хрватског Певачког Друштва „Коло“ из Загреба.

Орденом Свештог Саве V степена

Кр. судбеног вјешника, Јосипа п. Видали-а, потпредседника Хрватског Певачког Друштва „Коло“ из Загреба,

Диригента опере у Загребу, Оскара Смодека, зборовођу Хрватског Певачког Друштва „Коло“ из Загреба, и

Надзорника соц. скрби Јосипа Боранића, тајника Хрватског Певачког Друштва „Коло“ из Загреба.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 30 новембра 1921 године, одликујемо:

Орденом Свештог Саве V степена

Ладислава Шкатула, члана оркестра Загребачке Опере.

Орденом Свештог Саве IV степена

Марка Вушковића, члана опере у Загребу.

Заступник Нашег Министра Просвете, Наш Министар Унутрашњих Дела, нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Заступник Министра Просвете

Министар Унутрашњих Дела,

Св. Прибићевић, с. р.

ДЕЦА „ЦРКВЕЊАЦИ“, ДЕЦА „ТРГОВЦИ“ И ДЕЦА „ЧИНОВНИЦИ“

Имамо деце „новинара“. О тој деци писао сам већ у „Просветном Гласнику“. То је прештампао „Народни Подмладак“, часопис за дечје питање, који издаје Друштво за заштиту деце. И ено та деца „новинари“ отправљају и даље свој посао, и нико их не смета. Можда надлежни мисле да је то добро. Ја тако не мислим.

Но ми имамо, осим деце „новинара“, деце „црквењака“, деце „трговаца“ и деце „чиновника“. Хоћу да проговорим понешто и о овој деци. Тиме ћу се одужити својој савести, да сам рекао што сам мислио да треба рећи. А хоће ли ме ко саслушати и хоће ли се надлежнији од мене тиме заинтересовати, то је друга ствар.

I.

Готово у свакој вароши у црквеној порти дању, а често и ноћу, видећете деце која су ту, тако рећи, стално. Ту се лети у хладу одмарају, а грче се од хладноће у јесен и зиму. Ту хватају голубове, ако се случајно легу на звонари, ту играју дугмета, крајцарица, па и карата. А већ цигарете су им у устима као да су најстрасније дуваницје. Међу собом се слажу. Кад дувана немају, онда један исти дим од цигаре иде из уста у уста, те на тај начин сви пуше — једну цигарицу.

Приближе ли им се друга деца, наружиће их, па и физички напасти, јер их не маре, знају да нису као она, да кажем, нису „црквена“.

Ова деца, поред црквењака, звоне на служби, на вечерњи, а кад стигну и на јутрењи.

Кад је какав погреб, особито ако је умро неко богатији, па опело треба да се изврши свечаније, та деца су опет ту, звоне; ако треба, обуку се и носе кољиво, крст и т. д.

Кад је служба, опет се облаче, кад им се то тражи, и у цркви су за време службе ревносна у својој дужности.

Ако је свадба, рано или пред подне, ова деца су опет ту, у послу су и довикују: „Куме, изгоре кеса!“

Ова деца врше дакле и некакве послове, које иначе врше црквењаци, и ја их зато назвах деца „црквењаци“.

Посматрајте сад те мале црквењаке! Прво вам пада у очи да су то обично нерадници у правом смислу. Они живе а не раде послове којима ће зајемчити себи лепу будућност. И поред вајног рада, они живе на туђ рачун. Највише проводе у беспослици, и, кад огладне, привлаче се кући, па траже од родитеља да једу и да се обуку. А у колико им је то недовољно, она просјаче, јер она бедна зарада у порти право је просјачење, у колико није отимање.

Али, разуме се, све је ово мало. И онда та деца, не радећи ништа, или не бар посао који би требало, из дугог времена почињу да чине разна неваљалства, па и да краду, и онда из порте иду у полицију, у апс, и тако даље, до београдске тврђаве.

А ми? Спокојно посматрамо да се на најсветијем месту из године у годину скупљају, тако рећи, несрећници који ће као људи пасти на терет друштву, — највероватније. Често мирно и сасвим спокојно гледамо како се на наше очи облаче у црквене хаљине мали неваљалци, и тако саблажњавају што треба да нам је светиња. Уз цркву, тамо где идемо да се Богу молимо, допуштамо да расту моралне пропалице, које ће бити терет и Богу и људима!

У место да учинимо све да не буде тих злосретника, да их спасавамо, њих и нас ради, а ми се смејемо кад узвикују: „Куме, млада, стари свате, девере, изгоре кеса!“ Па још им бацамо по који грош, да газе по блату, да падну још дубље у бласто!...

Али, доћи ће време кад ћемо уздахнути — а већ сви смо тврдог срца и нико неће заплакати — ако пустимо да и даље све иде како данас иде...

II

Не могу сви бити „новинари“. Сви не могу бити ни „црквењаци“. Многи немају „духа“ за то, а немају можда ни поверења ни препоруке. А *лепо* је трчати улицама, дерати се и плашити добри свет, у колико га има још да се од зла плаши!

Ипак зато може се покушати опет нешто слично. И доиста ви често видите да улицом трче нека деца и продају пантљике, црне и жуте, за ципеле, или кутије машине, или цигарете, или неке сапунице, ималин, или друго што. Отидите у вече у кафану, та деца су и по кафанама: улазе, излазе и нуде своју робу на продају. То су деца „трговци“.

Та деца неће да су ученици (шегрти), па помоћници (калфе); не, она хоће да су одмах трговци. Она хоће да купују и продају, да зарађују и троше. На то их ушућују несумњиво рђави примери: деца „новинари“.

Незгодно је бити шегрт, па калфа, то дуго траје; па онда човек је спутан, нема слободе, а овако: дете је на првом кораку — трговац! И такве деце је све више...

За време ратова, кад смо сви били гладни, и кад је добро дошло да сваки по нешто заради, могло се ово и одобрити. Онда је то било оправдано. Али данас се морамо запитати: чему ово води?

Ова деца „трговци“ лутају, дангубе и проводе у лудо време док једва успеју нешто продати и који грош зарадити. А кад што зараде, олако зараду потроше, можда често и на оно што је најгоре, јер не умеју да оцене шта их времена стаје.

При том је поуздано да нико од тих „трговаца“ неће зарадити, стећи капитал и окућити се. Трговина је такође наука, која се мора изучити, па онда треба интензивног рада за дуже време да се нешто поштено заради. Треба дакле ићи утвреним путем, којим већ иде сваки који тежи бити добар и честит трговац. Шта више, ново доба тражи и школовање, макар и у најнижим трговачким школицама, да се добије и теоријска спрема поред праксе у трговачким пословима.

Деца „трговци“ навикавају се на, релативно, врло лак рад, на брзу зараду, која је често врло бедна, а то их неће одвести срећнијој будућности. Шта више: ко јемчи да неће та деца „трговци“ и недопуштеним путем доћи до своје робе од „гросиста“, па лако и она отићи у полицију, а одатле у пожаревачки или топчидерски казнени завод?

Не, друштво мора учинити све да више не буде у нас деце „трговаца“. Данас се, на жалост, много којечега и у нас изопачило, па није чудо што су се поред „ратних богаташа“, а то ће рећи прилично неваљалих људи, јавила и деца „трговци“, којих мора нестати, ако се хоће да се помогне друштву и да се спасавају та деца која срљају у моралну пропаст.

III

„Тежак је чиновнички хлеб. Најнезахвалнији је посао бити државни чиновник. Треба много спреме, треба силног рада, а награда је ипак тако мала да чиновник једва може да живи“. Тако се говорило. Тако је и данас. Али тако не мисле сви, особито не деца, дечаци, девојчице. Они траже у последње доба нагло државну службу. Траже је, а нису се спремили да би могли боље и савесније вршити је.

Држава је каткад, и раније, излазила у сусрет сиротним а вредним ђацима Велике Школе, па им је давала, обично практикантску, службу: да раде колико могу у канцеларији, а да иду и у школу кад имају часове. Али данас је све похитало у државну службу, и мушко и женско. Има и гимназиста „чиновника“, а знам и ученице учитељске школе које су долазиле у школу а биле су и у државној служби, па су за љубав ове жртвовале школу и напустиле је. Понека државна надлештва имају врло много девојака и дечака као своје службенике — на платном списку. Сви они имају скромне плате и приличне додатке. Они или раде или не раде канцеларијски посао. И доиста, многи не одраде награду која им је одређена у име државе. Кажу да је ту недавно један профе-

сор у једној канцеларији затекао девојке „чиновнике“ да играју од 10—11 пре подне „кадрил“, и зато су забраниле улазак у своју канцеларију пре него игру сврше; међутим, он је био ушао без питања и изненадио их!

Многи од ових службеника троше своју награду на непотребне ствари, да би били „савремени“ у ово прескупо доба. То су често права деца кад је реч о употреби *зараде*, коју тако лако „зараде“. Купују што не морају, што често и не треба, троше и на оно што их заводи на зло. Зар то онда нису деца „чиновници“?

У очима такве деце „чиновника“ дискредитује се државна служба у раној младости њиховој. Они мисле да чиновник не треба ни да ради, да нико и не ради, да су чиновници у опште нерадници, готовани. Многи фалсификују школске сведоџбе, траже туђе, само да би се дочепали незаслужено државне службе. Је ли онда чудо што се догурало дотле да имамо, како кажу, до 200.000 чиновника?

Питање је: шта се може очекивати од дечака и девојчица који тако рано стекну такво ружно уверење о државној служби, у коју свако може ући? Зар могу бити то кадгод прави чиновници, прави радници, који ће хтети да раде што више, да се сложе у раду за добро свога народа и отаџбине?

Имам у виду само ову ружну ствар, и намерно нећу детаљније да разрађујем ово питање, као што би се то могло разрадити. А у осталом, ово је и најважније.

На овај начин, помажући ову децу „чиновнике“ материално — и ако би многи могли живети и без те помоћи — иде се и нехотично на то да се она упућују рђавим путем, да се од њих створе раскалашни људи и жене, распикуће, и можда лица којима ће у доцнијем животу бити све допуштено — по њихову схватању — кад је у питању материална добит, једном речи лица без икаквих моралних скрупула.

После извршене пробе како изгледају деца „чиновници“ — а ми смо је извршили несумњиво угледајући се на пропалу Аустро-Угарску — и слутње шта нас чека ако у овом правцу продужимо, да сад истакнемо питање: шта да се ради?

Ја немам икаквих других претензија осим да укажем на све оно што ће помоћи морални препорођај нашег народа. Зато и предлажем да се сва деца „чиновници“ врате и посаде на своја места, да се озбиљно спремају за живот, да сву снагу посвете правом раду за који су дорасли, дозрели.

Доброј и ваљаној деци, на првом месту ратничкој сирочади, нека се даје, не *ишаша*, већ материална помоћ да би се боље могла спремити у занатима, трговини, у школи, за домаће газдинство, чување и васпитање деце, и тек онда поуздано одужити земљи и народу као будући грађани и грађанке.

Ја рекох, не да спасем душу, — јер како радимо чини ми се да ћемо је мучно спасти, — већ да помогнем да не упропашћујемо децу, но да од ње стварамо добре људе и Србе.

ЉУБ. М. ПРОТИЋ

РАЗВОЈ ХЕМИЈЕ У СРБИЈИ¹⁾

Допустите ми, Господо, да вам приликом отварања нашег новог Хемиског Института покажем развој хемије у Србији, колико га ја знам.

Она старинска, необичне архитектуре зграда близу Саборне Цркве, у којој се данас глувонема деца васпитавају, била је некада двор кнеза Милоша, а затим је тадашњи Лицеј своје последње дане у њој провео. У тој школи и у тој згради скрива се почетак наше хемије и њене лабораторије. Та наука је код нас у свом развоју три ступња имала, и њен завод је три имена носио: Лицеј је имао Хемиску Радионицу, Велика Школа Хемиску Лабораторију, и Универзитет Хемиски Институт.

Крагујевачки Лицеј, који је отворен 1838 године, имао је филозофски и правни факултет, у којима природне науке нису предаване. Тек по свом преласку у Београд (1841 године), добио је Лицеј 1853 године одељак за јестаственичке и техничке науке. Још исте године постављен је Михаил Рашковић, рударски хемичар (топионичар), за професора хемије и хемиске технологије у тој школи. То је било 26 септембра поменуте године; али је Рашковић тек од 20 октобра исте године почео плату примати, а то је био дан када је из хемије прву лекцију држао. У исти мах почео је Рашковић набављати „справе и материјал“, што му је било потребно за предавање и за хемиску радионицу, коју је био почео заснивати. Пада у очи да је књиге тек хемиска лабораторија Велике Школе почела набављати. Рашковићу, као рударском хемичару, методе „сувог испитивања“ биле су главне; зато је и његова хемиска радионица на тим методама била заснована. Та радионица, као и доцнија лабораторија Велике Школе, указале су велике услуге тадашњем истраживању руда, које је у великом жеку било, јер се тада на наша рудишта много полагаало. Ту услугу чинио је Рашковић свакоме и радо и бесплатно. Тако је рађено и после Рашковића, и то је постао обичај овог Института.

Науке су у Лицеју предаване енциклопедички. Али је и то за тадашње прилике био велики успех. Јер у доба када је и варошка писменост била мала, а сеоска није ни постојала; и када је поред неписменог владоца било и свештеника неписмених, велики је успех био имати

¹⁾ Прво предавање из Хемије у новом Хемиском Институту 1921.

катедре за поједине науке, па ма се предавале и енциклопедички. Али су наша браћа Војвођани, одушевљени класицизмом старих Грка и Римљана, пренели то своје одушевљење на своје лицејске ученике. Зато је у Лицеју патриотизам нарочито био истакнут. Лицејци су знали све светле догађаје нашега народа, и у том одушевљењу су веровали да Србију велика будућност очекује. И, одиста, нису се преварили. Поклич тог доба био је: „ништа се од Србина није отело“. У том одушевљењу наши лицејци су у свечаним приликама душанке облачили и сабље о бедра пасали; или су сељачко рухо на себе метали и фрулу за појас задевали. Омладински покрет био је одјек тог одушевљења. Али су великошколци тај патриотски оквир до интернационалних међа проширили.

Кад је наш велики добротвор Миша Анастасијевић, звани Капетан-Миша, ово лепо здање још за живота „свом отечеству“ подарио, Лицеј је у Велику Школу био претворен, а његова хемиска радионица названа је Хемиска Лабораторија. То је било 1863 године. Капетан-Мишино здање примило је: Велику Школу, Гимназију, Народну Библиотеку и Министарство Просвете, а његово залеђе примило је Хемиску Лабораторију. Министарство Просвете убрзо је своје две собе Ученом Друштву уступило, а Велику Школу Универзитет је наследио. Капетан-Миша је не само своје лепо ново здање свом отечеству за просветне сврхе подарио, већ га је и потребама поменутих установа подесио. И тако, Капетан-Миша нам је прву праву хемиску лабораторију не само подигао, већ и опремио. У колико су потребе Велике Школе и Университета расле, у толико су поменуте установе из Капетан-Мишиног здања исељаване, докле оно није све Универзитету уступљено.

У Великој Школи држао је Рашковић иста предавања која је и у Лицеју држао; и наставио је у пространој хемиској лабораторији рударска и друга испитивања која је у малој лицејској хемиској радионици био започео. Поред руда, испитивао је Рашковић и лажан новац, где је састав легуре златног новца помоћу његове специфичне тежине одређивао. У први мах слушали су хемију у Великој Школи техничари и правници, а они први слушали су још и хемиску технологију, и изводили су нека вежбања са дуваљком. Рашковић је предавао у ствари само неорганску хемију, без органске, држећи се еквивалената; и често је истицао надмоћност тих „стварних“ хемиских вредности над „хипотетичким“ атомским тежинама. Ако поменем да је Пантелић 1873 године био мишљења да се моја хемија може штампати само тако ако атомске тежине заменим еквивалентима, онда се из тога види најбоље колико је тада нов правац хемије био од Србије одстрањен. У хемиску технологију унео је Рашковић њен неоргански део, указујући металургији нарочиту пажњу, пошто је био топионичар. — Рашковић ништа није штампао; али је своја предавања оставио у рукопису; хемија (неорганска) израђена је ту доста опширно, технологија укратко. Рукописи су

дуго употребљавани, јер су веома похабани; али нигде није забележено кад су писани.

Велика Школа имала је филозофски, правни и технички факултет, од којих први је трајао у први мах три године, а друга два по четири. У филозофском факултету предаване су историско-филолошке науке; у правном, природне и правне науке; а у техничком предаване су све техничке науке заједно. И, према томе, природне науке су у Великој Школи биле запостављене. Оне су биле придане правном факултету ради разумевања судске медицине, што је нарочито за хемију важило. Тек су доцније природне науке пренесене у филозофски факултет. Том приликом тај факултет је продужен на четири године, и подељен у историско-филолошки и природно-математички одсек, а правни факултет је ослобођен природних наука; ове пак добиле су место у свом одсеку. То је био за те науке један напредак, али не потпун, јер им стручност није била изведена. То је тек Универзитет урадио.

Колико су разноврсне науке мешане у појединим факултетима Велике Школе, показате овај пример. Као правник слушао сам у Великој Школи од 1865 до 1868 године: код Рашковића, хемију; код Пачића, геологију, минералологију, ботанику и зоологију; код Бранковића, логику и психологију; код Чеде Мијатовића, народну економију и финансију; код Милана Јовановића, хигијену и судску медицину; код Сергија (Срђа) Николића, латински; код Арена, француски; а код Ђоке Павловића, Аћима Чумића, Стојана Марковића, Гиге Гершића и Драгише Станојевића слушао сам правне науке. Поред техничара Николе Пашића, Пере Велимировића, Пере Живковића и Мише Михаиловића, суделовао сам и ја као правник у великој Панчићевој екскурсији по западном делу Србије 1866 године, ради јестаственичког проучавања наше земље, и ради попуњавања њене јестаственичке збирке. Могао сам у тој екскурсији суделовати и ја, јер су тада прве две године правног факултета биле посвећене искључиво природним наукама; и тако, ја сам их све већ био слушао кад сам на екскурсију пошао.

Имаће интереса да забележим и ове појединости из првог доба Велике Школе, кад сам ја у њој ђаковао. Хемију нам је предавао Рашковић у лабораторији, седећи за једним дужим столом, на коме је и огледе изводио; а ми смо пред њим у гомили стајали (било нас је преко 60), јер седишта није било. Предавао је сваког дана од 9 до 10, сем понедеоника, када је један ученик понављао предавања минувле недеље. Предавање је било слободно, а долазак ученика није контролисан; зато је похађање тог натуреног предмета било врло неуредно. Испити су полагани на крају школске године по раније датим питањима, која су пренашана из једне године у другу. Тиме је полагање испита било веома олакшано; јер су питања обухватала мали део предмета, а учени су само одговори на та питања, које су вредни ученици састав-

љали. И тако се није морао учити цео предмет. И ја сам на хемиска питања такве одговоре био саставио, и та моја назови „хемија“ као уџбеник је служила. Тада је полагање испита и тиме било олакшано што је прозвани кандидат прегледао извучено питање четврт часа, докле је ранији испитиван.

После Рашковића, који је умро 1872 године, мени је поверена катедра хемије и хемиске технологије на Великој Школи; и предана ми је њена хемиска лабораторија. Ту је требало рударски систем заменити универзитетским: приновио сам предаваоницу са шесет седишта; уредио сам у лабораторији столове са 12 радних места; увео сам воду и газолински гас, а доцније и електричну струју; одвојио сам лабораторију за професора и за асистента; набавио сам много што-шта што је било потребно за предавање и за лабораториски рад, итд. У том послу угледао сам се на лабораторију мог берлинског професора Хофмана, и на његова класична предавања, којима је своје ученике у модерну хемију уводио. Да би олакшао мојим ученицима праћење мојих предавања, написао сам уџбенике из неорганске и органске хемије, и из хемиске технологије; а да би им омогућио рад у лабораторији, превео сам упутства за те радове од Вислиценуса и од Хофмана, мојих професора, код којих сам и ја по њима радио.

У лабораторији сам био завео рад целог дана; али му ученици, због многих предмета, нису могли довољно времена посветити. Нешто веће интересовање за хемију јавило се тек онда кад су природо-математичари веће хемиске спреме добили првенство за медицинске и рударске питомце на страни. Хемиско образовање у Великој Школи било је, због недостатака стручности, врло оскудно.

Прави полет и код нас су науке добиле тек онда кад је 1905 године Велика Школа претворена у Университет, који је стручност наука извео. Јер и на нашем Университету свака наука може бити предмет нарочите студије. Том приликом израђен је дубљи програм хемије, нарочито за лабораториске радове, и тиме је створен Хемиски Институт, који је и код нас дао полет хемији. То је извео Д-р Миливоје С. Лозанић, угледајући се на институт свог берлинског професора Фишера, и на нови хемиски институт у Данцигу (Лангфуру), где је био асистент. Доктор Лозанић дошао је на Университет као доцент 1908 године.

Број студената хемије на нашем Университету растао је из године у годину; и то је изазвало те су у лабораторији на једно радно место по два студента стављана. Али је та претрпаност ометала рад. Још пре рата, када је наш Университет имао 1500 студената, нису могли сви хемичари добити места у лабораторији, и ако су по двојица на једно место стављани. После рата, пак, када је број студената порастао на 7000, уписало је предавања хемије њих преко 300, а пријавило се за лабораторију њих преко сто; међутим, предаваоница је имала само 60

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

места, а лабораторија само 12. Та навала изазвала је ово повећање Института. Сада Институт има предаваоницу за 250 студената; има три лабораторије са 80 радних места за студенте; има три лабораторије за три асистента и једну за професора; и има просторије за све посебне врсте радова, и за библиотеку. Институт је повећан, али не толико да ће моћи да прими и медицинаре, и фармацајте, и пољопривреднике. Зато се убрзо мора подићи већи.

О смеру хемиског образовања наших студената на Университету, имам да учиним ову напомену. Све науке филозофског факултета спремају своје студенте готово једино за наставнике средњих школа; само хемија гради у томе изузетак. Од како је стручност хемиске наставе изведена, студенти хемије делом се спремају за наставнике средњих школа, а делом за практичан рад у лабораторијама, или у фабрикама; и то, једна половина одаје се првој кариери, а друга половина другој. Сем тога, физичари, биолози, медицинари, фармацајти и пољопривредници уче хемију као помоћну науку. За све те разне врсте студената хемије састављен је нарочити програм за лабораториски рад. Па и хемичари имају двојаки програм, према томе да ли се спремају за средњешколске наставнике, или за практичан рад: први раде у лабораторији мање, а уче педагогију; други пак раде у лабораторији више, а не уче педагогију. Досадашњи студенти хемије још нису могли приступити изради докторске тезе. У новом Институту, кад студенти хемије цео лабораториски програм буду извели, приступиће и томе.

Поред овог Хемиског Института постоји на филозофском факултету и *Минералошки Институт*, али без хемиске лабораторије; и постоји катедра за *физичку хемију са вежбаоницом*. На техничком факултету постоји катедра за *хемију и хемиску технологију са хемиском лабораторијом*; и постоји катедра за *механичку технологију са лабораторијом за практична испитивања грађевинског материјала*.

Поједине државне установе имају ове практичне хемиске лабораторије: *државну, рударску, војну, царинарничку, монополску, општинску*, итд.

Ето то је развој хемије у Србији. У ком правцу су се међутим кретали радови представника поменутих хемиских усанова, то изилази из оквира овог написа.

О ЂОРЂУ НАТОШЕВИЋУ

(1821—1887)

— ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД ЊЕГОВА РОЂЕЊА —

— — —

(КРАЈ)

III

У Србији. — Референаш за основну и за средњу наставу. — Извештај и предлози. — Комисија за обнову основне школе. — Општушање из службе. — Главни школски референаш на српским вероисповедним школама у Угарској. — Нове и последње шетковине. — Сашисфакција из Србије. — Смрш.

У Бечу, као студент, живео је НАТОШЕВИЋ неко време у једној кући у којој је пребивао и кнез-Михаило. Да ли је том приликом кнез у изгнанству боље упознао НАТОШЕВИЋА и његове способности, или је истом касније, пратећи његов рад, видео у њему човека подобна и за велике просветне реформе, тешко је сада рећи. Да је у НАТОШЕВИЋА било симпатија за кнеза, видимо у једном његову писму Даничићу. Кад је чуо да је кнез-Михаило дао Бранку стипендију, пише Даничићу у једном писму без датума (биће октобра 1850): „Ђоко Брате! Кнезу Миаилу фала! Фала кнезу Миаилу! Благодарности суза, да је мени учинио, не би истеро, ал ево их за Бранка; он сад себи помен учини, не како што ја велим само, већ како и ти, и сваки, ко Бранка познаје, — а ако Бог да, Бранко ће Миаилу дика бити, ако Бог да, са Бранком ће се сав свет српски поносити.“ У осталом, те симпатије су биле заједничке читавом кругу НАТОШЕВИЋЕВУ.

Кнез на престолу није заборавио свога познатика из изгнанства, или га није ни могао заборавити, јер се онда најачко говорило у свему српству о НАТОШЕВИЋЕВУ реформаторском раду. Год. 1867 позвао га је у Београд. НАТОШЕВИЋ се с тим лакше могао одазвати том позиву што су онда настале велике промене у Аустрији (од Аустрије је постала Аустро-Угарска), које су повлачиле и промену у његову положају. Тешко је одредити који је мотив надвладао у њему: да ли онај да се не замери кнезу не примајући му позива, или пак што је био уверен да се у мађарској државној служби, не знајући језика мађарскога, неће најбоље осећати, и да, знајући опет нетрпљивост мађарску, неће више бити онако слободан у својој радњи као што је дотле био. Милићевић је у „Историји педагогије“ забележио: „А године 1867. пред јесен, по предлогу г. министра Цукића, дозван би овамо, дотле већ на великом гласу на оној страни, др. Ђ. НАТОШЕВИЋ, и отпоче се многи жив говор о народним школама. НАТОШЕВИЋ обиђе школе у Београду и у неколиким окрузима. О стању тих школа он написа извештај доста живим бојама. Оштрина овога суда могла је повредити многу осетљивост, али свакојачко долазак овога човека и његова оштра критика била је од велике користи српској школи, па и само тиме што су многи људи, дотле о лако све узи-

мавши, озбиљније загледали у ствар¹⁾. Из нацрта Натошевића, који се очувао, видимо да је он обишао округе смедеревски, пожаревачки и крагујевачки. Осим извештаја министру, Натошевић је поднео и предлоге како да се школе у Србију реформују. „Г. Црнобарац, вели Милићевић даље, одменивши г. Цукића, састави комисију која саслуша Натошевићеве примедбе и предложи и сама неке измене у школама“²⁾. Чланови те комисије, према записима Натошевићевим, били су: Милован Спасић, Сава Сретеновић, Милан Ђ. Милићевић, Владимир Вујић, Стојан Бошковић, Стојан Новаковић и Натошевић.

„Топчидерска катастрофа, вели даље Милићевић у својој споменутој књизи, као многим којечему другом тако и овом била је на велику штету, али ипак, ако је г. Натошевић доцније иступио из службе, пређашња се струја није оставила“³⁾. Међутим, када је нестало Натошевићева заштитника, струја се у Министарству могла незадржано оборити на њ, и Натошевић је *ошпуштен из државне службе*, као што стоји у деловодном протоколу Министарства Просвете, и то на тај начин што министар није нашао за потребно да обнови уговор с Натошевићем. То је решење министрово датовано 27 августа 1868 (бр. 2988), а заступник министра просвете биће да је тада био Панта Јовановић⁴⁾.

Натошевић је у Србији био референт не само основних него и средњих школа; он је обилазио и средње школе, и у свом извештају је изнео и шта је у њима нашао. Тај извештај се пре рата находио у концепту у оставини покојниковој; да ли је и после рата очуван, није ми познато⁵⁾.

¹⁾ *Историја педагогије* М. Ђ. Милићевића, у Београду, 1871. стр. 540.

²⁾ Исто дело, иста страна.

³⁾ *op. cit.* стр. 541.

⁴⁾ В. Мил. Марковић и Зар. Р. Поповић, *Просветни зборник закона и наредба*. У Београду 1895, стр. 6. и 7.

⁵⁾ Г. Аркадије Варађанин је, сређујући после смрти Натошевићеве његову оставину, исписивао из ње што му се чинило потребно за приказивање његова живота и рада, и из *Извештаја* (а може бити и из других извора) извео је све податке о његову раду у Србији:

„У Србији је поправио и попунио нов распоред часова а) за богословију, б) за малу гимназију у Београду, в) за велику гимназију.

„Гимнастику је као необавезан предмет затекао само у Крагујевцу. Појања, певања, музике, пливања или других ванредних предмета [није било].

„Успех у крагујевачкој, пожаревачкој и шабачкој гимназији затекао је у форми добар, али у ствари никакав, пошто је цело знање само привидно, само се меморисало, као и у основној школи, разумевања је врло мало, те онако се у часу све заборави.

„У сва три завода опазио је на деци сила простачког понашања у стајању и седењу, мицању и погледима, гласу и одговорима, и сила нечистоће на оделу. На спољашност врло се мало пази. Наишао је вашљивих не само у глави него и у оделу

У исто доба када је Натошевић разрешен од дужности у Србији, потврђен је „Највиши Рескрипт“ (10 августа 1868), на основу закључака српскога народног црквеног Сабора од 1865, по коме су српске вероисповедне школе у Угарској биле уређене у главном онако како је Натошевић Сабору предложио. По тој уредби било је предвиђено и место главнога школског референта; за првога главног школског референта би изабран и потврђен Д-р Ђорђе Натошевић, и тако се он врати „на своје старо гнездо, да одатле продужи свој просветни рад, који је тек за кратко време био прекинуо; но сада не као државни чиновник него као народни автономни радник на оном земљишту, што је сам раскрчио и рашчистио од старудија и штеточина, које су наше просветно поље тако дуго задржавале у његову напредовању и бујању.“¹⁾

Али ако је и дошао на место за које је био подобнији но ико други, ако се је и нашао на свом старом послу, који је више волео но икоји други, у коме је могао и да прати развој семена које је сам бацио, Натошевић већ није могао бити онај стари Натошевић. Исте године које и Рескрипт, донесен је и мађарски школски закон, који је омео и управо онемогућио правилан развој основних школа на матерњем језику (ако је овај био не-мађарски). По том закону је до душе одобрено да она конфесија која издржава школу бира наставни језик, али је ипак била дужна „примити неке ствари као обвезне. Те обвезне ствари мењају се према ступњу, којему школа припада, па тако у приправним школама, које српска црква може подизати, ученици су дужни учити немачки језик поред мађарскога; то је уступак, дат дуализму на штету словенским језицима или румунском“²⁾. Али што су се Мађари више јачали, то су били безобзирнији и према Аустрији и према народностима. Ускоро је и немачки језик избачен, а мађарски језик је

у свим трима школама, и чак код оних у III разреду. У свакој школи било је по неколико и шугавих.

„Апарата за физикалну и хемијску науку мало, и за природопис баш никаквих, ни слика ни ствари.

„За историју ниједне мапе ни у једном од ових завода. Тако ни за математику ниједне слике ни апарата. За цртање нема прегледаоница, за гимнастику никаквих апарата, ни зграде. Зграде у Крагујевцу и у Пожаревцу ниске, опале, мрачне; само шабачка лепа.

„Предлагао је у погледу ових гимназија: да се заведу конвикти за децу; да се заведе гимнастика као обавезан предмет; да се заведе црквено појање, јер појање и богослужење утврђује веру, а вера је у народу једина основа морала (то се збрисало из наставног плана, а брисање таквих предмета, што имају религиозност да потхрањују, није никад благослова донело него грдних зала); да се управе позову да пазе да се деца одвикну од простачкога понашања; да се набаве минерали из земље; да се зграде школске за једну годину подигну.“

¹⁾ А. Варађанин, *Штогодишњица Д-ра Ђорђа Натошевића*. Нови Сад, 1921, страна 124.

²⁾ В. (Пико-) Павловић, *Срби у Угарској*. У Новом Саду, 1883. Стр. 313.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

толико појачаван да је настава на матерњем језику најзад остала једва сенка његова. Чак су и аустријски педагози и у уџбеницима били приморани рећи да су „све наредбе које су изишле од последњег школског закона (т.ј. од закона Јосифа Етвеша од 1868), имале смер да земљу помађаре.“¹⁾ Натошевић истина није дочекао Апоњију и његову безобзирност²⁾, али му је већ онда била везана десна рука. Натошевић се отимао и радио и једном руком. Створио је школску уредбу од 1872, слао најбоље учитеље и приправнике у Немачку и Швајцарску (међу овима су били Д-р Војислав Бакић, Мита Нешковић, Мита Јосић, Аркадије Варађанин, и професор Стеван Недељковић), отворио учитељске школе у Пакрацу (1872), а затим у Горњем Карловцу, и више женске школе у Новом Саду, Сомбору и Панчеву (1874). Покушаји пак његови, и други, да отвори трговачке и економске школе, школе за слепу и глуво-нему децу, остали су, и покрај свега труда с његове стране, неостварени, или већ у заметку угушени, или пошто је већ готово све и припремљено било (виноградска школа у Сремским Карловцима). Што се даље ишло, стање је било све очајније. Док су му једну руку држали Мађари, другу су му узели Срби, — борба између слободоумне и клерикалне странке постајала је све заоштренија, мађарска влада, разуме се, искоришћавала је ту заоштреност, и тако су настале прилике у којима се није дало ништа учинити. Не хотећи улазити у борбу (у последње доба није се дао кандидовати ни за посланика у српском народном црквеном Сабору), и видећи да се заједничким радом не да ништа више урадити, Натошевић се повукао, и као човек који без рада не може живети, дао се на лични рад. Израђујући уџбенике за основне школе, он је продужавао рад на народном просвећивању; али поред тога прибиро је и силну грађу, заваривајући се може бити још надом да ће настати боља времена у којим ће се све то моћи применити.

Међутим је од Србије добио пуну сатисфакцију. Она не само да је примила одмах његов *Буквар* и *Чишанке* за I и II разред, него је тражила да јој изради и даље, и позивала га је да се врати у Београд на своју стару дужност³⁾. Али се Натошевић сада том позиву није ода-

¹⁾ В. Piffel-Weiss-Herget, *Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes für österreichische Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten*. Wien 1916. Стр. 247.

(Ова књига је државнога издања!).

²⁾ Апоњија је после слома Мађарске покушао да се оправда, говорећи како народности нису разумеле његове законске измене!

³⁾ Крајем 1873 примио је Натошевић ово писмо:

Високопоштовани господине!

Господин Чедомиљ Мијатовић, заступник министра просвете и црквених дела, вративши се са скупштине* из Крагујевца, разговарао се са мном подуже о нашим школама, а нарочито о основнима. Том приликом изјавио ми је, да и Његова Светлост и влада његове светлости, желе, да се ви опет повратите у Србију и да свој

звао. Може бити да је разлог томе и његова тешка болест, од које се једва предигао. Од тога доба је живео врло умерено, вегетариански, и добар део године је проводио ван вароши, на своме салашу у Бачкој или у свом винограду у Срему. Уз то је Натошевић ушао већ и у шесту десетину свога века. Лако је могућно да у то доба и у таквим приликама није осећао снаге у себи за нов посао. Он је видео да се велике наде у њега полажу, да су високи захтеви којих се испуњење од њега ишчекује, — и осим тежине посла морао је помишљати и на нове сукобе који се неће дати избећи. А и положај је његов сада био друкчији. Пређе је био избор између српске државне службе и мађарске државне службе, — и он није могао бити тежак. Али сада је Натошевић био и у свом старом рукосаду и у народној служби, — у служби о којој је био уверен да је после њега нико неће моћи тако предано вршити као што је он то чинио.

И он је своју истинску службу исто тако вршио и када је, с већ поменутих разлога, настао застој, па и опадање. До последњег часа је одлазио винограду, своме рукосаду, да прегледа свога рукосада, ко га веже, ко ли га залама, и сред тешких политичких прилика са стрепњом је морао помишљати: коме ли ће допасти у руке?

Обилазећи школе умро је између 10 и 11 јула 1887 у Горњем Карловцу. Испите је био свршио, и свршио и са животом. 11 јула изјутра нађен је мртав у својој соби.

IV

Постање (великога) Упуштва. — Натошевићева педагошка начела. — Припремање наставнога градива за учишће. — Његов карактер.

Од 1850 г. Натошевић је у Новом Саду као практични лекар. 1853 године постао је професор и директор у новосадској гимназији, а убрзо затим, на том месту пише своје (велико) *Упуштво за предаванѣ букварских наука учишћелима народнихъ училишта у аустријском царству* (штампано истом 1858, у Бечу, на шеснаестини, страна 376¹⁾).

педагошко-дидактички рад посветите нашим школама. За то ми је наложио, да вас у име његово упитам: би ли сте вољни били вратити се овамо да заузмете вама пристојно место у министарству. Долазак ваш порадио би, да се одмах, и што практичније, удеси закон о надзиравању школа, и онда би се тим законом регулисао тачније и ваш положај и положај свију надзорника школски(х).

Молим вас да ми на ово што скорије изволите одговорити. Ако бисте желели да претходно добијете још каква обавештења о ситуацији која вас овде чека, готов сам вам најискреније послужити, у колико сем кадар све појаве, као што треба проценити.

Поздрављајући вас срдачно, част ми је уверити вас о моме високом поштовању.

Покоран слуга,

Милорад П. Шапчанин.

¹⁾ У писму Вукићевићу од 25 јула 1858 Натошевић вели: „У већем упуству, које ће надам се, скоро изаћи (три године је већ горе и чека на штампу“) ... А. Варађанин, *op. cit.* стр. 80.

Откуда то да Натошевић, лекар, директор гимназије, пише упутства за народне учитеље, и то за „ц. к. накладу школских књига“ ?

У Аустрији се тада управљало школама по реакционарној „Политичкој уредби“ од 1805, која је потекла из страха од француске револуције: она је ишла за тим да створи доброћудне (recht herzlich gute), послушне (lenksame) и радене поданике, и школа је требала да да својим ученицима (т. ј. маси, изузимају се „индивидуе с нарочитим способностима“) „само такве појмове који их неће узнемиравати у њиховим пословима или их чинити незадовољним њиховим стањем“. Школа је по том закону постала ancilla ecclesiae (слушкиња цркве). Према академичким школама „Управа“ је била толерантна, али је и у овима сав надзор био у рукама њихова свештенства. За време и непосредно после револуције јавило се неколико светлих зракова, али су они убрзо готово сви утрнути, и тако је остало све до конкордата (од 5 новембра 1855), који је у главном још појачао зависност школе од цркве; основна школа је проглашена као конфесионална установа, па су чак и приватне школе морале имати одређен конфесионални назив. Главне школске надзорнике за поједине области именовано је цар између оних људи које му епископ (односно црквени поглавица) предложи.

Према таквом уређењу школском, морао је и за наше школе који црквени поглавар бити код владе „меродавна личност“, и срећа је била што је то био онај епископ који је био и први учитељ наше прве учитељске школе (и прве која је у опште у тадашњој Угарској отворена, 1812 у Сент-Андрији; 1816 премештена је у Сомбор, где је и данас¹⁾). Владика Платон је писао, као што смо видели, и готово све уџбенике за наше школе. И зар се може погрешити када се устврди да је владика Платон, који је Натошевића увео и у гимназију, нагнао га и да напише *Упутство* за народне учитеље, како би тиме могао доказати и стручну спрему једнога лекара за школскога надзорника и истаћи га тако као свога кандидата? Свакојако да Натошевића није било тешко нагнати на посао за који је имао предилекције (као што то сведоче први књижевни радови његови), и који га је изводио на прави пут његов.

То *Упутство* је највећи рад Натошевићев. На њему стоји „саставио Ђорђе Натошевић“. Мото му је: Поправити зло, лепо е; ал' начинити одъ добра јошъ болѣ, јошъ е лепше. Као што се види, правопис

¹⁾ Јакога утицаја имао је код владе и патријарх Рајачић, али као да је за школске послове, већ и као школски књижевник, имао јачега утицаја епископ Платон. В. о томе Петар Деспотовић, *Историјска педагогија*. У Београду, 1902, стр. 452. Тачни подаци ће се наћи без сумње и о тим односима у Хелфферта, а нарочито у Helfert Freiherr v. J. A., *Die österreichische Volksschule. Geschichte, System, Statistik*, I и III део, Беч 1860—1861. Ово дело је мајдан за нашу културну историју, али је све до данас остало неискрпено. На жалост, овом приликом, на велику штету свога рада, нисам га могао консултовати.

није Вуков. Дело је по свој прилици написано на захтев владин (позив ће бити био управљен на Платона, па га је Натошевић примио од Платона), и влада га је и издала. Свакојачко је Натошевић морао имати свагда на уму да ради за владу, а лако је могућно да су дата и упутства (може бити и у одређивању литературе) за *Упушшво*. Али Натошевић се не позива ни на кога и ни на што. Властитого искуства он за овај рад није имао; морао се дакле послужити туђим. Али чијим?

А. Варађанин је записао како је најближи сарадник Натошевићев, Никола Ђ. Вукићевић, тврдио да је „Натошевић знао за Песталоција и Дистервега, Салцмана, Келнера, Хермана и т. д.“¹⁾ Али ако их је и знао, питање је да ли је већ у то доба за њих знао (или за све њих), и да ли се могао служити њима, у којој мери, и у ком облику (посредно или непосредно). За овај мах, ми ћемо ова питања оставити на страну.

Најпрече је да видимо само дело, и да чујемо шта нам оно казује. Ево какве су његове главне идеје.

Деца се рађају с опредељењем да буду умни, религиозни и морално друштвени људи. Школа треба да их прихвати и приведе том светом опредељењу, а основна школа је одређена да то најсветије и најсавесније дело започне, и да децу уведе у живот ума, вере, доброте и дружевности. — Школа је и училиште и васпиталиште, али што су деца млађа, то мора ова, васпитна страна, с тим претежнија бити. — Школа ова има два главна посла: један дете буди и освешћује (формални), а други даје детету знања и вештине (реални или материални). Ова два посла не могу се никако један с другим испоредити, што се тиче њихове вредности, јер је онај што буди и образује снаге много претежнији од онога што даје знања и вештине. Науке и вештине у овој почетној школи само толико вреде колико својим предметима буде душевне и умне снаге (т. ј. емоционалне и интелектуалне), и то тако да се ове пробуђене снаге после школе не изгубе, као што се науке школске изгубе и забораве, него да довека остану пробуђене и да чезну за науком. — Децу свесно и разумно у науке увести и децу циљу сходно забављати, велики је и тежак посао, и учитељ мале деце мора бити највештији и најчеститији човек, да би урадио све оно што треба и ваља урадити. Та особита вештина учитељева је у *елементарности* (која у Натошевића обухвата и постепеност, и саморидњу и опажајност) и у *комбинацији* или концентрацији, т. ј. у везивању сродности и у понављању); „без овог комбинирања и концентрације остају све науке у дечјој памети свака за се, осамљене, као да не би никојег сроства и одношења међу њима било, стоје одлучене и развезане, те тим не само слабије, него се и у часу изгубе, забораве и пропадну“ [*Крашкога упуштва* од 1861. стр. 6]. — „Науке су одређене да усреће децу; ал’ и учење — и учење одмах од првог школског часа

¹⁾ А. Варађанин, *op. cit.*, стр. 23.

ваља да те среће почетак буде, а не да наука мука буде. — Одмах од часа виде деца, што је својска воља учитељева, а што тек као од реда ради, па тако и сама раде. Што год учитељ без озбиљне воље ради, никад то ни деца не науче. — Учитељ има то најсветије опредељење, децу, а у деци цео народ, у то свето царство ума и душе увести, у царство изражања и науке, ал' — и одговорност“ (*Уаушсива* [великога] страна 376).

Не можемо рећи да је Натошевић умео строго диференцирати васпитне појмове, и да је био доследан у својим одредбама. То је било у вези с разноликим утицајима којима је био подложен. Али су његове идеје, када одбијемо што је био дужан средини, биле напредне, а особито оне које су се односиле на рад учитељев, на начин његова рада у школи.

Дивно је чудо како је Натошевић као лекар, без икакве праксе у основној школи, могао тако брзо и тако свестрано ући у тајне методскога рада. То се не може објаснити само његовом великом љубави према школи, ако је она и крила у себи највећи део тога дивног чуда. Објашњење је даље у томе што је он, примајући на себе нови и велики задатак, знао да прима на себе нове и велике дужности, знао да треба да се упозна до ситница свим што може служити том великом задатку, знао да ко хоће друге да учи методу, да се и сам мора одликовати методским радом, — и када се појавио на новом положају, појавио се истина као *homo novus*, али не и као *homo ignotus*. И онда је могао с пуним правом рећи: „Чуо сам да неки говоре за метод, „то је само његов посао, то не морамо примити, него како ко хоће. Реците им, да то није мој метод, него метод целог паметног света, пак зато га требају научити; и да је то министарством прописани метод, овде је заповест, и зато га морају научити; а најпослед, да је баш, као што није, мој, зар га они не би хтели мени за љубав, а у највећу корист себи научити!“¹⁾

Шта је он осећао тада, а то се чувство могло зародити само у предану раду који свега човека обузима, најлепше показују ове речи, писане у исто доба Вукићевићу: „Ви ми пишете, да се плашите, да под теретом на вас стављеним не паднете. Будите веселији, Господине, и снажнији! Ово сте ми писмо сигурно у вече писали, после тешког дана, кад сте телом уморни били, пак онда и дух клоне. Ал' у такве је часове прво одмор нуждан, па онда брига за идући посао. Ја знам зацело, да јутром овако не мислите! Јесте посао теретан, али се велике и свете ствари тиче, среће народа и његове бедне деце, сетите се тога, Господине, то ће вам три снаге и три воље дати, и никојег труда зажалити нећете!“²⁾

¹⁾ А. Варађанин, *op. cit.*, стр. 57.

²⁾ А. Варађанин, *op. cit.*, стр. 54 и 55.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Никада неће бити доста понављати те речи! Оне нису само најбоља карактеристика Натошевића и његова рада; оне треба да су и свагдашње *memento* сваком учитељу и сваком јавном раднику.

Натошевић је заиста имао три снаге и три воље. Све што је он тражио од учитеља, све им је сам и спремио. За неколико година написао је два упуства (или управо три), два кратка и велико од 1857, од 1858 и од 1861, спремио и друге књиге за школу, састављао у „Школском листу“ и наставно и друго градиво за учитеље, — и школи, која пре њега није имала готово ништа, дао је готово све. И под униформом аустријскога државног чиновника куцало је вуковско срце. У „Школском листу“ доноси народне песме којима учитељи треба децу да науче, у *Кратком упуштву* доноси преглед свих народних песама које деца треба да знају, помиње и Вука и Даничића, а 1862 излази у првом издању његово *Неколико народних песама за на изушт учење*, с овом напоменом на четвртој страни корица: „Ко је рад још више, и још лепших оваких песама читати и учити, нека набави велику збирку од Д-р Вука Караџића, од које је досад три велике књиге изишло, а баш сад се и четврта штампа, за којом ће ако да Бог до године и пета доћи.“ У исто доба отпочиње излазити у „Летопису Матице Српске“ и његова велика збирка *Српских пословица*,¹⁾ а касније издао је за децу *Српске народне загонешке* (Нови Сад 1869).²⁾

Унутарњи жар који га је гонио на рад, Натошевић није могао савладати у себи, и тражећи много од себе, тражио је много и од другог, и то не само од учитеља (од којих је још и могао тражити), него и од деце. Не само што је тражио из веронауке (подстицај и помоћ Платонова?), него и из опажајне наставе, па и из других предмета, било је претерано. У *Кратком упуштву* изнео је наставно градиво из веронауке (а и у *Писмима*), па ако је и мање од тога тражио у својим предлозима за Србију, отпор чланова комисије није морао бити неоправдан. Опажајна настава пак за њега није била принцип него и наставни предмет (ово би се још могло одобрити, па се још и данас одобрава),³⁾ и то не наставни предмет као припрема за даљу наставу или као темељ за целокупну наставу, него читава научна енциклопедија, за коју се чак не би могло рећи ни да је само *in pise*. У његову (великом) *Упуштву* „наука гледања“ обухвата 227 страна, а све остало 149. Разуме се да то није само

¹⁾ *Српске пословице* су излазиле од 1858 до 1871 у овим књигама „Летописа“, од 98—107, и од 110—113.

²⁾ *Неколико народних песама* је прештампавано врло често, последње ми је познато издање од 1877. И *Загонешке* су прештампаване, последње је издање које сам видео од 1876. — В. и Натошевићеву значајну расправу *О загонези* („Летопис Матице Српске“, књ. 119.), која има велике вредности и за педагога и за непедогога.

³⁾ Paul Barth, *Die Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre*. Leipzig, 1921 стр. 296—239.

наставна грађа него и објашњења за учитеља, али су та објашњења дата на преобилној грађи, и грађа сама собом заузима највећи део (ту нису само предмети околине и средине у којој се крећемо, и најпотребније ствари за одржање живота, него и основи зоологије и ботанике, минерологије и физике, астрономије, морала и религије; приказана је и чи-тава природа и друштвени живот). И ту је Натошевић био чедо свога доба: тада је на опажајну наставу највише полагано, тада је од ње и начињен темељ (као засебнога предмета) за целокупну наставу, — али ту се Натошевић, супротно своме тврђењу да је школа више васпита-лиште него училиште, и да је формално образовање претежније од ма-териалног, показао као реалиста (у педагошком смислу) и више се за-државао на градиву него на методу.

Али Натошевић није имао када да буде доследан. Он се нашао на једном необделаном пољу, посла је било много, посленика мало, и он је већином морао све сам да граби. Он је много и видео (јер се добро био припремао за рад), видео је да и онде има посла где га други не би опазио, и није допуштао да и један остане ако не и свршен, а оно бар непокренут. Много је истине у његовим речима Даничићу (једно од оних мало места где говори о себи) из 1864 године: „Ја листом грабим ствар, не рухо ни љуске, зидам или помажем тврду кућу зидати (кад ме ти не хвалиш, да се хвалим сам), носим, вучем оно најгрубље тврдо камење у основе и зидине, а полираће други суптилнији људи, који за ово нису“¹⁾.

Милићевић га је добро схватио када је рекао: „У раду је био вре-дан за причу; школи је био пријатељ као мало који; у својим научним убеђењима, докле их се држао, неодолив; али их је сам могао променити. И тада би бранио ново своје мишљење старом упорношћу и ре-читошћу“²⁾

Тражећи много од себе, тражио је много и од других; необазрив према себи, био је необазрив и према другим: оштро је нападао сваки застој, сваки немар и сваки „шлендријан“ или „јавашлук“, — и многи који га нису добро познавали, или који нису хтели да га познаду и разумеју, сматрали су га за нагла, сирова, па и сурова човека. Мили-ћевић је забележио и да у њега „перо беше оштро, а говор силан“²⁾. То се види и из његових *Писама са шестонедељна предавања*, и из *Извештаја* о школама о Србији, па и из многих чланака и приватних писама његових. Жесток је био само зато што је био нестрпљив на добро народно, што га је што пре хтео да види остварено. Стога и о њему можемо рећи као и Мушицки о Доситију:

1) Концепат овога писма находи се у мене.

2) *Поменик знамениших људи у српског народа*. У Београду 1888. Стр. 399.

Престрога каткад он обличавао:
 Обаче вјерни ученик Сократов
 (Прошчајмо жару добром) нерад
 Видјети ум богодани рабом.

То је једна црта коју је Натошевић имао заједничку и с Доситијем и са другим великим реформаторима.

V

Књижевни рад. — Прослава штогодишњице. — Изложба његових штампаних радова и рукописа. — Шта нам је био и шта је урадио за нас.

Ако узмемо да књижевни рад Натошевићев отпочиње 1847 године, када је почео записивати мисли које су одредиле правац свему његову каснијему раду, онда је књижевна радња његова испунила равно четири деценије. За ту четрдесетогодишњицу Натошевић је написао толико да иде у ред наших најплоднијих књижевника, и у том погледу он се отима о првенство с Миланом Ђ. Милићевићем, Ђорђем Поповићем (Даничаром) и Стојаном Новаковићем. Али ако није прошла још ни друга четрдесетогодишњица од његових првих покушаја, ми се данас већ не можемо надати да ћемо икад моћи прибрати све списе покојникове. Један је од главних разлога томе његов немар за себе. Натошевић се готово никада није ни потписивао под своје радове; ретко их је кад прештампавао, а поједине чланке и расправе није сабирао никада, нити их у оделитим књигама издавао; он је увек полазио са стајалишта да је главно шта се пише, а не ко пише. (А како је свој књижевни рад сматрао као свој дуг народу, то се одрицао и награде зањ. Од прихода за своје књижевне радове он је основао „Фонд за школски лист“ и „Фонд за школску сирочад“, а и други фондови су још, посредно, потпомогнути приходом од његових књига. У томе нема он да се бори о првенство ни са једним нашим књижевником, — несебезнаlost Ђорђа Натошевића је јединствена). — Други разлог можемо тражити у великој распрострањености његове књижевне радње: Натошевић је свугде стизао и свакоме се одазивао, његови радови су штампани у готово свим нашим политичким, књижевним и стручним листовима, у повременим публикацијама (а нарочито у календарима), који су за његова доба излазили. А ако би се по његову маркантну стилу (који је одмах у почетку показао своју особеност, као што видимо из напред саопштенога чланчића) већином и могло познати што је потекло из његова пера, ипак је, нарочито данас, када су нам толике књиге пропале, тежак и готово немогућан посао све то изнаћи и прибрати. — Трећи је разлог што ни његова књижевна оставина, ни библиотека¹⁾ нису у овом рату остале поштеђене.

¹⁾ Удовица покојникова поклонила је оставину и библиотеку Натошевићеву српској вишој девојачкој школи у Новом Саду (сада државној женској грађанској школи), где се оне и сада налазе, у колико су после рата очуване.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У Приређивачи стогодишње прославе од рођења Д-ра Ђорђа Натошевића (Српски учитељски конвикт и „Натошевић“, учитељско деоничарско друштво у Новом Саду¹⁾ спремили су за прославу и изложбу *књижевних радова и књижевне оставине* нашега великог педагога и књижевника. Разуме се, све се није могло спремити, али добра воља је била ту, и учинило се што се у овим приликама дало учинити. Ако то и није био потпун књижевни рад Натошевићев, *дело* његова духа, ако нису могли бити прибрани ни сви оделито штампани радови његови (они по листовима и другим разним повременим књигама нису се могли ни ишчекивати), ипак је и најбољи познавалац Натошевићеве радње могао наћи нешто ново за себе, а сви суделовачи су морали застати изненађени пред толиком обилношћу тако многоструких радова, који су сви ишли једном циљу. И ту смо, на том месту, ако нам још ни близу није познато све што је Натошевић учинио, камо ли да смо дошли дотле да се сва његова радња и пословање може прегледно приказати, ипак могли бити свесни о томе шта нам је он био и шта је урадио за нас: Спремао је школу за народ и народ за школу, учитеље за васпитање народа и васпитаче за учитеље. На све је мислио, ни на шта није заборављао; свугде је стигао, и нигде није одступао. Није био оригиналан мислилац, и није ни оставио књижевна дела која би имала трајне било поучне било књижевне вредности, — али је дао све што је имао, и са у нас беспримерном љубављу, која је заборављала и на себе и на своје, предао се сав школи и народном просвећивању и учинио за њих више него и један Србин до данас.

МИЛАН ШЕВИЋ

ПРИМИТИВНИ ДУШЕВНИ ЖИВОТ

(ЊЕГОВА СУШТИНА И ЊЕГОВО СХВАТАЊЕ СВЕТА)

(Крај)

Самостална, чулно схватљива душа припада, на ступњу о коме је реч, свима предметима у околини. Дајаци на Борнеу приписују животињама и биљкама извесно биће као што је душа, које они зову *semungat* или *semungi*. Увене ли пиринач, онда је његова душа отишла; „оболи ли нека биљка, онда они гледају у томе привремено одсуство њеног невидљивог ја“. Да примитивни човек свуда види исти живот као што је његов, показују нам наредни примери: „Кад се мисионар Филипе једнога запарнога дана жалио једном младом становнику Ватрене Земље на дневну врућину, узвикнуо је дечак љутито: „Не говори, сунце

¹⁾ Прослава је одржана 30 и 31 јула 1921 у Новом Саду. В. *Учителишки весник* бр. 7, приређен у славу Натошевићеву, и у бројевима 8 и даљим „Са прославе стогодишњице Д-р Ђорђа Натошевића“.

је топло, оно се одмах сакрије и дува хладан ветар“. Свирање једне кутије с музиком сматраху североамерички Индијанци за дело неког малог духа који у њој станује, а Ескимима мишљаху да је кутија с музиком „младунче оргуљино“¹⁾.

Навођење даљих примера који нам стоје на расположењу у етнолошким делима из свих делова света, дало би исте резултате. И неорганским предметима приписује се живот који потпуно одговара човечјем. Тај живот може да узме различите облике, али се увек представља у једном облику, бива увек објективираан (утелотворен, оваплоћен). Примитивни човек овога ступња не може управо да замисли духове, и кад етнологи о томе говоре, онда то мора да почива на заблуди. Особине оних живих бића слична су, више или мање, особинама сопственога ја, чије радње долазе тамо до израза у једном претераном, према разним потребама одређеном облику. На тај начин се ствара могућност за бескрајно претварање. Понашање је од прилике слично детињем: довољно је да се живот у стварима представи, па да се доиста и опази. Такви доживљаји који почивају на схватању појединих, међу собом и од ја одвојених ствари, немају оно обележје по коме се могу разликовати или као представа или као опажање, него се одликују многоструком незаконитошћу и неправилношћу, нередом. Тек са схватањем везе која влада у животној заједници, успособљава се човек да прави ону разлику. Та веза недостаје овом првом ступњу развитка, који карактеришу објективирање, могућност за претварање и незаконитост, и који ми означујемо као стадијум *бајке*.

На основу изложенога начина схватања не стоји примитивни човек ни пред којом природном или животном појавом збуњен: одмах налази он објашњење, које је за њега неборива истина, јер се потпуно поклапа са стварношћу како је он схвата. „Истинити“ су доживљаји у сну, „истинити“ и они после смрти. Све је могућно, а ништа од опште неопходности. Кад је К. v. d. Steinen ваљаном Антонију (Бакаирски Индијанац) дао на оцену став: „Сваки човек мора умрети“, објаснио га је он после размишљања од четврт часа: „Ја умрем само (и) ми (умремо)“. Пошто узрок смрти као и сваке болести лежи само у чаробном дејству злих људи, то је онај став за Индијанца имао исто значење као и за њега неразумљива тврдња која би од прилике гласила: сви људи морају бити убијени. Животиње, предмети жива су бића, личности као и сами људи, па имају и исте особине: они говоре и раде као људи. На питање: „Како је могло небо да говори?“ одговара Антоније: „Не знам, тада је говорило“. Од стрелâ постали су људи, од кунинâ — жене. „Сунце је велика лопта од перја црвене араре (птице) и тукана, чије перје показује такође дивну неранцасту и црвену боју;

¹⁾ Peschel, н. н. м., стр. 256.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

месец је лопта од жутих пераја из репа веберове птице (cassicus), која Бакаирац носи у уву. Сунце се увече поклапа једним великим лонцем, који се изјутра опет ветри“. У дугим данима кишнога доба пуж носи сунце, у кратким данима сувога времена чини то колибрић, а ноћу је служба обрнута¹⁾. И остала небесна тела и појаве представљају се на исти начин, и уверење о тачности ове астрономије не можете ничим одузети Бакаирском Индијанцу.

III

Истичући бајку као првобитни начин схватања, ми не заборављамо да се с њиме срећемо не само код примитивних народа, него да га у изобиљу налазимо и код оних који се одавно не могу да сматрају као такви. Али због тога не чинимо ипак никакав скок. Исто онако као што не можемо себи ни да представимо ни да признамо апсолутни почетак душевног живота, исто нас тако не треба погрешно разумети кад говоримо о ступњима у развоју душевног живота. Није реч о оштро ограниченим ступњевима, а још мање да ови с наступањем вишег развоја неповратно у њ прелазе. На против, целокупност наших ранијих доживљаја дејствује при новим доживљајима. То важи за живот појединаца исто тако као и за народни живот. Моћ традиције и није ништа друго до ова везаност за раније доживљаје, одн. њихово оживљавање при садањем деловању, садањим радњама. Због тога је разумљиво кад се речени начин схватања са својим карактеристичким обележјима изражава и у бајкама, причама и песмама много напреднијих народа. Наше народне умотворине могле би нам у том погледу пружити много лепих примера. Ми подсећамо само на ону:

Мјесец кара звијезду даницу:
 „Бе си била, звијездо данице?
 Бе си била, ђе си дангубила,
 Дангубила три бијела дана?“
 Даница се њему одговара:
 „Ја сам била, ја сам дангубила
 Више бјела града Биограда,
 Гледајући чуда великога“...

„Göttingische Gelehrte Anzeigen“ од 5 новембра 1823, говорећи о нашој народној поезији, веле за наведени цитат: „Како је лепа мисао да се две звезде, које ипак горе стоје, занимају судбином појединих људи и да због саучешћа задоцне у свом току! Цела дирљива, морално поучна прича ставља се звезди у уста“²⁾. Поменути орган ондашњег гетиншкога научног друштва посматраше наше песме с естетичког гледишта. Нас интересује поглавито премештање човечјег начина деловања

¹⁾ К. v. d. Steinen, н. н. м., стр. 349, 363, 351, 357.

²⁾ Види Ст. Окановић, *Die serbische Volks poesie im Dienste der Erziehung*, Jena 1897.

у домашај звездâ. И друго нарочито обележје оног схватања, оштрина посматрања, и отуда очигледност, излазе нам по правилу на сусрет у продукцима народног духа. Нека нам као пример за то послужи песма о Асан-аги, коју је Гете препевао и коју налазимо такође и на наведеном месту као доказ за изванредну уметничку вредност наше народне поезије.

Шта се бјели у гори зеленој?
Ил је снијег ил су лабудови?
Да је снијег, већ би окопнио,
Лабудови већ би одлетели.
Нит је снијег нит су лабудови,
Него шатор аге Асан-аге.

Наводећи ове стихове, поменуто научно гласило примећује: „Јасно се виде шатори у даљини, тако живо утиче слика“. Тиме нам се олакшава разумевање естетичког схватања човековог, које потпуно одговара ономе што смо досад цртали.¹⁾ Уношење свога живог бића у ствари и његово поновно преживљавање чине основицу за разумевање уметничкога стварања и доживљаја о лепом.

У последњим примерима показује се већ и даљи развитак. Није тешко увидети да се карактеристичним знацима првог схватања придружује један нов, наиме, довођење опажених мртвих ствари у однос с нашим живим бићем. Стављајући тако спољне објекте у однос са својим ја, човек налази поново своје сопствено биће, а нема свести о томе. Он иде даље у развоју тиме што се у схватању не ограничава више само на појединачном постојању спољних објеката, него опажа и промену њихових стања, процеса и њихову међусобну везу²⁾.

Захваљујући разним односима и потребама свога живота, који га наизменично стављају у патњу или уживање, жалост или радост, страх или срчаност, осећа се примитивни човек често (нпр. у болести, због догађаја у природи итд.) притешњен у изванредно тешке положаје, у којима се сам не може помоћи. Он тражи помоћ, објашњење и заштиту од живих бића у предметима с којима се среће и којима он приписује моћ што му може помоћи или га уништити. Деловање (акцију), поступање ових бића види он свуда где се дешава неки процес, неки догађај. Тај покретач представља се, по речима Бастијановим, у разним облицима као човек или — пошто он не ступа као видљиви човек у општење, већ се упознаје само по својој акцији — као надчовечанско биће у демонском облику³⁾. Ово биће, које се једном означава као демон, други пут као дух, ступа по слободној вољи као и човек, али са много савршенијом и већом моћи. Њега може човек, нарочито који је за то

¹⁾ G. F. Lipps, н. н. м. стр. 5.

²⁾ G. F. Lipps, *Psychophysik*, 3 Aufl., стр. 28.

³⁾ Bastian, н. н. м., стр. 67.

извежбан, чаробник, да покрене на акцију помоћу разних служби и погодних вештина, и да ову акцију упуту у један одређени правац према својим циљевима. Свака ствар може да буде седиште таквих бића: „Парчад од биљке, кожа од змије, перја, канџе (од птица), шкољке, камене луле, жива створења, читаве животињске врсте, укратко све што црвенокожнога Индијанца може да привуче као слика у сну по издржаном посту, све то упознаје и поштује он тада као свог заштитног духа“, вели Charlevoix¹⁾. Да се представа о овом духу првобитно поклапа с представом о богу, није потребно нарочито нагласити. Ту имамо прве примитивне религијске побуде, такозване *фетише* и њихову службу²⁾. Препирка да ли фетише треба сматрати као кипове (идоле) или као носиоце чаробних моћи, нема стварнога оправдања. Битно је притом да се представа о богу чулно инкарнира и објективира, а то одговара потпуно душевном животу примитивнога човека. Уводи у област схватања примитивног човека духове или божанства у смислу нематеријалних, натприродних бића, значи мало познавати његов душевни живот. За њега „постоји само оно што он може да види и чује“³⁾. Још увек се налазе, не само на Оријенту, него и у свима културним народима, празноверни људи који су тврдо убеђени да су у некој страшној ноћи видели, чули авети или чак и говорили с њима. Један је такав догађај овековечен на несравњени начин у Гете-овој балади „Erlkönig“.

Човеку је на овом ступњу свака ствар бог, докле верује да му овај указује потребну помоћ. „Пред свако велико предузеће бира гвинејски Црнац новог фетиша, ако нема старијег и опробаног, и на чему се његов поглед по изласку из куће задржи, био то пас, мачка или који други створ, то бира он за бога, коме одмах приноси жртву. Ако предузеће успе, углед фетишев се повећава; не успе ли, враћа се он у своје пређашње стање“, тако јавља Босман⁴⁾.

Али не само у својим радњама сматра се примитивни човек зависним од ових бића, него и у свим природним појавама и догађајима види он изразе сличних, само знатно већих моћи. Ellis пише о становницима на Тахитима: „Они беху навикнути да сматрају себе опкољеним од невидљивих интелигенција и распознаваху кретање моћних духова у сунчеву излазу, у благом и сребрнастом месецу, у палој звезди, у пролазном пламену метеоровом, у океанској једи, хуци олујиној или вечерњем поветарцу. Врхове брегова и вунасту маглу, пут у камену, пену-

¹⁾ Упор. Peschel, н. н. м., стр. 259.

²⁾ Вунт види (н. н. м., стр. 222) битну разлику између слике о богу и фетиша у томе што прва има „личне карактерне црте“, док је други потпуно „безличан“. Таква нам је разлика на овом ступњу неразумљива.

³⁾ G. F. Lipps, н. н. м., стр. 18.

⁴⁾ Види Peschel, н. н. м., стр. 259.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

шави водопад и усамљени кланац — све сматрају они као боравиште или прибежиште тих невидљивих бића.“¹⁾

Сви природни догађаји, целокупни заједнички живот, па чак и сопствено ја стоје под владом и управом таквих бића. Она живе, раде и мисле као човек, само с огромном моћи чије учешће може да прекине каузални ток у природи и да поквари ред у свету; али та бића нису ништа друго до сопствено и проширено биће, које се уноси у ствари или замишља као нека друга самостална снага у себи самом, и које човек, немајући свести о оном преношењу, мисли да наново и непосредно преживљује и ставља у однос према сопственом ја. Ова карактеристика душевног живота пресеће нас у истом облику код свих народа на земљи и објашњава нам постанак *мита* (mythos) као и митолошко посматрање стварности у опште. Сваки херој, демон, полубог или бог, који се појављује као носилац неког догађаја у природи или историји, постаје нам разумљив с тог гледишта. Главна обележја првог ступња у развоју — истакнути чулни рад и схватање појединих предмета као независних међу собом, неправилност и претварање — показују се, према основној особини душевног живота, и на овом ступњу, задржавајући свој утицај. Већина божанстава узимају, као што је већ поменуто, облик животиња, али и биљака и мртвих ствари. Па ипак се учињени напредак у развоју изражава у томе што човек обраћа пажњу на процесе које признаје за непосредну стварност онако како их у свести преживи²⁾, што, дакле, поставља извесну везу, али једнострано, не познајући своје сопствено биће које у предметима налази, и сматрајући га за неко више биће. Као највећа светиња обожавани црни камен Мухамеданаца у Меки, који је због грехова људских претпоставио своју црну боју првобитној светлости³⁾; свети врхови (Олимп) и брегови (Синај) или, европском разумевању ближе, обожавање немих или шумних дрвета, лугова и шума, слабост Мојсијева, који у опасном часу допушта бакарну змију, а други пут лупа златно теле; у Јужној Европи и Оријенту често обожавани свети извори и реке, који имају тобож велику лековиту моћ; кажњавање морскога бога од стране великог краља персијског на тај начин што је наредио да се Хелеспонт ишиба штаповима — све нам то доказује не само утицај ранијег ступња при напредовању у развоју, него указује још и на то како више религијско схватање произлази из нижих облика, с којима је често помешано. Обожавање сунца, месеца и звезда било је најподесније за овај прелаз. Није случајност што су небеска тела предмет највећег броја мита (Хипокрит и Федра), што Јупитер и Зевс скоро дословце одговарају појму Djaos-pita, т. ј.

¹⁾ Види Bastian, н. н. м., стр. 43.

²⁾ Види G. F. Lipps, *Psychophysik*, стр. 30 и даље.

³⁾ Види Peschel, н. н. м., стр. 260, 265 и даље.

небеском оцу Ведâ, и што код земљорадничких народа преовлађује обожавање природних сила. Ескимом мисли, као и Орион у Омировом подземном свету, да ће у небу моћи да лови исте животиње и да хвата исте рибе. Мухамеданац очекује тамо свој харем, па и Европљанин црта красоте небеског раја према земаљској мустри. Ксенофон наговештава правилно кад вели: „Кад би волови и коњи и лавови имали руке или могли да сликају својим рукама и да стварају дела као човек, онда би коњи стварали, сликали богове сличне коњима; волови сличне воловима, и свака би врста стварала тела по свом изгледу. Етиопљани тврђаху да су њихови богови црномањаст и затупаста носа, Трачани — да су плавооки и риђокоси“¹⁾.

Етнологија и историја нас уче да је митолошко посматрање света једна општа појава и да има многобројних племена која се нису уздигла изнад тога начина посматрања. Зашто је прелаз ка критичном посматрању, т. ј. к филозофији, био резервисан за народе аријског порекла — то је још увек нерешена загонетка за етнологију и психологију. У карактерисању оба начина посматрања влада такође велика нејасност. Паулзен види разлику између филозофије и митологије у томе што ова у погледу на субјект има увек за носиоца „општи дух“, филозофија „појединачни“, а у погледу на функцију види он у митологији производ „песничке фантазије“, док се филозофија ствара „радом разума који испитује и мисли“²⁾. Али при таквом разликовању одмах се намеће питање: да ли је народима који су остали при митолошком посматрању недостајао разум, или је онима који су отишли даље ишчезла фантазија? Без обзира на то што би се оштро одвајање фантазије од разума, које би од ових двеју врсти душевне радљивости начинило две особите, засебне душевне моћи, морало најзад такође рачунати у митологију, остаје нам код Паулзенове дефиниције нејасно зашто треба да је поједини човек помоћу разума дошао до филозофије, док је помоћу фантазије могао да изрази само продукат општег духа. Због тога ми налазимо разлику између митолошког, наивног, и филозофског, критичног, посматрања у правилном схватању везе између субјекта који посматра, и стварности која се посматра. Тек у дугом развоју могао је човек доћи до тога да не сматра да предмети стварности засебно постоје и да у њима стањују самостална жива бића, него да их сматра као „производ мишљења, који се може осумњичити и оспорити, и који добија важност тек онда кад се насупрот противречењу одржи“³⁾. Један по себи интересантан пример може да нам покаже надмоћност овога схватања према Паулзенову. Бастијан⁴⁾ тврди да Тибетани у својим „дебелим књигама оп-

1) Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, Berlin 1903, стр. 54.

2) F. Paulsen, *Einführung in die Philosophie*, Berlin 1904, стр. 3 и даље.

3) G. F. Lipps, *Mythenbildung etc.*, стр. 7.

4) Bastian, н. н. м., стр. 46.

Према томе како Вунт покушава да организује и оправда појам о „примитивној филозофији“, изгледа да он управо тражи излаз из тешког положаја у коме се сваки изражавач налази кад себи постави нерешено питање: где митологија као таква престаје, а филозофија у данашњем смислу почиње? И Вунт увиђа да се то питање не може решити, али мисли да је увођење појма о примитивној филозофији оправдано, јер се код примитивних народа налазе одговори на сва питања која

лигиозним култом, делом с поезијом“⁽¹⁾.
 музика, мимичке и пластичке уметности, које стоје у вези делом с религијом, које првобитно разрађује само опште митолошке мотиве, као и филозофију и читав ред посебних наука; шта више, овде налази и песничку целину, управо све оно што се дочицније разрађује у религију, филозофију. Он вели: „Митологија једног примитивног народа састоји се од двеју целина, најбоље могућно схватање света за дотичну животног посматрања, а другога. Сваки од тих ступева представља, за себе се одвоје један од другог. Сваки од тих ступева представља, за себе се одликује, али се они, као што је напоменуто, никад не могу тачно ступеви развитка могу се само обележити према особеностима којима ишчежавају, него код дотичних ствари оживљавају и дејствују. Поједини кидни развојни низ, у коме раније саставни чланови никад потпуно не тологије и филозофије без вредности. Живот представља један непре-
 Према овом гледишту изгледа нам и питање о граници између ми-

процеса опажања у њих унео“.
 постоје, и мисли да у њима налази све оно што је тек он сам помоћу човек који опажује тако као да безусловно и неопходно вели правилно: „Оправдано је да се свуда говори о стварању мита да у оба случаја стојимо пред митолошким схватањем. Јер G. F. Lipps тивни човек. Али ми можемо рећи да метода испитивања управо и чини јер тежисте лежи у методи, функцији којом се слушаху он и прими- дефинитивно као нетачна, ипак не бисмо ми ту имали посла с митом, науке, баш и ако би се много оспоравана теорија Дарвинова показала ступеви развитка да се један производ фантазије поклапа с једним производом мит? Могао би нам се, разумем се, одговорити лако и брзо: чиста је од мајмуна. Ми бисмо могли да питамо: шта је при том наука а шта мишљени да је примитивни човек, изгледа, одавно знао“ да води порекло на Дарвиновом гледишту и покушава да обе појаве доведе у везу, напо- ређење с Дарвиновом десцендентном теоријом намеће се неизбежно, и пелата, „мајмуни само зато не говоре да их не би терали да раде“. Упо- и да, по мишљењу западно-афричких Лрнца и Мајајаца индијског архи- широко распрострањено о пореклу човеку од једног првог мајмуноског нара-

доцније обрађују науке, ма да они, сходно особености њиховог целокупног душевног живота, немају постављање проблема. У колико се више митолошко схватање приближује почецима правих наука, у толико се више уплећу оба начина посматрања, и у толико је раздвајање теже. Но ако је тешкоћа за Вунта, који разликовање митологије од филозофије изводи на исти начин као и Паулзен, несавладљива, онда нам она на први поглед још више изгледа као таква за нас, према нашем схватању митологије и филозофије. Јер ако с Липсом задржимо за себе право да свуда говоримо о стварању мита где се стварност замишља да постоји независно од нас, сама за себе и снабдевена свима особинама које ми тек у њу уносимо, онда би један велики део душевног развитка који се неоспорно рачуна као филозофија, морао припасти митологији. Али наше мерило не иде за тим да постави границе између митологије и филозофије с погледом на целокупни развитак, него нам само пружа поуздано средство за правилно оцењивање разних схватања, не обзирајући се на то да ли се она појављује на почетку или другде у току укупнога развитка.

Д-р ВОЈ. Р. МЛАДЕНОВИЋ

ПОЧЕТАК ЧИТАЊА У ПРВОМ РАЗРЕДУ

Слово *О* и *С*

Пошто се најпре сврши припрема за читање и писање, то ће рећи пошто се деца науче да растварају речи на слоге и гласове, и обратно: из слогова и гласова да састављају речи (које изговори, растављено, учитељ или ђаци); и пошто извежбају руку за писање, пишући саставне делове разних слова и цртајући разне предмете најпре правим, па после кривим линијама, — прелази се на читање и писање појединих слова и речи. Ове две радње врше се наизменце, као усмен и писмен рад.

При предавању сваког слова имају да се изврше ове аналитичко-синтетичке радње:

1. *Да се постави разлика између ствари (овде животиње), њене слике и њеног имена (речи).* Ову радњу треба вршити у почетку код сваког слова, док деца науче то разликовати, а после то понављати тек код гдекојег слова.

2. *Да се дотична реч растави на гласове (а, где буде слогова, прво на слоге).* Да би се што боље запазио дотични глас међу осталима, треба дотичну реч да изговоре 2—3 ђака растављено на гласове, а затим их позвати све да смисле по једну реч у којој ће бити дотични глас, и питати сваког где је тај глас — у почетку, на крају или у средини речи.

3. Да се запамти облик (фигура) шогa слова, и да се за то слово веже његово име (глас). А то се постиже кад се — по свршеној радњи под 2 — напише на табли дотично слово, и каже деци: Ево како се бележи тај глас. Ово је слово *О*. Овим словом, овако, бележи се тај глас *О* који смо сад изговарали у речима. А да би се разликовали слово и глас, треба питати: Шта је ово што сам написао на табли: слово *о* или глас *о*? Које је глас *о*? (Глас *о* је ово што изговарамо). Ово поновити неколико пута.

4. После овога, *шчишавају се слова* (речи), најпре с табле, па из буквара. Кад деца свикну како се пази и шчитава, онда се не пишу речи на табли (за читање), него се одмах чита из буквара, чим се покаже дотично слово. (Ове речи треба написати на табли *пре часа*, да се на часу не би дангубило.) И на послетку

5. Да се напише *што се чинило*.

1. Живошња. Слика. Име (реч)

Разговор о осу. Добро би било кад би сваки наставник I разреда имао оса наденутог на игли, да га покаже деци. Кад се то нема, онда се разговара показујући слику:

Шта је ово насликано овде?¹⁾ Ко је видео живог оса? Је ли ово овде истински ос? Које је истински ос? Може ли овај ос да уједе? Зашто не може?

Слушајте шта ћу ја да кажем: ос! Шта сам казао? Јесам ли ја изговорио баш ону животињу ос! Можемо ли да видимо реч? А може ли да се види слика осова? Чије је име реч ос? Има ли тако свака ствар име? Кажи име ове ствари (показујући ма шта). Кажи име ове ствари. Да ли је све једно: истинска ствар, њена слика и њено име? Шта више волите: да ли да видите слику неке ствари, или да чујете њено име? А шта више волите: слику или истинску ствар?

II. Расшављање и сашављање речи „ос“

Ко може да изговори реч ос овако отегнуто: о...с. Ко може још? Који се глас чује у почетку? Који се глас чује на крају? Колико се гласова чује у речи о...с? Који су то гласови? Пазите шта ћу ја да изговорим: ос. Шта сам изговорио? Хајде тако ви изговорите одједанпут гласове о и с.

III. Облик слова и гласова.

Као год што свака ствар има своју слику, исто тако и сваки глас има своју слику. Кад видимо слику оса, ми се одмах сетимо и истинскога оса. Тако исто кад видимо слику гласа *о* и *с*, ми се сетимо и самих тих гласова.

¹⁾ Одговори треба да су у потпуним реченицама.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Слика гласа *о* личи на обруч (показати) или око; а слика гласа *с* личи на срп без дршке.

Нађи у буквару слику што личи на обруч. Изговори глас те слике. Нађи слику што личи на срп. Изговори сад глас те слике.

Написати на табли *о* и *с*.

Покажи ти које је овде *о*. Покажи које је овде *с*.

Кажи ти име овога слова (показујући *о*). Кажи сад име овога другог слова. — Питати још њих неколико.

После промениги питање, па питати њих повише: Како се зове ово слово? А како се зове ово слово?

Најпосле, питати још краће: Које је ово слово? Које, ово слово?

IV. Шчитавање

Шчитавање је у почетку најтежа ствар. Што се даље иде, деца га свикну, и буде све лакше.

Написати на табли ово овако:

о...о...о...с
о...о...с
о...с
ос

Први ред се чита отегнуто, изговарајући глас *о...* све док се дође до *с*. После се чита други мало мање отегнуто, док се дође до *с*. Трећи ред чита се још мање отегнуто, и најпосле се изговорв оба гласа заједно без отезања.

После позвати ђаке овако да читају (разуме се прво најбоље ђаке), и казати им да изговарају *о* све док не дођу до *с*.

Затим прећи на реч *со*, овако:

Како се зове оно чиме солимо јела? Изговори отегнуто ту реч. (*с...с...с...о*). Које је ту први глас? А које је други глас? Хајде сад изговори ту реч кратко.

Написати на табли реч *со*, исто као што је написана реч *ос*, па даље читати као и малочас.

После овога читања на табли, прелази се на буквар.

Извадите сви своје букваре и нађите слику *оса*.

Покажите сви руком где ту пише *ос*. Изговори прво слово. Изговори друго. Сад ти изговори оба слова отегнуто. Сад их изговори оба кратко. — Поновити овако више пута.

Напомена за даље читање. Увек треба прво наставник да чита, да деца свикну шчитавање као неку песму. Затим да читају најбољи ђаци. Док деца не свикну како се шчитава, и како се пази при читању, после сваке прочитане речи наставник треба *гласно* да каже: даље! А да они не би само вукли (помицали) прст испод речи и не гледајући у слова, треба их чешће опомињати да сваки гледа и чита у *себи* свако слово

и сваку реч. После сваког прочитаногa реда, наставник мора *гласно* да каже: други ред! Ово се мора овако радити докле год деца не науче како се пази и чита.

При читању треба чешће питати оне што читају *шта су прочи-тали*, јер им то чини задовољство што могу и они нешто да прочитају, а у исто време уче се да мисле о ономе што читају.

Док деца не свикну како се *шчитава*, треба речи за читање написати на табли, па читати најпре на табли, а после у буквару. А да не би читали на памет, треба их терати да читају и преко реда.

Речи за читање треба бирати у почетку тако да не буду по два сугласника заједно, него увек да је у средини сугласник (на пр. оса, ива, ит.д.), или да је у средини самогласник (на пр. нос, сат, ит.д.) јер су такве речи најлакше за *шчитавање*. После долазе двосложне речи са по два гласа, па по три гласа, и најпосле вишесложне речи. И при читању оваких речи, глас од једногa (претходногa) слога отеже се док се други слог изговори.

Овако се, у главном, предаје свако слово.

Ако се предаје по буквару у коме се изучавају заједно писана и штампана слова, онда се и то деци мора показати овако:

Овим словом *о* које сам написао руком, пишу старији ђаци прописе, људи пишу писма, и писар у општини пише овако *о*. Стога се ово *о* зове *писано о*. Али сем овогa писаногa *о*, има и још једно слово *о*, мало друкчије. Написати га. Њиме се штампају књиге, зато се овако *о* зове *штампано о*. Треба да знате да се књиге не пишу руком већ штампају нарочитом машином. Дакле, ми имамо двојакa слова: писана и штампана.

V. Писање

Пошто се овако сврши читање слова у речима с табле и испод слике у буквару, онда се прелази на *писање слова*. Прво пише сам учитељ на табли, по такту, помињући све саставне црте дотичног слова, а потом ће писати ђаци¹⁾.

Код слова *о* ради се овако: Пазите сад како се пише слово *о* којим се бележи глас *о*. Прво се напише коса танка, овако. Затим се напише леви полукруг, овако. За тим дође десни полукруг, овако. И најпосле горе савијутак, овако. Пазите опет: Коса танка (написати), леви полукруг (написати), десни полукруг (написати) и горе савијутак (написати). Написати овако још једанпут.

Сад извадите ваше таблице и писаљке, да пишете и ви овако слово *о*. Пошто се спреме, казати: Пишите! Коса танка. Леви полукруг. Десни полукруг. Горе савијутак.

¹⁾ При писању треба се измакнути у лево, па испружити руку напред, да се боље види писање.

Овако по такту да напишу неколико пута, а после наредити им да пишу без овог раздвајања.

После писања слова *о*, долази писање слова *с*. Ту се ради исто као код слова *о*. Прво га учитељ напише показујући све саставне црте тога слова овако: И код слова *с* прво се напише коса црта овако. Затим се напише горе у десно тачка, овако. После од тачке пише се леви полукруг, овако. И најпоследње, доле савијутак, овако. Затим се пише краће говорећи: Коса танка. Горе тачка. Леви полукруг. Доле савијутак. Тако опет поновити, па наредити да пишу ђаци на таблицама овако раздвојено по такту, а после да пишу сами без раздвајања.

За време писања, разуме се, учитељ треба да обилази око клупа и ђака и да поправља где не ваља.

Ђ. С. КОЈИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ПОСЛЕДЊИ ЂОРОВИЋЕВ РОМАН*)

Светозар Ђоровић је један од најчитанијих писаца наше књижевности. Његово име је продрло у широке читалачке редове, и, ако би плебисцитом имало да се решава којим приповедачима ће се дати првенство у нашој литератури, Ђоровић би зацело био један од најславнијих. Он је својом шареном и препуном галеријом више или мање необичних, могло би се рећи егзотичних типова, занимљивих самих собом и допадљиво насликаних, умео да освоји интерес свих читалачких кругова. У његовој способности да уочи и да уочено интересантно представи, могу наћи задовољства и засићени књижевни духови, исто тако као што и просечни читалац ужива у шаренилу његове средине и занимљивом и живом причању. То ће рећи да дело Светозара Ђоровића има лепу врлину да је од општег интереса. Без неке нарочите снаге да ствари дубоко промотри и да дело расветли продирним психолошким погледима, и да га мислено поткрепи, као и без особите експресивне моћи која би његове творевине емотивно нарочито обележила, Светозар Ђоровић ће остати као врло пријатан и вешт приповедач-сликар, који је изванредно живописно оцртао једну необичну средину.

Роман *Међу Својима* последње је његово дело. Оно савршено допуњује књижевну физиономију мостарскога приповедача, и у исто време може да послужи као огледало за све карактеристичне особине његова талента. Све врлине његове овде су добиле своју пуњу меру, као што

*) Светозар Ђоровић, *Међу својима*, Београд 1921. — Издање Српске Књижевне Задруге.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су и недостатци видно уочљиви. Светозар Ђоровић није био стваралац у смислу да снагом свога талента и ослоњен на своје сигурно животно искуство моћно оживотвори људе и прилике као резултат своје стваралачке имагинације. Он је био сликар који све ради строго по моделу, и у томе смислу он је поготову ненадмашен. Мало који од наших приповедача има толико колико он моћ да репродукује виђено у најкарактеристичнијим и најживљим цртама. Светозар Ђоровић је, уз сигурност запажаја, имао за себе и чињеницу да је и сам неразделиво био део средине коју је сликао, и коју је осећао у свима њеним унутрашњим тајнама, тако да је, оживљујући је у својим приповеткама, представљао је не само верно у бојама и покретима, него и јасно у духовним назо-рима и душевним расположењима. Али његове снаге нису могле да пређу границу онога што је видео и разумевао као живот свога интимнога краја. Кад год би покушавао да слободном стваралачком снагом зами-сли и оживи личност и ситуације које не би биле слика познатих при-лика, већ интуитивна творевина, Светозар Ђоровић је губио дах и бивао далеко слабији. У овоме роману може јасно да се уочи граница до које досежу Ђоровићеве стваралачке способности. У њему има изванредних слика личности и прилика, које значе, може бити, најбоље резултате Ђоровићева рада, као што има и бледих и бескрвних покушаја да се представе извесне животне околности као резултат нарочитих пищевих намера.

Овај роман могао би да се обележи као „роман са тезом“. Свето-зар Ђоровић је хтео да глорификује ситну, али симпатичну и поетску средину коју је сликао у својим делима, и са једним романтичарским конзерватизмом он *пева* свој мали топли кут. Он замишља један сукоб између старих и хоризонтом ограничених *касабалија* и њихових синова и кћери које је велики свет зачарао својим пространим небом:

„...Шта тражи овај свијет, не знам. Ови што капом вјетар гоне и што мисле да су чвршћи кад сами себи чупају корјен, они не слуте колико је магле у тобожњој срећи свијета... Не пуца, ко ево овом што умрије сад, никад другом срце за њима... А ми знамо што их рађамо како нам је... Ми и знамо само да нема среће без свог кута...“

Овим реченицама, пуним једног старински снажног патоса, завршава се читав роман. У њима је садржана *теза* пищева, која га је неизбежно нагонила да *кроји* ствари по нарочитом плану. Литература са тезом ни-када не може бити довољно *истиништа*, јер бранити једну тезу значи доказивати нешто, и како се живот у уметности не доказује него се ствара, свако намештање по потреби тезе значи извесно фалсификовање. Писац је принуђен да вештачки, фиктивно поставља ствари, и у колико је мање моћан да интуитивно оживљава замишљене комбинације, у толико му је дело лажније. Само је највећима било дато да у таквим ситуаци-

Ујама не подлегну. Светозар Ђоровић, који није имао снагу да ван онога што је видео и лично осећао као себи интимно и своје, замисли и створи нове животне тренутке, у овоме своме роману не показује се у свима његовим деловима једнаке вредности.

Он је хтео својим романом да докаже да се ван свога краја не може срећно да живи, да су они који траже среће у ширем свету целога живота пометени и да, одсечени од свога корена, нигде не могу да се приме. Он заступа тезу да сваки треба да буде оно што му је и отац био, „да понесе очев крст ђе је он стао“, јер да је то једина права „школа живота“. Његов роман треба да буде једно ново *Остајте Тодје*, са том разликом што Шангићев поклич има националну ширину, док Ђоровићева теза носи уско локално и више социално обележје. За њега „рођени кут“ значи *касаба* у којој си рођен, а широки свет је све што је изван атара касабјскога. За њега далеки свет није више Америка нити друге незнане земље, које тако примамно зову немирне духове. Он не допушта ни жељу да се неко уздигне над својом касабом, у којој се ништа веће не може ни да осети ни да уради, и да у једној сунчанијој и широј средини, где може да се учини већи замах, изради себи достојнији и кориснији живот. За Светозара Ђоровића далеки свет је и Сарајево, које није ни на дан хода од касабе. Он не полази од претпоставке да није свакоме дато довољно снаге у крилима да се вине у свет из родног гнезда, и да према томе они који су рођени да се грбаве за тезгом за којом је и отац чучао и да умру где су се и родили, не треба да полећу у ваздух у коме не могу да дишу. Место тога, он је апсолутан, искључив, хоће да генералише једну делимичну истину, и његов роман треба да докаже да се нико не може да пресади у туђи свет.

Очевидно је да је овака поставка ствари захтевала многа вештачка дотеривања. Све мора да изгледа лепо, светло, топло, идилично више но што може да буде у тескобној средини једне мале паланке, да би контраст са равнодушним, хладним и себичним широким светом био што истакнутији, и удешен тако да, у поређењу, симпатије и нехотично буду уз ограничену касабу. С друге стране, требало је учинити да сви они који хоће да се отму ускоме небу свога места, и да у већој и проветренијој средини потраже себи узвишенију судбину, страдају у својим племенитим напорима и буду принуђени да се, као заблудели синови, врате у ниски прадедовски дом. Главна мана овога романа лежи баш у покушају да се изведе такав негативан закључак. У сликљу средине коју хоће да поетизира, Ђоровић је чинио несумњива улепшавања, али како су све слике рађене по познатим и блиским узорима, претеривања су не толико у квалитету колико у степену: ствари су сликане са много љубави, и направљене за једну меру лепше и симпатичније него што су. Међутим, на другој страни, Ђоровић је фиктивно замишљао прилике, личности израђивао према потреби саме тезе, и место живих и реално

истинитих бића и догађаја, стварао је фантоме без животнога даха и ситуације по утврђеном и неки пут старинском шаблону.

Он је замислио једног младог човека, сина старинскога попе једне архаичне касабе, коме је пружено високо богословско образовање у руским теолошким академијама, и који, сасвим природно, осећа да и својом спремом и својим духовним прохтевима премаша средину која га је дала, и да тек у ширем свету може да нађе своју праву стазу. Али писац хоће баш обратно да докаже, и ствари повија на једну страну све дотле док се цела историја не заврши најзад катастрофом свих виших тежња младога Мила и његовим враћањем, са свима дипломама руских семинарија, за касабалијскога попа на место преминула оца! Фигура овога младога човека је савршено имагинарна, и како Ђоровић нема снаге за спонтану креацију, потпуно слабо израђена. Непрестано се осећа да личност није рађена по живоме узору, а много пута се има утисак да је пред очима навијена лутка. Ниједан поступак његов није психолошки довољно разумљив и још мање оправдан. Његова љубав и женидба са простом девојком Даринком замишљена је само као противност вези коју Миле доцније има са образованом и „великоварошком“ учитељевом кћери: прва значи благослов за његов живот, а друга га у мало није упропастила. И колико год је прва вештачки и неприродно изведена, толико исто је и друга наивно и по готовим „романским“ шаблонима протумачена. Исто тако су фиктивне и неприродне личности које су уpletене у живот младога човека да би својим утицајем што јаче детерминирале његову судбину у смислу како је то писцу било потребно. И Даринка, која са својом анђелском добротом и детињском простосрдачношћу изгледа ванредно нежно и топло, није ипак зато ништа мање нереална. И учитељева кћи Десанка, која у својој женској свирепости и кокетерији није ништа истинитија но прва, сва опомиње на архипознату „фаталну жену“ конвенционалних романа. Ништа нису боље успеле ни још неке друге фигуре, које се, више или мање случајно, срећу у овоме роману као прилике које доприносе својом појавом карактеристици проклетога „широкога свијета“. И кад у овој књизи не би било других ствари, она би била само низ лажних ситуација, које се стварају вештачким кретањем фиктивних типова, као у марионетском позоришту, где све виси на жицама које неко помиче.

На срећу, књига је само делимично, и мањим делом, таква. У њој много више места заузима сликање средине коју је Ђоровић тако интимно знао и осећао, и волео, и недостижно умео да представи. Мени се чини да та слика нигде није ни тако жива ни тако топла као овде. Светозар Ђоровић се овде показује као потпуни мајстор да живописно слика занимљиве прилике егзотичног босанско-херцеговачког маловарошког живота, и читалац не престаје да се диви пријатноме и складноме шаренилу типова и ситуација. Сlike се развијају од првих реченица:

У
Н
И
В
Е
С
К
А
М
Б
Л
О

„Стари попо још једнако узбуђен. Брзим, ситним корацима прелази преко собе, из једнога угла у други. Застаје, послушкује. Понекад се примакне прозору и повири напоље, као да би некога да увреба. Мантију, коју од синоћ никако није ни скидао, час распучи, час опет запучи. Отресе понекад отпатке конца који се Бог зна откуда прилепили за њу; прстима рашчешљава браду, трља нос.“

Оне се живописно ређају, и све се креће једним неуздрано живим темпом. Ситуације се развијају кинематографском непрекидношћу, и пред очима читаочевим, као на платну, евоцира се читава једна чудна и наивна средина. Мала старинска паланка, ограничена у сваком погледу, живи за тренутак пред вама у свима својим особеностима, навикама, изгледима. И улице и куће, и људи и жене, и нарави и обичаји, све се приказује уз пријатан и симпатичан осмех. Човек осећа сву ориенталну тромост те средине, где се одрасли људи и угледни чаршијски трговци играју пред дућанима ораха као деца:

„...Неколике комшије, на беспослици играли се ораха готово наред чаршије. Један раширио ноге па седи, живо купећи орахе који се котрљали око њега, а друга четворица измакли се, погнули, пажљиво гађајући орасима новчић, намештен на једном камичку пред оним...“

или где лење и дремљиве дућаније неће да раскрсте прекрштене ноге и да устану да послуже муштерију ако су у разговору или ако их мрзи:

„...Опазивши како покабаст, стасит сељак, муштерија, провирује у магазу и разгледа робу, брзо осече:

— Немам ништа на продају... Све је ово старо... не ваља!...“

Нико се не жури, јер „ако се посао не може свршити за дан, може за четири“, и нико се не пашти муњевитом пролазношћу тренутака, јер „ко води рачуна о времену?“ „Главна је да се мора спавати“. Исто тако, кроз цео роман се осећа и сав ориентални темпераменат ове средине, где је севдалисање главна драж живота, где се отимају девојке као у источњачким причама, и где је бекрија гледан са поштовањем које се има према јунаку из песме. Митар, попов пријатељ, који никада није трезан и увек је готов на кавгу, оличење је пригушене и латентне снаге која спава, као гуја на срцу јуначком, негде дубоко под мирним изгледом дремљиве касабе:

„...Несигуран на ногама, љуљушкао се као лађа на таласима.

Под оба пазуха чврсто стискао две тешке боце са ракијом; у руци држао фишек препуњен киселим краставцима, салатом, зеленим луком. Из депова му вириле кутије са цигарама и боца зачињача са зејтином и сирћетом...“

Један низ рељефно обележених личности живе у овоме роману као да их оком гледате. Ту је, пре свега, „стари попо“, жртва своје љубави према сину, благ, неодлучан, и снисходљив према чаршији, којој се замерио што се као удовац био мало заборавио у свештеничком достојанству. Ту су његови пријатељи, од којих су особито живо

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

детаљисани већ поменути Митар, врло снажно скициран у своје бекријскоме пустахилуку, и лукави Станиша, касабалијски „дипломата“, који изгледа мудрији од осталих касабалија, јер приљезно чита новине и говори стране речи. Ту је, нарочито снажан, тип *газда* Миха, варошког богаташа, који је, у неку руку, некрунисани деспот чаршије, коју сву држи у својим газдинским рукама:

„...Силни, толико спомињани гаван касабалијски, газда Михо, изгледао је као неко ненадмашно страшило свима слабима и немоћнима... Сви му готово били муштерије, и сви задужени. Кад би онако крупан, голем, са својим црвеним фесом на глави и тешким ђурком на плећима, праћен двојцом слуга лагано ишао чаршијом, чинило се као да иде паша какав. Сви, угледавши га, шапатом су говорили један другоме „иде“ и брзо трнули цигаре што их држали у рукама, или их сакривали за леђа. И сви се, са пуно поштовања, дизали испред њега, наклањали се. Скидали су понизно капе и остајали гологлави и наклоњени све док не прође... Ако је, случајно, застао да са понеким проговори, да упита што, тај је, снѐбивајући се, сметено тапкао на месту од чудне неке среће, трептао очима, трљао руке. Ако је кога прекорио, бледио је јадник, гурио се, премирао. Није се смео бранити, нити ишта одговарати. Боже сачувај!...“

Ту је још и газдина жена Тата, робинја свога господара, „ситна, мршава женица, са жутиим набореним лицем и уским ћошкастим куковима“, која је у кући била само неми извршилац газдиних наредаба:

„...Он куповао потребне ствари за кућу, он наређивао шта ће се кухати за ручак, а шта за вечеру, он одређивао колико се од чега сме потрошити. Он бирао дане кад се сме чистити кућа и прати хаљине, старао се о кувању сапуна, о сушењу меса. Никада је, чак, није запитао: шта мисли о овоме или о ономе?... Она није смела нити требала ништа да мисли. Ни новаца није смела имати код себе. Он јој одабере платно од кога ће да скроји димије или јечерму, он га и плати. Само по три, по четири гроша бацио би јој понекад, кад пође у цркву или за неподвижене ситнице. Касније, ако је запитао, морала му испричати зашто је и то потрошила...“

И онда, уз тих неколико главних и детаљно разрађених личности осећа се у покрету цео тај ситан и живи свет у чијој се средини дешава сав догађај. Касабалијски трговци из чаршије, подељени у два табора, један већи уз газда Миха, други мањи уз попа, који се међусобно инате и претерују, али се сви ипак воле и поштују, живе са свима својим сићушним интересима и сплеткама. Ту су и њихове жене, које живе од могућности да причају и са огромним претеривањима препричавају локалне интриге, и за које то задовољство значи све интелектуално уживање и сву душевну насладу. Сав тај свет врви пред очима у своје јадном егоизму, који му ипак не може да угуши једну дубоку и душевну самилост:

„...Било их је у комшилуку који нису хтели запевати, нити дозвољавали деци да запевају... Кад је жалост у чијој кући, грехота је повећавати је песмама са стране. Грехота помишљати како наоколо живе безбрижници, весели људи...“

Причање се живо развија у сценама пуним покрета, и у томе погледу ретко које приповедачко дело наше књижевности може да покаже више драмских ситуација од ове занимљиве повести. Ђоровић је имао урођени смисао за драмски покрет, и ако није имао особита успеха у драми, најмање је због тога што му је оскудевала моћ да комбинује акцију. За драму, где способности описивања не значе много, и где је потребно имати велику психолошку снагу да се сукоби између људских хотења верно животу спроведу, Ђоровић није био довољно интуитивни стваралац. Па ипак, његове драме су све пуне покрета, занимљиво комбиноване и сценски пријатне. Та Ђоровићева способност да направи живу сцену у овом роману много вреди. Она чини да читалац прати развој догађаја са највећим интересом, и све јачим уживањем. Има места која ће остати као узор занимљивог и живог причања. Таква је, на пример, сцена између лукавог Станише и обесног газда Миха, кад Станиша треба да примени своје „дипломатске“ способности да би обрлатио газду, попова непријатеља, да пристане да се попов син запопи у касаби. У операцији са „рибом пастрмом“, на коју је газда био „лаком као калуђер какав“, има здравог комичног смисла као у старинским комедијама. Не мање интересантна и жива је и сцена кад Митар, у поноћи, у Сарајеву, буди мрзовољна и дурновита хотелиера, који затвара кафану и леже спавати кад и кокоши:

„...Митар зазвони опет.

— Видиш — прошушкета Васиљ победнички — никога нема.

Митар се наљути... Окани се и лупања и звонцета... Нагло отвори врата од собе, рашири се на прагу и дрекну из свег грла попут телала:

— Хеееј, има ли ико жив у овој кући?...

Настаде чудно комешање и узбуна. Шкрипе постеле, клепећу столице, звекћу чираци... Неко као да падну, неко застења... Врата почеше цијукати и отварати се... Иза канате, и зачуђено и поплашено, почеше извиривати многе чупаве главе... Понеки гости, необучени, истрчали па стоје у ходнику... Узбуђени, сањиви, блену, питају се: шта је?... Где је ватра?... Камо лопови?... Јави се и хотелијер... Држи свећу у десној руци, а у левој носи ногу од столице. Иде полако и опрезно... Пажљиво гледа: неће ли га ко из мрака напасти или ударити чим.

— А који оно поганов лаје? — подмукло зарежа, обилазећи са свећом и разгледајући госте.

— Ја сам — осорно одговори Митар, и изазивачки се испрси на вратима. — Звоним три пута, а нико да се јави.

— У мене се, у ово доба, не смије звонити — поче хотелијер оштро. — Кад ја спавам, тад се не звони, магарче један!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Бре немој кевћати, јер ако измахнем, разбићу ти пасја уста — дрекну и Митар раздражен, и прихвати се за нож. — Хотел је хотел... Ја смијем звонити читаву ноћ...

— Напоље! — загрми [хотелијер] јаче, па спусти свећу на тле и као да се поче спремати за мегдан. — Ено ти врата!...

Митар се раскречи на прагу и засука рукаве. Хотелијер се заблену у њега, премери га... Погледа и на остале госте да види чуде ли се... Па се одмахну мало, одбаци ногу од столице... Оду пре се рукама о кукове, преви се... И онда, одједном, прасну у смех... Бадава!... На поганијег госта још никада натрапао није... И силан човек!... Не моли се, не клања се... Кад лаје, љуцки лаје!... Не поковава се... Соко... Јуначина!... Смејући се приступи му и ухвати га руку.

— Хајде да попијемо по чашу вина, — прозбори љубазно (у колико је он то могао), готово већ пријатељски. — Ни ја нећу спавати... Кајде!... А баш ми драго што сам се на таквог крвника намјерио!..."

Као што се види, последњи роман Светозара Ђоровића, неједнак по вредностима које садржи, претежнији је својим позитивним особинама. Читалац у њему јасно осећа докле су допирале списатељске моћи Ђоровићеве. Све што у роману није рађено са жива узора, као слика средине која је Ђоровићу била сталан предмет описа, слабо је, без даха, без живота. Али зато, с друге стране, читалац може до миле воље да ужива у шаренилу живописно оцртане средине и у живом покрету занимљива причања.

МИЛАН В. БОГДАНОВИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Читанка за II разред основних школа. Написао Љубомир Лотић. Суботица 1920. Наклада Лишнице и Лалапел, књижара. Стр. 140. Цена ?

Кад је Богобој Атанацковић са „неколико Срба“ издао „књигу за добре цељи“, неко је написао епиграм:

Неколико Срба, — мала л' вам је брига,
Што су „добре цјели“, а рђава књига.

Тај епиграм ми је пао на памет читајући ову *Читанку*. Г. Лотић је добар човек, али му је читанка лоша. Он још живи у оним старинским идејама о школским књигама, које су се одавно преживеле. За своју *Читанку* он вели: „Написао Љуб. Лотић“. То је њена најглавнија мана, а његова највећа погрешка. Зашто је он написао, а не саставио ову школску књигу, кад нема књижевног дара? Није довољно бити педагог по струци, па умети добро писати за децу. Г. Лотић би много боље учи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

нио да је потражио у нашој књижевности, или превео из страних, радове за малу децу од правих књижевника. У место тога њему се учинило најмудрије да готово сам испуни целу *Чиштанку* својим саставима. И мало му је било да пише прозним стилем, него се још дао у стихове. И то какве стихове, господе Боже! И млади гимназисти пишу их данас много боље него овај стари педагог. Дидактичка поезија у опште је досадна ствар и код правих песника, а то ли код рђавих стихотвораца. Да ли се Г. Лотић саветовао с киме кад је спремао ову *Чиштанку*? Да ли је подносио коме од књижевника ове своје штуре и празне стиховане савете, које обилато расипа кроз своју књигу? Читам на књизи да је одсек Министарства Просвете за Банат, Бачку и Барању одобрио ову *Чиштанку* за употребу у основној школи. Али то још не значи ништа. Ко зна све какви су људи били у томе одсеку, колико су имали и педагошке спреме и књижевног укуса, и са колико су непристрасности решавали о тој ствари? Без сумње, у овој *Чиштанци* нема рђавих састава, штетних по дечји морал. И нема оних силних ломљења ногу и руку, истеривања ока, разбијања глава, и т. п., чега су пуне некадашње читанке. С те стране она чини напредак према старим читанкама. У њој има свега неколико тешких доживљаја. Циганче украде велики комад креча, и кад га повијаше, оно га стрпа у недра и скочи у воду да се спасе гонилаца. „Креч се загаси у води и љуто поче пећи циганче. Оно силно јаукаше од бола. Кад пређе на другу обалу раздера хаљине и баци креч. Грдно је било опаљено и израњављено“. Г. Лотић се љуто вара: никакво циганче неће скочити с негашеним кречом у воду. То може учинити које од његове читаначке „добре деце“ која се само из књига уче шта треба радити, а шта не. Ова нормална деца, која се крећу кроз свакодневни живот, а нарочито мали циганчићи, никад неће урадити оваку глупост. Зар не зна Г. Лотић ону причу како је циганин преварио попа да му дохвати врелу плочу, али своје циганче није могао преварити. Оно је најпре пљунуло на плочу, па кад је видело да је врела, рекло оцу: дохвати је сам!

На тој истој 16. страни настрадао је и један сељак. Није потковао коња. Коњ се подбије на путу. „Почне падати ужасна киша. Сва роба покисе и скоро пропаде“. Опет је овај сељак прошао сретније но онај војсковођа, краљ ли, који је опет због једне незаковане потковице изгубио битку, па чини ми се и државу.

На страни 33. и 34. једна породица живела распикућски, па оде кућа на тобош.

На 46. страни *Чиштанке* један пијаница који је сурово тукао свога коњичка, падне у бару, напије се оне „гадне воде“ и сломи ногу. Тако му и треба: ем пије, ем мучи животиње.

Најгоре су прошли у једној породици на стр. 31. Нису из неуредности наместили резу, па због те једне резе браца угануо ногу, нанина кецеља изгорела, а једна кокош упала у бунар и удавила се. Аратос ти

и те непажње и тог нехата! Кад деца то прочитају из Г. Лотићеве *Чишанке*, нити ће више бити вратница без резе, нити ће пијанице тући своје коњичке, а ако се циганчињима прохте да и даље краду, неће више красти креч, или бар неће с њим у недрима скакати у реку...

Друге приче из *Чишанке* говоре нам о деци која су што погрешила или била у искушењу да погреше, па су се брзо поправила. Немилосрдни Малеш који вади птичиће из гнезда, каје се за свој сурови поступак и враћа милосрдној Боси динар који му је дала да голуждравце врати у гнездо, и још је моли да му опрости. — Милан је увредио Озрена, али Озрен мотиком одбрани Милана од пса, добије од Милана захвалност, и кавга се сврши помирењем. — Драгутину, који је хтео да слаже за разбијен прозор, покварио је рачун Милан, који је рекао истину. — Брбљава девојчица добије од другарице поуку „да не прави сплетке“, и одмах се поправи. — Славна је била злобна и пакосна. Али мати јој показа зарђалу браву и исказа јој мудру максиму: „Као што рђа једе железно, тако злоба и пакост једу душу“. Чим паде тако учевна реченица, „Славна се одједаред преобрази и поста једна од најбољих другарица“. — Јања опет сањала о свиленој хаљини, лепези, високим ципелама и сунцобрану. Али је мати научи да је „скромност најлепше одело“, и Јања то одмах прими, загрли мајку и одрече се својих таштих жеља. — Једном дечку прохтело се туђих бресака, и тамап да прескочи у суседову башту, а сестра му помену Бога и савест, и он се намах покаја... Гојко, који чеше главу кад с ким говори, баца се грудвама по улици, и завлачи руке у шпагове, поправио се и угледао на Сешу, коју деца овако описују: „Увек иде право за послом а не зајава. Ход јој је прав. Не развлачи лице. Не погури главу,¹⁾ али је не држи ни около (ваљда „охоло“) него скромно“. — Играло не воли да ради, али кад виде да му сви другови раде, он, богме, пљуну у дланове, па удари у чишћење сметишта. — Дурљиву девојчицу брзо излечише од те мане, а Милана од страхљивости. — Дечка са птицама под капом два учитеља посрамише јако, и он обећа да се поправи. И извесно је одржао обећање, иначе би га добри господин Лотић казнио или изобличио у којој другој читанци. — Нека неваљала деца дирала једног бедног старца. Али им добра школска деца привикаше: „Срам вас било, дивља и неваљала децо!“ Ове кратке, углађене и пристојне речи падоше неваљалој деци као благ мелем на рањену душу, и једно од њих, у име свих, дође к старцу и рече му: „Опрости, чико, ми нисмо добро радили“. Старац му ни речи не одврати, нити даде савет ни благослов покајницима, него само рече доброј школској деци: „Хвала, хвала, добра децо“. — Јела хтеде да узме туђе јаје, покаја се и доби читаво пиле. И пошто је купила још пилића, могла је трговати јајима, и ако је дотле била сирота. — Зорка

¹⁾ А шта ћемо за онај погнути врат коме се држи похвално слово на стр. 111?

је назвала малог димничара гадним, али је почела ценити и тај занат и његове раднике чим јој је отац дао неколико потребних обавештења.— Милена је хтела да прочита туђе писмо, али ју је Стојна од тога одвратила. — Чобанчићи су се бацали каменом на електричне жице, али се ту срећом деси Миле, те их посаветова да то не чине, јер неће после моћи „телефонирати и брзојављати својим сродницима“, ако их имају где на свету, у војсци или на занату. — Кћи није отпоздрвила ратара, а мајка јој не даје хлеба за вечеру, да јој покаже колико вреде ратари. Кћи замоли за опроштај и обећа да ће се поправити. — Стана се заверила да буде увек уредна, пошто је због неуредности задоцнила за воз...

Сва друга деца у *Читанци* примери су доброте, мудрости, поштења и скромности. Сви деле просјацима, помажу болесне суседе, раде по кући све послове, поздрављају смерно и пристојно своје старије, дочекују учтиво госте са „изволите сести“. И све то раде и они из стиха и они из прозе. Чак иду тако далеко да чине добра и неваљалцима, што им ја никако не могу одобрити, макар се Г. Лотић и љутио на мене. Па онда, Г. Лотић их и сувише држи у стези, као да су лутке од воска, а не жива деца. Не допушта им да са своје воћке уберу ни једну једину зрелу шљиву без припита родитељског. Не прима их у добру децу ако се похвале својим успехом у школи. Морају не само да трпе зло, него и да га врате добрим, иначе их писац неће увести у списак добре деце. Чак тражи да добро дете не буде расејано. Као да је расејаност какав грех. Добро дете, по Г. Лотићу, мора знати и народну пословицу „испеци па реци“, и т. п. Ако не изиђе у свему под меру, него буде ма у чему „јексик“ — тешко њему!

*

Песме Г. Лотића не би биле добре ни пре педесет година; данас су оне просто несношљиве. Ни духа, ни осећања, ни лепоте стиха, ни чистоте и правилности слика, ничега што би личило на поезију. То су чаршијске поуке рђаво стиховане. Навешћу само неколико примера, а готово све су исте вредности.

Што год више можеш
Посла свога смажи,
Никада за сутра
Ништа не одлажи.

(Стр. 13.)

Гради кућу дужег траја
Иза смрти свога тела,
И тај дом се гради, диже
Тек од добрих само дела.

(Стр. 27.)

То није само лоше стиховано, него су те „куће дужег траја“ сасвим неразумљиве за децу у II разреду основне школе.

Ради вредно али
 Два пут тол'ко штеди,
 Дођу л' тешки дани,
 Имаћеш у беди. (Стр. 34.)

Ови рђави стихови су му се толико допали да их понавља и на стр. 99, прва два мало измењена, последња два потпуно једнака с оним на стр. 34.

„Друге моме где како се гиздају:
 Скупо рухо и сваки дан носе,
 На којешта своје новце издају,
 И где јадне многе после просе“. (Стр. 34.)

Пос'о вредно тече
 И бабу у вече
 Чека с посла спремна кућа
 И вечера врућа. (Стр. 38.)

Ко је прав и добар
 Свугде мирно ступа,
 А ко што год скриви,
 Томе срце лупа. (Стр. 40.)

Сад заједно занат ће да науче —
 Ко не учи, ти се после намуче. (Стр. 74)

Веће зврју решето,
 Плод се тамо мето,
 Сја и месец бледи,
 Још увек се реди. (Стр. 110.)

Мислим да је довољно примера. Требало би забранити овако мрцварење стихова, или бар спречити да се не увуку у школске књиге. Деци морате дати праву поезију, али бирати из ње оно што ће бити разумљиво и што неће бити неморално. Али не треба тражити нарочито од стихова да уче децу да не дирају птичја гнезда, да не говоре рђаве речи; да штеде новце, да дарују просјакe, да помажу мајци у кухињи, ит.д. — Да се и за децу може певати сјајно и уметнички, најбоље показују дечје Змајеве песме. Али ни ту Г. Лотић није био добре среће. Место једне од најбољих, најнежнијих дечјих песама, најпогоднијих за сеоску децу, „Ја сам јоште врло мали“, која на јединствено леп, прост и психолошки истинит начин слика идеал сеоског детета, Г. Лотић је узео једну од најгорих, „Мали трговци“. Приређивачи дечјих књига често пролазе покрај најбољих песама или затворених очију или с неопростивим немаром, и пружају деци стихове у којима нема ни једног грама праве поезије...

Г. Лотић је покушао да унесе и 2—3 преправљене народне песме. Таква је она на стр. 23, али први њен стих: „девојка се богу је молила“, није добро подешен према народним стиховима. Лепа народна песма „Коњ јунака оставио“ има последњи стих који рђаво стоји према

ранијим. Не знам зашто је Г. Лотић изоставио почетак ове народне песме, који сасвим може да уђе у дечју читанку. Овако је неразумљиво зашто коњ јунаку беседи: „*Већ* су мени додијали, чести пути у механи“ (ваљда у „механу“), кад ово *већ* нема никаква смисла у овој преради. У народној песми се пева како је „коњ јунака оставио, на злу месту на Косову“, и јунак га пита: зашто га је оставио, „или му је додијало бојно седло шимширово“, или „тешка узда искићена“, или „чести пути на далеко“. А коњиц му је одговорио да му све то није додијало, *већ* су му додијали чести пути у механу. Г. Лотић је без икакве потребе изменио, а тиме и ослабио, и народну песму „Ој човече праведниче“. Човек би му могао још и опростити кад прави рђаве стихове, али зашто нам квари оно што имамо добро и лепо у нашој поезији?

У *Читанку* је унето пуно чланака из природе, описа годишњих времена, нешто из занатске и индустријске привреде, и т. п. Ја сам противан свим читаначким саставима у којима се пружају деци разна факта из појединих наука. Требало би да је сва настава у основној школи усмена, и да деца осим лепих песмица, причаца, анегдота, пословица, загонетака, поетичних описа, и т. п., не читају ништа у школи. Деца се и иначе претрпавају разним научним појединостима које им само море мозак, а не доприносе ништа развоју њиховог интелекта. Ако им још и у читанкама пружите научну лектуру, само им без невоље оптерећавате памћење. Да узмемо само један пример. У чланку „Псето“ наводе се имена неких дванаест врста паса. Шта ће деци та празна набрајања имена? Зар није било боље испричати неку интересантну причу о псећој интелигенцији, или верности, која би децу много више интересовала? Треба избегавати све сухопарне описе претоварене набрајањем факата. А њих је, на жалост, у овој *Читанци* и сувише.

*

Језик је у *Читанци* местимице погрешан. Нарочито је погрешка што писац употребљује инструментал с предлогом *с*: „А охоли се хвале и *са* оним што незнају и што немају. Хвале се и *са* родбином и *са* оделом“... „Па и *са* тим се врати“ (реч је о враћању учињеног добра) (стр. 10). „Он више ради *са* памећу него *са* снагом“ (32). „Једе *с* виљушком и ножем“ (37).

Има и погрешних израза. Каже за дете да „није брбљиво ни *про-сушо*“, а у нас последња реч има сасвим друго значење (стр. 10). На стр. 8 каже: „има три *псета*“. — Употребљује реч *прљавсџво*. — Место познатијег књижевног облика *обиђе* га, узима провинцијализам *обиде га*. — На страни 51 пише: *псију* има стотину врста“. — Има и неколико штампарских погрешака, али оне нису крупне. Наставник их лако може исправити.

*

Преко је потребно да се израде *Читанке* на основу неких принципа и према одређеном програму, а не да се пишу овако произвољно, како

је коме писцу и издавачу по вољи. У питањима ове врсте просветна власт не сме радити без плана и система. Што су деца мања, то треба брижљивије израдити њихове Читанке. Нека се обележи шта се од Читанке тражи, па нека се остави слободна утакмица. Само, те програме не смеју радити они који имају своје уџбенике или их мисле скоро писати, као што је то, на жалост, био случај с неким гимназијским предметима и њиховим програмима и уџбеницима.

ЈАША М. ПРОДАНОВИЋ

Стогодишњица Д-ра Ђорђа Натошевића, написао Аркадије Варађанин, управитељ у миру. — Нови Сад, 164. издање књижарнице учитељског д. д. „Натошевић“, 1921. (1, Знаменити Срби, 1.) 8-ина, стр. 148. Са сликом Д-р Ђорђа Натошевића. Цена неозначена.

Ово је по трећи пут да нас А. Варађанин упознаје са животом и радом заслужнога педагога. У књизи 155. „Летописа Матице Српске“ штампан је његов говор, држан у спомен Натошевићу (1888); двадесет година касније издало је у Београду Учитељско Удружење његову *Споменицу пок. Д-р Ђорђа Натошевића* (коју је посветило „васколико српско народно учитељство светој успомени његовога педесетогодишњег отпочетог школског и просветног рада“),¹⁾ а сада нам се, о стогодишњици од рођења реформатора, јавља с овом књигом. У ствари, то је један и исти рад, по где-где исправљен, допуњен и проширен нарочито Натошевићевим *Писмима за шестонедељна предавања учишћелима* (1858 год.), која су у „Споменици“ саопштена у изводу, а у овој књизи у целини. И у тим *Писмима*, која су нам сада први пут потпуно саопштена (она чине готово две трећине читаве књиге), и јесте највећа вредност овога трећег рада Варађанинова о Натошевићу.

У *Писмима* видимо једну јаку вољу и велику радну снагу у пуном напону. Она нам дају не само слику једнога човека, него и слику једнога времена, и понека страна њихова ће бити од великога значења за нашу културну историју. Истина, много је што-шта застарело, виде се посредни утисци (Натошевић је и сам касније у многим чему одступао); међу тим, ако има и ствари које су и данас од вредности, и које наши учитељи могу с коришћу употребити и за свој садашњи рад, ипак је главно велика личност његова, ако и безобзирна, па и привидно сурова. Ево како пише Натошевић своме главном помагачу (Николи Ђ. Вукићевићу): „Ви ми пишете, да се плашите, да под теретом, на вас стављеним, не паднете. Будите веселији, Господине, и снажнији! Ово сте ми писмо сигурно увече писали, после тешког дана, кад сте телом уморни били, пак онда и дух клоне. Ал' у такове је часе прво одмор нуждан, па онда брига за идући посао. Ја знам зацело, да јутром овако не мислите! Јесте

¹⁾ *Споменица* је изишла као божићна свеска „Учитеља“ за 1908—9 годину.

посао теретан, али се велике и свете ствари тиче, среће народа и његове бедне деце. Сетите се тога, Господине, то ће вам три снаге и три воље дати, и никојег труда зажалити нећете!“ И тај човек није само тако писао и друге световао, него је читавога свог века тако и радио, па га је и умрли час на дужности затекао. У њему имамо редак пример човека одана и предана своме послу, и потпуно несезбнала.

Што је од Варађанина, односи се више на спољашњег човека. Грађе има доста, али није критички сређена, и каснији радници, који ће доћи да прикажу потпунога човека, мораће је обазриво употребљавати. Тако н. пр. писмо на стр. 38. и даљим није писано Данилу Медаковићу него Ђорђу Поповићу; песме „Шта ја све имам“ и „Коњаник“ нису његове него Змајеве (прва је превод, а биће и друга), и т. д. О изворима Натошевићевим говори се врло мало, па и то из друге руке, и непоуздано.¹⁾ Али Варађанин је дао што је могао дати. Његове речи истина нису подешене како би требало да су (понегде су и раздешене), али су написане искрено, с пуно љубави и захвалности. Та чувства су и покренула готово осамдесетгодишњег старца, најстаријег представника нашега учитељства у оним крајевима, да у друштву са својим млађим друговима, члановима Српског учитељског конвикта и „Натошевића“, учитељскога деоничарскога друштва, приреди стогодишњу прославу од рођења Д-ра Ђорђа Натошевића, 30 и 31 јула ове године у Новом Саду. За ту прилику је састављена и ова књига, и ко не зна ко је био и шта нам је био Д-р Ђорђе Натошевић, из ње ће моћи научити.

М. Ш.

КРОЗ СТРАНЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВЕ

О ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ ЖЕНЕ

У „Женевској Смотри“ (Revue de Genève) изашао је један занимљив чланак Ђине Ломброзо, кћери чувенога Чезара Ломброзо, о „Интелигенцији жене“. За њу, пол диференцира интелигенцију. Интелигенција жене, каже она, „инспирише се способношћу која је највише кадра да узима учешћа у радостима и боловима живих бића: то је *интуиција*. Шта је то интуиција? То је цео онај део интелигенције који је ван резонувања, то је способност да се донесе тај и тај закључак без потребне логике, то је нешто доста налик на музикално уво које, несве-

¹⁾ В. о томе опширније „Летопис Матице Српске“, књ. 257., где је опсежан реферат о другом раду Варађанинову (*Споменници*). Варађанин се овим рефератом није користио за трећи свој рад. Једино је испуњено захтевање да се *Писма* штампају у целости.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сно, прима и класира звуке, на око које мери раздаљину или пропорције, на чуло пипања које распознаје тежине или разлике између разних зрна“.

„...Интуиција није повластица жене, али она није толико преко потребна човеку колико жени. Човек може доћи до циља коме тежи помоћу разума. Он има вере у интуицију тек пошто ју је проверио. Интуиција је за њега затворен канал, чије кључеве држе разлог и интерес, вођ кога он припитује за савет, али без кога, међутим, може бити. Док жена која није интуитивна неће моћи учинити ништа добро ни у практичном животу ни у интелектуалном животу.“

Изгледа да постоји, према томе, један мушки начин да се учи и разуме историја и филозофија, на пример, и један женски начин. Што, очигледно, не смета да се за ова два различита менталитета отвара, ради истих универзитетских санкција, исто поље студија.

Али разлике које бележи Ђина Ломброзо могу се често учинити сувише одлучне. Тако, на пример, кад она тврди да „женска осетљивост, — и тиме се она разликује од мушке осетљивости, — има увек за предмет живо и конкретно биће које жена може волети или које може њу волети, биће способно за бол, за радост, или које она сматра као такво, биће чије емоције она може констатовати... Биљке, животиње, индивидуе, не интересују је својим изгледом, својим гласом, својом лепотом, већ због тога што је могу волети и што их она може волети. Жена увек посматра свет матерински.“ Вероватно да је тако исто претерано кад она каже: „То су разлике у којима навике и чак традиције немају великог удела, јер оне имају за основу сâму функцију за коју је жена саздана и коју никаква социална реформа не може променити: материнство“.

Али, с друге стране, изгледају оправданије њене тврдње као ова: да „жена, равнодушна спрам непознатих бића, страсно воли, као да су живи, свој намештај, своје слике, своје ситне личне домаће украсе, тако да је Ломброзо могао констатовати случаје лудила код жена када би им ти предмети били ненадно отргнути“; или: „Рад код жене је несавршен, јер она не уме да га поправља, јер, како су све њене идеје надахнућа, она не уме да разликује њихову релативну вредност, важност или оригиналност. Код ње нема логичне везе у излагању, јер је интуиција млаз који избија на махове, час слаб, час јак, без друге везе до узастопности, али није техника духа. Њен израз је често збуњен, јер објаснити се јасно захтева рационално уређивање. Излагање посредних идеја које су одвеле до те и те дедукције, сам поступак дедукције, непознати су највећем броју жена.“

Ове идеје представљају добар рад интелектуалне интроспекције, али су, вероватно, генерализације и сувише смеле.

ДЕСЕТ ЗАПОВЕСТИ ЗА УЧИТЕЉА

Француска „Педагошка смотра“ (Revue pédagogique) доноси ових десет заповести за учитеља:

1. *Привуци деше у школу.* — Ђак треба да долази у разред са задовољством, да се осећа у њему угодно и ведро. Школа треба да буде привлачна.

А ако ђак не долази школи, школа треба да иде ђаку. Ако прилике јаче од њихове воље држе децу удаљену од школе, учитељ треба да се довија да им да начина да се образују.

2. *Пази на њихово здравље.* — Свакога дана вршити преглед чистоте, поправљајући што је за поправку на умиваонику.

Пресецати часове вежбањима за дисање: не допуштати никакво рђаво држање тела; умножавати физичка вежбања и игре; враћати се често на лекције из хигиене и уверавати се да оне нису остале мртво слово.

3. *Пре свега, научи га да чита.* — Умножавати часове читања. Без читања, нема наставе. Док дете не чита лако, не учи ништа с вољом. А, ако не чита често, неће никад читати лако. Нема плодног рада ако се радост не помеша с напором. А нема радости за ђака док сриче.

4. *Остави му максимум спонтаности.* — Махнути се ауторитативне дисциплине која паралише воље. Дати деци удела у управљању школом. Навићи их да сама раде.

Навићи их да сама мисле. Избегавати мислити место њих. Што се тиче матерњег језика, на пример, ограничити колективно приправљање задатака на опште упућивање у главне теме. Поштовати личне погледе и срећно нађене изразе.

5. *Тражи максимум простоте.* — Избацити преутрпане уџбенике. Не употребљавати никакав уџбеник у приправном разреду. У првом разреду биће често довољан онај који су писци и издавачи били наменили приправном разреду; у другом разреду, онај који су они били наменили првом разреду; и тако даље.

6. *Скрати свој програм.* — Избацити из граматичке наставе све облике, правила, изузетке, дефиниције који не одговарају више ничем у нашем језику.

Изабрати, у историји, према дечјем узрасту, десет, двадесет или тридесет факата „који чине датум“ и чији датум треба знати. Затим, на тој потки, изаткати живе приче које се урезају у памћење утичући на уобразиљу.

Ограничити, исто тако, у географији, номенклатуру, али илустровати лекције конкретним детаљима.

7. *Отвори очи својих ученика да виде природу.* — Организовати лекције за време шетњи. Узимати око себе предмете и бића који служе као теме за очигледу наставу. Обогатити школске музеје.

8. *Прилагоди своју наставу средини.* — На селу, обрађивати с ученицима школску башту; задржавати се нарочито на свима знанственим појмовима који се могу применити на агрикултуру. У граду, на онима који служе за индустрију или трговину. Умножити, варирајући их према средини, вежбања из рачуна (писмен рачун и усмен рачун), из цртања, геометрије и ручног рада.

9. *Стави сву своју душу у своју наставу морала.* — За морал, не треба никаквих „лекција“ ни „резимеа“. Нека то буду само кратке приче узете из догађаја из живота, концизне и јаке максиме. Морал коме ће се деца учити, јасан и рационалан, морал правде и солидарности, заслужује да му се стави у службу сва емоција, сав ентузијазам за који је човек способан.

10. *Практикуј сâм шај морал.* — Организовати, за ђаке, некадање ђаке, све младиће из општине, друштва за васпитање и солидарност која допуњују и продужују акцију школе.

Дати пример љубави спрам рада и поштовања спрам закона. Те две врлине, које су увек потребне, потребне су више но икад у периодама које долазе иза великих поремећаја.

Учитељ није само настављач деце; он је васпитач народа. Он треба да буде свестан одговорности коју му даје његова висока мисија.

О ПЕДАГОШКОЈ ВРЕДНОСТИ ВИЛИНСКИХ ПРИЧА

Гђа Марија Монтесори, славни талијански педагог, за чији васпитни систем тврде њени енглески обожаваоци да је „најлепше откриће које је учињено у тој области од открића Песталоциевих, Фребелових и Русо-ових“, држала је недавно у Лондону, у „Друштву за студију детета“ (Child Study Society), конференцију о педагошкој вредности вилинских прича, доказујући њихов рђав утицај на децу.

Гђа Монтесори отворила је своју конференцију поставивши као принцип да су основни психички закони истоветни у свима људским расама, и да, ако се констатују разлике између деце разних народа, оне проистичу из разлике „духовне хране“. Тако се деца германских и англосаксонских народа сналазе друкче спрам вилинских прича но деца латинских народа; прва им приписују мистичну и, у извесном степену, религиозну вредност, док су за другу ове приче само забава и разонода. Та разлика долази, према Гђи Монтесори, отуда што „код латинских народа, мајке не причају вилинске приче деци; она их слушају само из уста дојкиња и служавки са села; уз то, и нарочито, настава прича је забрањена у школи“.

Енглези би требали — закључује Гђа Монтесори — да, у овој ствари, усвоје држање латинских народа; слушање и читање вилинских прича није површна забава, нити пролази не оставивши психичких трагова; на против, оне проничу дубоко у дух, и то баш онда „кад је дете

започело огромни посао организације самог себе и дисциплине самог себе, онда кад његове критичке способности нису још формиране“, и кад оно још не може да разликује стварно и замишљено, нити могуће и немогуће. Загњурујући га у ванприродни свет, продужује се без потребе та периода забуне, и оно се нагони да живи тако рећи двогубим животом. Уз то, приче и легенде развијају осећање ужаса спрам стварности, и наклоност да се у оцену тока догађаја уводи један мистични и чудотворни елеменат који се показује као лаж кад додир са стварношћу преотме маха. Разочарење које дете тада осети, може дубоко да га рани. Укратко, из конференције Гђе Монтесори излази да она тежи да стави интелектуалну активност коју производе вилинске приче и све приче ове врсте у област психопатологије, и да се боји да та активност не обележи дечака, и чак доцније човека, извесним психичким недостатком.

Ова конференција је, као што је разумљиво, произвела код слушалаца, међу којима је било неколико стотина енглеских учитеља, прилично узбуђење, које се затим пренело на широку публику, тако да су чак и важни листови као „Times“ и „Observer“ сматрали за потребно да отворе своје ступце полемици. Општи је утисак који човек добија читајући те чланке да Гђа Монтесори није убедила Англо-Саксонце у своју тезу.

ЕНТУЗИАЗАМ У ШКОЛИ

Говори се покаткад о „култури ентузиазма“ у школи и препоручује се да се деца науче да буду весела и одушевљена, као да то није својствено дечјем карактеру.

Дете је — каже се у једном чланку у „Школи и Животу“ (L'Ecole et la Vie) — од природе весело: тужна деца су ретка и анормална. Међутим, погледајмо дете у разреду. Лице му је изгубило обичну безбрижност и осмејак. У већини разреда, тридесетак деце, с више или мање досаде, слушају наставника који говори, говори још, говори непрестано... или пишу на свескама бескрајне граматичке задатке. Ђаци ћуте, као да су успавани, готово мртви. Али чим наставник изиђе за неколико тренутака, настане вика и граја. Зар тако ми „култивисемо“, код наше деце, природни ентузијазам и веселост?

Ко је за то крив? Ни деца, ни наставници, већ садањи педагошки поступци.

И, пре свега, да би се деца „ентузијазмирала“ и оживела, треба, — као што је већ толико пута речено, — треба *увести живост у школу*. Али што не изгледа сасвим јасно, то је *начин* на који то треба урадити. Узмимо за пример наставу наука и наставу матерњег језика, које увек треба да иду заједно. Под изговором да се уводи живот у школу, настава наука постала је, од књишке каква је била пре, експеримен-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

тална, и то је напредак, кад се помисли како су учене науке некад, и како се уче покатакд још и данас. Али експеримент није живот: експеримент је само варка.

Један одличан природњак, Л. Пизон, рекао је:

„Нема наставника који није уверен да настава физичких и природних наука, ако неће да остане јалова и ако жели да сачува сву своју васпитну вредност, треба да има као основне базе *опсервацију* и *експериментацију*.“

То је, међутим, истина само једним делом: опсервација треба да буде основна база, не експериментација. Експеримент је нешто извештачено, што човек ствара поводом лекције, док лекција треба да се ствара поводом учињене опсервације, поводом појаве коју имамо пред очима. Живот се не уводи у школу експериментишући, но опсервирајући. Што се тиче саме опсервације, тако је исто извештачено донети какав предмет у разред ради опсервирања, уместо да се он опсервира на лицу места. Ми затварамо ђаке између четири зида и кажемо им: „Посматрајте живот! Посматрајте свет који вас опкољава, жито које расте, воће које зри; и ради тога затворите се у себе“. На против треба широм отворити наше „кавезе“, одлетети у поља, и ту гледати и размишљати. И кад се, увече, будемо враћали кући, или кад будемо остали у разреду по кишним данима, ми ћемо класирати опсервације прибележене на парчету хартије за време шетње; испричаћемо наше дане, наше игре, наше разне радње, и то ће бити задаци из матерњег језика, јер на та вежбања можемо накалемити многа друга: речник, граматику, итд.

Али шта је било с ентузиазмом? С ентузиазмом? Тако ћемо га створити, или боље, тако му нећемо дати да ишчезне: опсервацијом и разумевањем ствари, дивљењем које ће изазвати у тим младим душама призор каквог лепог пролетњег дана, каквог цвета који се отвара, плода који се рађа, пуноглавца који се мало по мало преображава у школском басену, гусенице која ће дати дивног лептира, и интересом који ће се пробудити тада код деце за све што их опкољава. Тада ћемо моћи да будемо упола задовољни говорећи себи, не: „Ја сам створио ентузиазам у душама ове деце“, но: „Како сам добро урадио што нисам угушио у њима њихов одушевљени пламен, и што сам га окружио старањем, што сам га неговао као какву нежну биљку!“

КИНЕМАТОГРАФ У НАСТАВИ

Извод из извештаја једног француског школског инспектора, публикованог у „Педагошкој смотри“ (*Revue pédagogique*):

Кинематограф не замењује и не треба ни под каквим изговором да замени директно проматрање ствари, студију и опсервацију стварности.

Кад би имао ту претензију, требало би му немилосрдно забранити приступ у школе.

Али он показује, живе, далеке предмете, ствари и појаве које ученици и наставници немају и не могу имати пред очима.

Он даје настави привлачност, јасност, интерес и моћ продирања које и не слуте они који се нису њиме доста дуго служили.

Да би се човек у то уверио, довољно би било да види једанпут један млади аудиториум у школском кинематографу, да чује узвике изненађења или чак дивљења, и да чита задатке у којима су сиромаштво и скупоћа уступили место обиљу, јасности, прецизности, животу у опису.

Кинематограф се никад не замаара: он развија пејзаже, приказује појаву, зауставља се кад то човек хоће, продужује, опет почиње, увек јасан и прецизан, колико се год пута зажели.

Нема сумње да кинематограф има и незгодних страна. Ако је ути-сак жив, он је брз и пролазан. Он не би остао у памети кад се, специалним педагошким поступцима, не би успело да се учзрсти.

Лекција уз припомоћ филма има своју специалну технику. Лекција треба да буде подешена спрам филма. Наставник најпре проучи филм и развије само за себе на платну. Кад га добро упозна, он спрема објашњења која ће давати пре, за време или после пројектирања слика. Он одреди тачно места на којима ће зауставити развијање да учини слику непомичном и да привуче пажњу свога аудиториума на занимљиве појединости. Ако треба, он после тога покаже још једанпут цео филм. На послетку пропитује, и најчешће задаје писан задатак о тако пређеној лекцији.

О ВАСПИТНОЈ УЛОЗИ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Белгијско Министарство Наука и Уметности издало је, под горњим насловом, једну брошуру која представља важну новину: католичка Белгија завела је у своје основне школе лаичку наставу морала.

Члан 21 белгијског школског закона гласи: „Учитель се бави с подједнаком бригом наставом и васпитањем деце поверене његову старању. Он не занемарује ниједну прилику да усади у своје ученике прописе морала, да им улије осећање дужности, љубав спрам отаџбине, поштовање националних установа, оданост уставним слободама. Он се уздржава у својој настави сваког напада на личности или верска убеђења породица чија су му деца поверена.“

Да би применио тај члан, белгијски Министар Наука и Уметности саставио је у овој књизи један врло интересантан програм моралних лекција. Сваке недеље биће посвећено пола сата тој настави. Али, уз то, тема моралне лекције служиће као центар интереса за друге лекције преко недеље: обрасце за писање, текстове за читање, вежбања у речнику и правопису, и, ако је могуће, лекције из историје и наука тежиће

У овом центру. На тај начин, васпитање ће заузети у духу учитеља и ученика тако исто важну улогу као и настава.

Планови лекција спремљених од белгијског Министарства сви су врло прости. Сваки од њих носи као наслов једно позитивно правило: „будимо чисти, будимо обазриви, имајмо реда, поштујмо живот свуда, и т. д.“ Та правила су сва практична; никаква теорија их не повезује; то су савети здравог разума, заједнички свима доктринама. Али како белгијска школа није увек лаичка, Министар допушта учитељима вероисповедних школа да додаду лекцијама чији је он план дао вероисповедна разматрања. Међутим, ипак остаје тачно да је сам програм независтан од тих разматрања.

Крај брошуре показује, на двама примерима, како ће учитељ моћи да од сваке моралне лекције створи центар интереса за све остале.

Цитирајмо, најзад, у целини пропратну белешку уз разговор који носи наслов: „Волимо нашу земљу“, и ставимо је на срце и нашим учитељима:

„Тај разговор биће последњи. Он ће се водити кад часови из историје и географије буду допустили деци да већ стекну неколико битних појмова о Белгији. Он ће закључити серију разговора о уставним слободама. Отуда, он треба да буде замишљен као синтеза — у погледу осећања — ранијих развијања. Он ће моћи постати једна свечаност и прибећи емотивним средствима, на пример: заједничко певање народне химне и локалних арија, посета ратним споменицима, украшавање школе народним заставама, читање имена ратних жртава, док сва деца одговарају заједно: „Умро за отаџбину“, и т. д.

с. п.

БЕЛЕШКЕ

Једна лепа иницијатива. — Сарајевска „Просвета“, која с толико активности и разборитости ради на великом делу народног просвећивања, узела је на себе иницијативу за следећу представку која би се упутила Председнику Скупштине, Председнику Владе и Министру Војном:

„Према одлуци годишње скупштине друштва „Просвете“ од 3 јула 1921, част је Главном Одбору „Просвете“, и другим потписаним просветним организацијама које се придружују следећем кораку, обратити Вам пажњу на то да би било од велике користи да Народна Скупштина узакони да међу редовне задатке војне службе спада научити читати и писати.

„Потписане организације добиле су својим радом искуство да се огромни постотак неписмених у нашој држави не може довољно брзо сузбити самом приватном иницијативом, и да је ту најбоље, најбрже и најлакше средство: војска. Само у војсци не долази у обзир оно што

WWW.UNIJ.B.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је увек било главна и готово несавладива сметња приватне иницијативе, а то је немарност оних који су неписмени.

„У часовима одмора, после обичних војничких вежбања, могли би се у војним становима држати течајеви за неписмене, евентуално са извесним додатком општег просвећивања. Као учитељске снаге употребили би се нарочито војно-цивилни чиновници, подређени војној команди. Г. Министру Војном требало би за то одобрити нарочите кредите.

„На тај начин не само да би се релативно брзо сузбила неписменост, и тиме постигла основа за даљи просветни рад у нашем народу, него би и сама војска тиме постала у још већој мери једном установом за утврђивање народне свести и народног јединства: књижевни језик приближио би средишним деловима народа оне периферне делове који из говора знају само некњижевне дијалекте, а згодна настава још би јаче везивала све делове народа уједно.

„Неке угледне државе служе се војском за народно-просветилачке циљеве у великој мери, да наведемо само Енглеску с њеним доминијама и Чехословачку. И код нас је војна управа сама својом иницијативом већ прошле године наредила да се по војним јединицама отпочне у зимским течајевима са обуком неписмених војника, при чему је за учитеље одређен хонорар према успеху (В. н. пр. Наредбу Инспектора Пешадије ИПБр. 834 од 8 августа 1920). Потписани мисле да је ова припремна мера за сваку похвалу, али да није довољна, и наглашују да би сваки војник морао за време војне службе научити да чита и да пише као што мора да учи чисто војничке вежбе.

„Потписане просветне организације, а сигурно и друге, врло ће радо стајати на услузи војним властима у свему што би се од њих затражило за тај посао.

„Стога оне остају у нади да ћете се око тога заузети да се што пре изнесе пред Скупштину законски предлог у горе споменутом смислу, тим више што се и онако спрема пројекат новог закона о устројству војске.“

Васпишна улога кинематографа. — Ми смо на овом месту више пута писали о добром дејству које би кинематограф могао да има на васпитање омладине кад би био искоришћен у том правцу, и о разорном утицају који он, такав какав је данас, врши на младе духове. Наш сарадник, познати књижевник Г. Марко Цар, у чланку „Нови васпитач“ који је изашао у београдском листу „Политици“ од 11 децембра ове године, расправља о рђавим странама кинематографа као васпитача; из тога врло занимљивога чланка, ми вадино следеће одломке:

Поступним усавршавањем својих дидактичких квалитета, кинематограф је, између осталог, постао нека врста университета за неписмене људе и недораслу децу — нарочито за ову последњу. Наша модерна настава, којој је главна брига да децу штеди од сувишног напрезања, изгубила је добар део своје негдашње васпитне моћи; но, и кад би та моћ већа била, она би морала да устукне пред немоћ поучком кинематографа.

И, у истини, какву вредност за образовање будућих грађана може да има, рецимо, извесна басна Езопова или Доситејева, која би хтела да детету покаже како је сиромаштво пожељније од богатства, скромност лепша од безочности, и како исправни људи, у борби за живот, пролазе најбоље? Какву вредност може да има то апстрактно „нараво-

ученије,“ код толиких живих примера у обрнутом смислу што их деца сваког дана могу да запазе у филмској пројекцији?

Данашња деца могу да науче, између седме и четрнаесте године, захваљујући тој пријатној играчки, ваздан лепих ствари за које смо ми, старији, дознали тек у нашој двадесетој години, или чак доцније. Деца могу тим путем да дознаду како удате жене имају често по једног „пријатеља“, а много пута и по више њих једновремено; она могу да констатују како тог „пријатеља“ могу понекад да имају и госпођице, па да опет зато нађу мужа; деца могу даље да науче како се пишу анонимна писма, како се фалсификују менице, како се разбијају касе и обијају катанци, и, што је још лепше, како у животу човек треба да намигује свом пријатељу на лево док руку стеже свом пријатељу на десно.

Рећи ће се: Којешта! деца могу све то да науче из романа, па чак и из дневних листова. Јест; али, пре свега, деца не воле да читају, и после, друго је нешто кад се ствари приказују у живој слици, а друго кад се о тим стварима обазриво пише. Ми смо старији често до сазнања долазили преко књига, и стога је то сазнање било, више мање, једно сазнање књишко, до неке мере ублажено или преображено уметношћу. Данашња деца, у десетој години, немају већ шта да науче; она су све видела, све упамтила, а нарочито разне призоре људског посртања, људске прљавштине и људске злобе.

Моралистичка је критика изашла из моде, и стога нећемо овде да говоримо о моралној страни проблема; али упитајмо се за час: какав ће изгледати живчани и умни склоп и етички свет једне генерације људи која се на тако свиреп начин васпитава?

Ми смо, може бити, са нашим касно стеченим искуством страдали од претераног оптимизма и сентименталности, па смо често пута били жртва наших хитрих суседа и, нарочито, наших сусетки. Ова наша деца, васпитана у школи реализма, биће вероватно јача, борбенија и позитивнија од нас. Они ће, као људи, знати можда боље од нас и да живе и да уживају, и ми им у том погледу завидимо. Али се једне ствари бојимо: бојимо се да ти људи, немајући више никавих илузија, не изгубе у опште веру у живот. Хотећи да сувише изблиза објуме реалност, они ће убрзо да се засите свега, јер кад буду сасвим поцепали тајанствени вео којим су ствари обавите, те ствари ће изгубити за њих сваку драж и сваку поезију.

Смањење часова у француским гимназијама. — Према једном скорашњем распису Министра Просвете, смањен је број часова у свима разредима француских гимназија, сем прва два. У томе распису се каже:

„Изгледало је да није могуће чекати да се дискутује и утврди план за општу реорганизацију средњешколске наставе, па да се тек онда у распореду часова појединих разреда унесу смањења часова која траже породице и која, у осталом, одговарају правој потреби.

„Закон о физичком васпитању који је Парламент недавно изгласао наметнуће, доиста, школама, кад се буде потпуно применио, обавезу да се ограничи у лицејима и колежима време које је досад било посвећено интелектуалном раду, да би се направило место, у одговарајућој мери, физичким вежбањима.

„Отуда, не утичући на одлуке које ће доцније бити донете, Општа Инспекција најпре, а затим Врховни Савет Јавне Наставе, у свом послед-

њем заседању, проучили су смањење броја часова које може бити изведено од јесенас, с потребним променама програма, у распореду часова првога и другога циклуса.“

Универзитетско насеље. — Познати француски богаташ и добротвор Емил Деч (Deutsch) поконио је париском Универзитету суму од 10 милиона франака за подизање једног универзитетског насеља у коме би студенти и студенткиње нашли уточишта. Француски лист „Будућност“ (L'Avenir) доноси план будућег насеља:

Универзитетско насеље биће подигнуто на терену порушених париских утврђења, између Орлеанске капије и капије за Жантији. Оно ће обухватати простор од 17 до 19 хектара и садржаће зграде и један величанствен парк за шетњу, игре и спортове. Парк, чији је план израдио један од познатих стручњака уметника, биће подељен на два дела: један за студенте, други за студенткиње. У свакоме ће бити вртови за шетњу, разговор, читање, и терени за игре и спортове. У парку за студенткиње налазиће се рудина за игре лоптом и балоном, стаза за пешачке утакмице, терен за тенис и отворена гимнастичка вежбаоница. У парку за студенте, испред централнога павиљона, пружаће се једна велика рудина, на којој ће бити удешена два игралишта за rugby и football. На крају те рудине, оивичене зеленилом, биће подигнут басен за пливање, дуг 50 метара. По парку ће бити расејани и терени за тенис и base-ball, стаза за пешачке утакмице и гимнастичка вежбаоница. Око целога парка налазиће се ботанички врт, засађен ретким биљкама и цвећем.

Грађанска обука. — У вароши Бирмингаму, у држави Алабами, у америчким Здруженим Државама, ученици свечано полажу овакву заклетву: „Ја сам грађанин Бирмингама, Алабаме и Здружених Држава. — Ја ћу помагати да мој град постане место чисто, здраво и лепо за живљење. — Ја ћу помагати да побољшам стање у својој земљи, покоравајући се законима и тражећи од других да им се покоравају. — Ја ћу бити добар Американац и волећу увек своју земљу и заставу своје земље. — Ја ћу се трудити да учим, да бих створио себи честит живот, да бих могао бити сâм срећан и да бих могао помагати друге. — Ја ћу се трудити увек да будем поштен у игри и савестан у раду. — Ја ћу се трудити да будем добар за свако живо биће: сиромаха, слабога, старца, и нарочито за неме животиње. — Ја обећавам да служим тако своје граду, својој држави и својој отаџбини.“

Ученици не знају актуалност. — Амерички „Журнал за васпитање“ (Journal of Education), у свом броју од 15 септембра о. г., констатује, према једној анкети која је вршена над 17.500 ученика виших основних и средњих школа, да велики број љака имају о актуалности, о људима и стварима који интересују национални живот Здружених Држава, најнетачније и најчудније појмове.

Између других питања, тражено је од њих да одговоре шта представљају за њих Самуел Гомперс, председник Федерације Рада, Лојд Џорџ и Sinn Fein.

Самуел Гомперс је, за многе ученике, било директор поморских конструкција, било песник, било представник рада на Конгресу, било директор свију светских заједница, или чак француски, енглески или јапански посланик.

Лојд Џорџ је, за извесне ученике, ирландски краљ, или енглески краљ, или амбасадор Здружених Држава, или енглески дипломата.

Sinn Fein представља за многе ђачка друштва, гомилу тајанствених људи, једну руску партију која ради на томе да се докопа власти, итд.

Амерички лист изводи из ових чињеница закључак да је у интересу демократије да се млади људи и младе девојке који су, својим васпитањем, позвани да играју улогу у народу, отргну од незнања које их спречава да разумеју садашње догађаје.

Шта кошта настава. — Г. Клекстон, директор америчког Федералног Бироа за Васпитање, изнео је у листу „School Life“ интересантна поређења између издатака за наставу у Америци и извесних луксузних трошкова својих савременика.

1918 године, Здружене Државе су потрошиле за наставу на свима ступњима 919,729.258 долара, од којих је на плате ишло 492,745.240 долара. Г. Клекстон доводи ове цифре у везу с оним што је потрошено 1920: за парфимерију, 750,000.000 долара; за крзна, 300,000.000 долара; за дуван, 2,000,000.000 долара; за „гумене“ бонбоне, 50,000.000 долара; за сладолед, 250,000.000 долара, итд. Довољно би било да се пуше две цигаре или две цигарете на место три, па да се могу увећати наставничке плате са 120 на 100. Луксуз око трпеза, за који је он уписао издатак од пет милијарди долара, коштао је, за једну једиту годину, више но плате учитеља за 18 првих година овога века.

Ове цифре, нада се Г. Клекстон, учиниће да они који налазе да су садашњи издатци на васпитање претерани, почну здравије судити о стварима.

Интелектуални ниво. — Према америчком листу „The American Child“, употреба test-ова (начина за мерење интелигенције), која је врло у моди у Америци, где су 1,700.000 мобилисаних људи били испитани према методи Бине-Симон, допушта да се становништво, без анормалних, подели у пет категорија: 10% с врло ниском интелигенцијом; 15% с ниском интелигенцијом; 20% са слабом средњом интелигенцијом; 25% са средњом интелигенцијом; 16.5% с јаком средњом интелигенцијом; 9% с високом интелигенцијом; 4.5% с врло високом интелигенцијом. Није потребно рећи да су ове цифре од многих, и врло живо, оспораване.

За модерну културу. — У прошлој свесци „Просветног Гласника“ ми смо говорили о новом пројекту француског Министра Просвете Берара о васпостављању класичне културе, и рекли смо како је тај пројект рђаво примљен. Сад је, под председништвом познатог научника Фердинанда Бриноа, старешине Факултета Књижевности у Паризу, установљен „Одбор за Отпор“, који је објавио следећи апел:

„Из свог кабинета, не запитавши Дирекцију Средњешколске Наставе, Г. Министар Просвете предложио је серију мера чије би дејство било да се одузму права која су, једва једном, пре двадесет година, била дата модерним студијама.

„Кад би се те мере примиле, матурантску сведоџбу не би више могли да добију ђаци који нису учили латински. Модерни, макар каква била њихова вредност, имали би само једну нижу диплому, која им не би давала права да ступе на Правни или Медицински Факултет. Нису

им смели затворити и Факултет Наука и научне школе. Ми смо тек на првој обнови.

„Али, већ сада, ми можемо видети куда реакција хоће да нас одведе. Француска која сама пориче вредност своје властите културе, своје књижевности, своје филозофије, свога генија, изјавиће пред лицем запрепашћеног света да све то није довољно за формацију француске омладине. Како се онда може тврдити да је та култура довољна странцима? То је хотимично банкротство, прокламовано у тренутку кад нам је највећа потреба да учврстимо наш морални утицај.

„С друге стране, како није предложена никаква мера да се добротинства тако организоване средње наставе резервишу једино за оне који су способни да је примају, како ће се она и даље давати деци чији родитељи могу да плате, и како они који је не буду добили неће моћи никојим путем наћи приступа за либералне кариере, то значи да ће демократија бити лишена својих права, преварена у својим надама, у корист класе привилегованих.

„Шта да се одговори, у тим околностима, апостолима револуције кад буду говорили о томе да треба силом заузети нову Бастиљу?

„Противу тога повратка у прошлост који би био за будућност огромна опасност, ми стварамо још сада Одбор за Отпор. Хоћете ли и ви да будете у том одбору?“

Амерички женски колежи. — Славна научница Гђа Кири, професор на Сорбони, правила је овог пролећа пут у Америку, и маја месеца, у Белој Кући, председник Хардинг предао јој је свечано један грам радиума. Гђа Кири походила је том приликом више женских колежа, и сад објављује своје утиске у француском часопису „Ја знам све“ (Je sais tout).

Колежи су, каже Гђа Кири, изврсни у здравственом погледу. Сваки од њих се састоји из више грађевина распоређених по великом простору усред ливада и дрвећа; Смит колеж је на обали једне лепе реке. Локали су удобни и хигиенски, беспрекорно чисти, с купатилима и душевима и свуда спроведеном хладном и топлим водом. Ученице имају пријатне собе, а заједнички локали су резервисани за ученичке скупове. У сваком колежу постоји врло потпуна организација игара и спортова; као спортови, практикују се тенис, фудбал, веслање, пливање, гимнастика, јахање. Здравствено стање ученица надгледају и контролишу заводски лекари.

На сваком колежу студије трају четири године, затим се полажу испити. Извесне ученице продужује и даље рад, да би добиле титулу доктора, чији је ниво, тврди Гђа Кири, нижи но на француским универзитетима. Колежи имају лабораторије, али њихова инсталација није сасвим модерна.

„Мени је нарочито пала у очи, каже Г-ђа Кири, животна радост која се види на овим девојкама, и која избија сваком згодном приликом. Ако је приликом званичних церемонија организованих мени у част владао готово војнички ред, младићска и весела спонтаност показивала се у песмама-добродошлицама које су састављале и певале ученице, у изгледу њихових насмејаних и зажарених лица, у њиховој бесомучној трци кроз ливаде да би ме поздравиле при доласку.“

Немачки конгрес за моралну педагогију. — Први немачки конгрес за моралну педагогију, који је држан у Лајпцигу у пролеће ове године, донео је следеће одлуке:

„Први немачки конгрес за моралну педагогију, на коме је било окупљено 850 учасника, тражи од немачких влада да установе одмах моралну наставу сходно уставу. Без икакве зависности од цркве, сви ученици треба да се образују према принципима једне научне етике развијањем навика, културом индивидуалне и социалне воље, и моралним размишљањем, и да се спремају да постану моралне личности. Доведена у везу у нижим разредима са школским догађајима и другим предметима из програма, морална настава састојаће се на вишим ступњима у формалним лекцијама које ће имати да удубе и да координишу ранија знања. С друге стране, научно и објективно излагање религиозне историје упознаће децу с религиозним традицијама, које чине саставни део цивилизације. Конгрес види у лаичкој и неутралној школи једину школску форму која је у стању да помогне интелектуалном и социалном јединству немачког народа.“

Француске школе у Бугарској. — У Бугарској, француске школе налазе се у свима великим центрима: има их 2 у Софији (браће Светог Успења и сестара Светог Јосифа), 2 у Пловдиву (колеж Св. Августин и школа сестара Св. Јосифа), 2 у Варни (колеж Св. Михаила, школа Св. Андрије), 1 у Бургасу (сестара Св. Јосифа), 1 у Јамболу (посвећеница Св. Успењу), 2 у Рушчуку (сионских сестара). Свуда настава, која се даје једино на француском, одговара средњешколској настави; разреди су пуни, и све школе мисле на увећања. У ових 10 школа има укупно 3000 ученика.

Споменимо узгред да су једине две француске школе које су пре рата постојале у нашој земљи — школе калуђера мариста у Битољу и Скопљу — данас затворене.

Ручни рад у Швајцарској. — Велико Веће фрибуршког кантона донело је у свом последњем заседању следећу одлуку:

„Да би се реаговало противу све веће немилости у коју пада ручни рад, чак и код оних који га врше, и да би се он одржао на достојној цени и части; да би се, с друге стране, водило рачуна о садањој економској и социалној несигурности и да би се наоружали за животну борбу кандидати за либералне кариере, Велико Веће позива Државни Савет да проучи увођење практичних лекција за све ученике гимназије (литерарног и научног одсека), тако да сваки ђак, по свршетку школе, буде способан да по потреби врши неки ручни рад, који му је највише у вољи.“

Настава у Америци. — Ако је веровати билтену америчког „Друштва за национално васпитање“ (National Education Association), јавна настава у Здруженим Државама не стоји нимало сјајно. Највећим делом, за то су криви амерички учитељи, који су сасвим недорасли за свој посао.“ Више од половине америчких учитеља, каже се у поменутом билтену, немају никакве духовне зрелости; они не умеју да предају; њихово опште васпитање не одговара њиховим функцијама; њихов професионални пртљак је невероватно лак.“

Билтен цитира следећа факта:

100.000 америчких учитеља имају између 17 и 19 година;

150.000 њих немају 21 годину;

300.000 немају 25 година;

150.000 остају учитељи највише две године;

100.000 радили су само две године после основне школе.

Од двадесет милиона ученика америчких основних школа, један милион обучавају учитељи који сами нису свршили никакву другу школу сем основне, а десет милиона учитељи за које се не може рећи да су способни за свој посао.

У осталом, плате америчких учитеља, кад се упореде са ценама тамошњег живота, и нарочито с наградама других категорија чиновника или ручних радника у земљи, страховито су скромне.

Један млад учитељ у држави Тенесе добија годишње 257 до 370 долара. Кад се та сума распореди на дане, види се да то чини 71 цент (марјаш) дневно, док се у истој држави посвећује 75 цента дневно једино на исхрану робијаша.

1915 године, амерички учитељи су добијали, у средњу руку, 75 од 100 од дневне награде једног дрводељског радника; али се та сразмера све више квари на штету учитеља, и 1919 они су добијали само 56 од 100 од зараде дрводељског радника.

Амерички учитељ прве класе прима, с једно на друго, 800 долара годишње, док, међутим, четрнаесто-годишњи разносач депеша зарађује за годину дана 900 долара, а стенографкиње по канцеларијама имају плату од 1.400 долара годишње.

Странци медицинари у Француској. — Према једној статистици објављеној у париском *Медицинском животношћу* (*Vie médicale*), број странаца студената медицине и фармације износио је у току прошле школске године 1.897. Од 1.555 странаца медицинара, било је 1.376 мушких и 179 женских. 1236 њих су пореклом из Европе, 56 из Азије, 103 из Африке, 169 из Америке и 1 из Океаније.

Што је за нас нарочито занимљиво, то је да, од странаца, највише има Срба: једна трећина од целокупног броја страних студената (503: 424 мушких и 71 женска); затим долазе Румуни (151) и Грци (131). Руса, који су пре рата били тако многобројни, има сада до стотину, Пољака 32.

Није потребно рећи да стране студенте привлачи највише Париз (875 студената, 785 мушких и 90 женских). Затим долазе Лион (са 216 студената), Монпелје (са 130), Бордо (104), Стразбург (103), Нанси (65), Тулуза (19), Алже (17) и Лил (3).

ЧИТУЉА

Д-р Тихомир Остојић. — Тражећи лека својој болести, умро је 18 октобра у једном бечком санаторију, а сахрањен је 3 новембра на Новом гробљу у Београду, један од највећих родољуба на делу међу војвођанским Србима, озбиљни просветни и научни радник наш, Д-р Тихомир Остојић. Завршио је ток живота свога као професор универзитета и декан филозофског факултета у Скопљу. — Рођен у Семиклушу, у Банату, 5 јула 1865, свршио је у месту рођења основну школу, гимназију у Новом Саду, и слушао затим славистику и немачки језик у Будимпештанском и Бечком Универзитету. Већ у гимназији почео се бавити књижевним радом, и као ђак универзитета штампао је своје прве радове из књижевне историје, а огледао се у критици. Као наставник и професор Српске Велике Гимназије у Новом Саду од 1889 до 1910, написао је знатан број чланака, расправа, студија, оцена и приказа из књижевности, уметности, педагогије и друштвеног живота, по различним нашим листовима. Био је један од првих културних радника у Војводини, као професор гимназије у Новом Саду, а нарочито

као члан књижевног Одељења Матице Српске (од год. 1898). Реформе у Матици Српској, започете 1899 и довршене 1900 год., у главном су његово дело, и кад је 1911 год. изабран за секретара тога нашег најстаријег културног завода, главна брига му је била да издања Матице Српске подигне на савремену висину. *Књиге за народ*, које Матица издаје од 1885 год., у свези са радом на друштвеном просвећивању, биле су главни предмет његове пажње и љубави. Међу овима је уредио и шест Календара Матице Српске, и због последњег (за 1914 год.), окићена сликама и чланцима из Балканског Рата, морао је од септембра 1914 до маја 1917 издржати све незгоде интернације, најпре у Баји, а потом у Стоном Београду. Год. 1916 почео је озбиљно побољевати, да се никад више не опорави, али за све време интернације, борећи се с тешком оскудицом, он је неуморно радио: сабирао грађу за Hrvatski Biografski Rječnik Jugoslovenske Akademije и пречишћавао грађу за своје студије о Бранку Радичевићу (*Studije o Branku Radičeviću*, Hronologija pjesama Branka Radičevića, *Rad Jugosl. Akad.* knj. 218). Кад је у Скопљу отворен филозофски факултет, био је изабран за редовног професора и првог декана тога факултета, и за прву годину свога рада не само да је најсавесније испунио све дужности свога новог и тешкога положаја, него је основао и Научно Друштво у Скопљу, и био његов први председник. До последњег даха остао је веран позиву који је осећао у себи, да послужи народној просвети и науци. Множина чланака његових, актуалне вредности, који ће дати добру књигу кад се среде и издаду, даће уједно најбољу сведоџбу и доказ колико је вредни Остојић желео добра своје народу, школи и просвети његовој, и колико му је, у опште, културни наш проблем лебдео пред очима. Шест свезака *Покреша*, који је сам уређивао (Нови Сад), садрже само оваква актуална питања.

Са таким настројењем бавио се у књижевности највише око Доситеја Обрадовића. Још год. 1894 штампао је у Књигама за Народ Матице Српске Доситијево Басне, а како је ваљда већ од 1895 истраживао по архиву и библиотеци Манастира Хопова, штампао је у Књигама Матице Српске своју опширну студију *Доситеј Обрадовић у Хопову* (Нови Сад 1907), и, на истим подацима сређену, у Јагићеву *Архиву* (св. XXX, 1908 год.) *Dositheus Obradović's Klosterjahre*. О стогодишњој прослави Доситеја Обрадовића, 1911 год., штампао је у *Српском Књижевном Гласнику* („Споменица“) један и у *Бранкову Колу* три чланка о Доситеју, говорио у свечаној седници Књижевног Одељења Матице Српске о Доситеју (*Летопис М. С.*, књ. 285, год. 1912), написао за *Споменицу Доситеја Обрадовића* (Срп. Књиж. Задруга, 134) чланак *Значај Доситеја Обрадовића за Србе у Карловачкој Миштрополији*, и почео издавати „Одабрана дела за школу“, књ. 1. и 2., *Живош Доситеја Обрадовића* („из његових дела саставио“). Проучавајући нарочито XVIII век наше културне и књижевне историје, бавио се Захаријом Орфелином („Зборник и slavi V. Jagića“, Берлин 1908. *О аутору и узору Славено-сербског Магазина од 1768 год.*; Јагићев „Архив“ XXX, 3. Орфелин као филолог). Од књижевника XIX века бавио се Јованом Ст. Поповићем (*Летопис М. С.*, књ. 241), распрвио је, на основу писама и других извора, личне и књижевне односе између Змај-Јована Јовановића и Ђорђа Рајковића, у годинама 1856—1871 (*Летопис М. С.*, књ. 251 и 252), и дао је већ споменуте студије о Бранку Радичевићу. Школској књижевности привредио је издањем одломка из VIII певања Гундулићева *Османа* (Сун-

чаница, Нови Сад, 1893), помоћном књижицом *Српска Књижевност од Велике Сеобе до Доситеја Обрадовића* (Карловци, 1905) и споменутом збирком *Одабрана дела за школу* (3. књ. Богдана Поповића *О књижевности*; 4. књ., Мажуранићев еп, спремио и протумачио Д-р Драг. Прохаска; 5. књ., Народне Песме, I, Немањићи, штампано до 7 табака). Осим овога недовршеног издања народних песама спадају амо и његова узорна издања у Матичиним „Књигама за народ“: Косово, Краљевић Марко и Ускоци, у народним песмама. Критички разбор и метод у проучавању извора доказао је у довољној мери у студији о Доситеју Обрадовићу, у расправи *Оснивање Новосадске Гимназије* (Летопис М. С., књ. 265) и у *Прилозима за Историју Црне Горе* (подаци од Петра I и II; Споменик Срп. Краљ. Акад., LII). Био је дописни члан Српске Краљевске Академије и Југословенске Академије, и одликован је, као декан факултета у Скопљу, орденом св. Саве III степена. Заслужио је да му и српска школа у захвалном сећању очува верну успомену.

P. BRX.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послани Уредништву:

Хенрих Сјенкјевич, *У жуписноме приморју*, новела. Превео Лазар Р. Кнежевић. (Одабрана дела пољске књижевности, II.) — Београд, 1921. С. 87, цена 5 д.

Мирко Бајић, *Из наше градине*. — Београд, 1921. С. 142, цена 6 д.

Чика Јова српској деци. Дечје песме Јована Јовановића-Змаја. Треће издање, прерађено у две књиге. Књига прва. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1921. С. 108+III, цена 7 д.

Чика Јова српској деци. Дечје песме Јована Јовановића-Змаја. Треће издање, прерађено у две књиге. Књига друга. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1921. С. 109 + III, цена 7 д.

Ђенерал Петар Пешић, *Солунски фронт*, војно-политичка акција. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1921. С. 56, цена ?

Srpske narodne pesme. Uredjuje Dr. Laza Popović. *Trebnik. Junaci. Kosovo*. — Zagreb, izdanje knjižare Z. i V. Vasića, 1918, 1919. С. 115, 175, 86. Цена ?

Задовољства у животу, од Џона Лобока. Превео Драгомир М. Јанковић. Друго прегледано и допуњено издање по последњем енглеском (Модерна библиотека, 22). — Београд, издање књижаре С. Б. Цвијановића, 1921. С. 196, цена 12 д.

Растко Петровић, *Бурлеска Господина Перуна Бога Грома* (Библиотека Албатрос, свеска трећа). — Београд, издање Свесловенске Књижарнице, М. Ј. Стефановића и Друга, 1921. С. 174, цена 10 д.

Ivan Podržaj, *Slike z naše Rivijere* (Ponatis iz „Slov. Naroda“). — Ljubljana, Narodna knjigarna, 1921. С. 48, цена 3 д. (Ves dohodek je namenjen penzijskemu fondu jugoslovenskih novinarjev).

Бенжамен Констан, *Адолф*. С француског превео Михаило Ђорђевић, професор. — Панчево, издање књижаре „Напредак“, 1921. С. LIX (Предговор о писцу) + 153, цена 6.50 д.

Хрватска рапсодија (Хрватска рапсодија. — Смрт Фрање Кадавера. — Велики мештар свију хуља), написао Мирослав Крлежа. — Загреб, издање „Нове Европе“, 1921. С. VIII + 162, цена 10 д.

Dr. Vladimir Dvorniković, *Filozofija u današnjoj Čeho-Slovačkoj*, II dio. — Zagreb, u komisiji knjižare Z. i V. Vasića, 1921. С. 14, цена ?

Mala anatomija i fiziologija, priredio Dr. Dragutin Mašek Bosnodolski. II izdanje. (Sokolska knjižnica.) — Zagreb, nakladnik Vinko Manasić. 1921. С. 192, цена 10 д.

Treća čitanka za niže pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji. Priredio Dr. Sigismund Čajkovac. — Zagreb, nakladom kr. hrv.-slav. zemaljske vlade, 1921. С. 272, цена 22 круне.

Četvrta čitanka za niže pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji. Priredio Dr. Sigismund Čajkovac. — Zagreb, nakladom kr. hrv.-slav. zemaljske vlade, 1921. С. 336, цена 24 круне.

Друштво за народно просвјетивање у Босни и Херцеговини, *Програм рада и списак предавања*. — Сарајево, 1921. С. 42.

Здрава и болесна жена, популарна разлагања од Dr. С. Ј. Алкалаја, лекара за женске болести и порођаје у Београду. Са 40 слика. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1922. С. XVI+255, цена 20 дин.

Никола В. Гогољ, *Мртве душе*. С рускога превели Милован Ђ. Глишић и Станка Ђ. Глишићева. (Забавник Српске Књижевне Задруге, књига дванаеста). — Београд, 1921. С. 413, цена ?

Fran Erjavec, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flere; z risbami okrasil: Francé Podrekar. (Slovenski pesniki in pisatelji, V zvezek.) — V Ljubljani, izdala in založila Učiteljska Tiskarna v Ljubljani, 1921. С. LXI+486, цена (повезано) 28 динара.

Učiteljski tovariš, glasilo udruženja jugoslov. učiteljstva — povereništvo Ljubljana. — Излази сваког четвртка у Љубљани (Уредништво: Франčiшканска ул. 6). Годишња претплата за неорганизиране учитеље 100 круна годишње; на број, 2 круне.

